

KATSO KANSSANI - Opas varhaiskasvattajille katsomuskasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa

Salo Jenni

2018 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

**KATSO KANSSANI - Opas varhaiskasvattajille
katsomuskasvatuksen toteuttamisesta var-
haiskasvatuksessaKATSO KANSSANI - Opas
varhaiskasvattajille katsomuskasvatuksen
toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa**

Jenni SaloSalo Jenni
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö
Marraskuu, 20182018

Salo Jenni Salo Jenni

KATSO KANSSANI- Opas varhaiskasvattajille katsomuskasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa
KATSO KANSSANI - Opas varhaiskasvattajille katsomuskasvatuksen
Vuosi 2018 2018 Sivumäärä 74

Tämä opinnäytetyö oli toiminnallinen kehittämistyö, jonka pääaiheena oli varhaiskasvatuksen katsomuskasvatus. Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä tietoa katsomuskasvatuksesta varhaiskasvatushenkilöstön keskuudessa ja tällä tavoin edistää katsomuskasvatuksen näkyvyyttä ja toteutumista varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tavoite eli kehittämistehtävä oli tuottaa varhaiskasvattajille katsomuskasvatukseen liittyvä opas, jonka kautta he saisivat uutta tietoa katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja jonka avulla he pystyisivät toteuttamaan katsomuskasvatusta päiväkodissa paremmin ja monipuolisemmin. Oppaan tavoitteena oli myös poistaa epävarmuutta, jota on liittynyt jo katsomuskasvatusta edeltäneen uskontokasvatuksen toteuttamiseen.

Katsomuskasvatus valikoitui opinnäytetyön aiheeksi monen eri vaiheen kautta. Oma kiinnostukseni uskontoja ja katsomuksia kohtaan takasi sen, että kiinnitin yhä enemmän huomiota uskontojen näkyvyyteen esimerkiksi harjoittelujeni aikana. Sekä keskusteluni varhaiskasvattajien kanssa että havaintoni kertoivat siitä, että uskontokasvatus ei näkynyt varhaiskasvatuksen arjessa oikeastaan ollenkaan muuten kuin seurakunnan työntekijöiden toimesta. Tutustuin myös paljon aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen, josta kumpusi varhaiskasvattajien osamattomuus ja epävarmuus uskontokasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa. Uudessa valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa uskontokasvatus muutettiin katsomuskasvatukseksi. Koska uusi Vasu on velvoittava asiakirja, ei uskontokasvatuksen aikainen tekemättömyys enää riittänyt katsomuskasvatuksen suhteen. Näiden perustelujen kautta syntyi varmuus siihen, että varhaiskasvatuksen katsomuskasvatusta käsittelevä opas oli enemmän kuin tarpeellinen varhaiskasvattajille.

Oppaassa olevat materiaalit on valittu oppaaseen uuden Vasun katsomuskasvatukselle asettamien raamien kautta. Oppaaseen on koottu katsomuskasvatuksen toteuttamiseen tarvittavaa tietoa ja materiaalia. Opas sisältää uuden Vasun näkökulman katsomuskasvatukseen, tietoa ympärillämme vaikuttavista uskonnoista, menetelmiä ja vinkkejä katsomuskasvatuksen toteuttamiseen sekä materiaalia katsomuskasvatukseen liittyen. Opas on tämän opinnäytetyön liitteenä 2.

Opasta kehitettiin varhaiskasvattajien arviointien perusteella. Arviointitutkimus toteutettiin laadullisena arviointikyselynä ja näiden vastausten pohjalta katsomuskasvatusopasta kehitettiin vastaamaan varhaiskasvattajien ja lasten tarpeita vieläkin paremmin. Kyselyn aineiston pohjalta ilmenee, että oppaan tärkeimmäksi luvuksi oman työn kannalta koetaan menetelmäpankki sekä myös uskontojen esittelyjä pidetään tärkeänä. Vastauksissa ilmenee myös yhtäläisyyttä aikaisempiin tutkimuksiin ja niiden perusteella voi todeta, että katsomuskasvatusopas on erittäin tärkeä väline turvaamaan laadukasta katsomuskasvatuksen toteuttamista varhaiskasvatuksessa myös jatkossa.

Asiasanat: Katsomuskasvatus, Uskonto, Varhaiskasvatus

Salo JenniSalo Jenni

KATSO KANSSANI - A guide about the implementation of a spiritual education view for people involved in early childhood education

Year 2018 2018

Pages

74

This thesis was a functional development project, whose main theme was to spread the spiritual education view within early childhood education. The purpose of this thesis was to increase knowledge of the view of spiritual education in early childhood education and thus to promote the visibility and realization of that view. The aim of the thesis was to create a guide book for early educators from a spiritual education view point. The aim of the guide book was to remove uncertainty which has been associated with religious education in a spiritual sense previously.

The selection of my thesis topic took place over several phases. My interest in religions and their perspectives was that I paid more attention to the visibility of religions, particularly during my internship. Both my conversations with people involved in my early education and my observations told me that religious education didn't appear in early childhood education at all, except through church workers. I also learnt a lot from related literature, from which I noticed the ignorance and uncertainty which came from people involved in my early education within early childhood education. In the new national early learning plan religious education has been transformed into viewing education from a spiritual perspective. Religious education wasn't actually taught, but because the new early learning plan is a mandatory document, the education from a spiritual perspective must be taught. Through these arguments, I decided to make the thesis about that theme and I believe the guide book is a very necessary tool for people involved in early education.

Things in the guide book have been chosen based on the new early learning plan which has set the terms for viewing education's spirituality and the information has been combined appropriately. Necessary information has been put together. The guide book includes; a point of view of the new early education plan, information on general religions in Finland, methods, tips and information for viewing education spirituality. The guide book is in the appendix 2 of this thesis.

The development of the guide book was based on the opinions of people involved in early education. Empirical research was executed through a qualitative survey. Based on the answers to the survey, the guide book was developed to meet needs of early educators and children as effectively as possible. Based on the survey data, it's clear that the most important chapter of the guide book is the method bank as well as the presentations of the religions which are also considered important. The answers also show similarities to previous studies and based on that the guide book is a very important tool for the future in order to secure a high-quality view of spiritual education within early childhood education.

Keywords: View education spirituality, Religion, Early childhood education

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Opinnäytetyön tavoite ja kehittämistehtävä	8
3	Varhaiskasvatus	8
4	Katsomuskasvatus ja uusi varhaiskasvatussuunnitelma	10
4.1	Lapsen kulttuurinen ja katsomuksellinen identiteetti	10
4.2	Kasvatusyhteistyö katsomuskasvatuksen tukena	12
5	Uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseksi	14
5.1	Uskontokasvatuksen historia	14
5.2	Monikulttuurisuuden vaikutus uskontokasvatukseen.....	19
6	Uskonnon rooli ihmisen elämässä.....	22
6.1	Uskonnon rooli ihmisen elämässä yleisesti	22
6.2	Uskonnon rooli lapsen elämässä.....	23
7	Opas päiväkotien henkilökunnalle katsomuskasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa	25
7.1	Aiheen valinta	25
7.2	Oppaan sisältö	27
8	Katsomuskasvatusoppaan arviointi	30
8.1	Laadullinen arviointikysely	31
8.2	Tulokset ja oppaan kehittäminen	33
9	Opinnäytetyön arviointi	35
9.1	Johtopäätökset ja jatkotutkimusmahdollisuudet	35
9.2	Pohdinta	37
	Lähteet	39
	Liitteet.....	42

1 Johdanto

Uskontokasvatus muuttui Valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa katsomuskasvatukseksi. Tällöin se muutti myös muotoaan täysin vakauksettomaksi, ja enää ei ole tarkoitus tarkastella elämänkysymyksiä esimerkiksi vain evankelis-luterilaisen uskon tai ortodoksisuuden kautta. Katsomuskasvatuksessa tarkastelun kohteena ovat kaikki päiväkotiryhmässä olevat uskonnot ja katsomukset sekä myös uskonnottomuus. Tavoitteena on edistää lasten keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia ja uskontoja kohtaan sekä samalla tukea lasten identiteetin kehittymistä katsomusten ja kulttuurin näkökulmasta. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin tapoihin ja perinteisiin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 43.) Viittaan työssäni moneen otteeseen Valtakunnallisiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, joista käytän työssä pääasiassa lyhennettä vasu.

Katsomuskasvatusta toteutetaan ja otetaan esille esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvien juhlien kautta sekä päivittäisissä tilanteissa ruokailun ja pukeutumisen yhteydessä. Lasten ihmettelyn kautta pohditaan elämänkysymyksiä eri näkökulmista ja kysymyksille, ihmettelylle ja hiljentymiselle annetaan tilaa. Katsomuskasvatuksessa korostuu yhteistyö perheiden kanssa, perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuunnellen ja ymmärtäen. Kasvatustyö perheiden kanssa nähdään tärkeänä ja katsomuskasvatuksen esiin ottaminen jokaisen perheen kanssa välttämättömänä. Kokonaisuudessaan katsomuskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kulttuurista osaamista sekä vuorovaikutukseen, ilmaisuun, ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 43-44.)

Uskontokasvatus on ollut kiinteä osa suomalaista varhaiskasvatusta sen alkuajoista lähtien, jolloin koko lastentarhojen toiminta rakentui kristilliselle pohjalle. 1960-luvulle saakka uskontokasvatus oli osa jokaista päivähoiton päivää, kunnes se alkoi herättää osassa ihmisiä epäilyksiä ja vastustusta. Tämän jälkeen uskontokasvatuksen rooli on kokoajan pienentynyt suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Vuonna 1979 päivähoiton kasvatuskomitea antoi uskontokasvatukselle lakisääteisen aseman, mutta edes lakisääteisyys ei poistanut uskontokasvatukseen liittyviä ongelmia. Uskontokasvatus etsikin muotoaan varhaiskasvatuksessa jatkuvasti, ja sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisten että opiskelijoiden keskuudessa vallitsi kokoajan suuri epävarmuus siitä, millä tavalla uskontokasvatusta tulisi varhaiskasvatuksessa toteuttaa. Tämä tietämättömyys ja epävarmuus johtivat usein siihen, että uskontokasvatusta ei toteutettu tai se sysättiin kokonaan seurakunnan harteille. (Pellikka 2012, 151-153.)

Uskontokasvatuksen tekemättömyyttä ja passiivisuutta on perusteltu paljolti sillä, että uskontokasvatuksen määritelmä on koettu vaikeaksi. Useat varhaiskasvattajat ovat myös kokeneet uskontokasvatuksen turhaksi tai se ei ole vastannut omia mielenkiintoja. ”Kun mitään ei tehdä, ei siitä voi tulla mitään sanomistakaan”-malli on kuvannut viime vuosien uskontokasvatuksen roolia varhaiskasvatuksessa paremmin kuin hyvin. (Kalliala 2001, 172-179; Kallioniemi

2008, 10-12.) Katsomuskasvatuksen suhteen samaa välinpitämättömyyttä ei voida enää jatkaa. Koska Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on velvoittava asiakirja, velvoittaa se myös katsomuskasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa.

Juuri uskontokasvatuksen herättämä välinpitämättömyys oli yksi syy, jonka takia valitsin aihekseni katsomuskasvatuksen. Mielestäni sekä uskontokasvatuksesta tehdyissä tutkimuksissa ja aineistoissa sekä varhaiskasvattajien mielipiteissä tulee hyvin esille se, että uskontokasvatuksen toteuttamiseen ei ole saatu tarpeeksi tukea. Koska uskontokasvatuksen toteuttamiseen ei ole ollut velvoitetta, on se voitu vähin äänin syrjäyttää helpompien ja mielekkäämpien aiheiden tieltä. Katsomuskasvatusta ei kuitenkaan enää voida samalla tavalla sivuuttaa, koska Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on velvoittava asiakirja. Varhaiskasvattajat tarvitsevatkin yhä enemmän tukea ja tietoa katsomuskasvatuksen toteuttamiseen käytännön varhaiskasvatuksessa.

Uskontokasvatukseen liittyvän kirjallisuuden lisäksi sain vahvistusta katsomuskasvatusoppaalle myös ollessani harjoitteluissa Riihimäen varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvattajat näkivät aiheen tärkeäksi ja olivat sitä mieltä, että varhaiskasvatukseen luodut oppaat selkeyttävät varhaiskasvattajien työtä huomattavasti. Myös heidän puheissaan sekä koko toiminnassa havaitsin viitteitä siitä, että uskontokasvatus on pitkälti siirretty seurakunnan vastuulle.

Myös oma kiinnostukseni uskontoja kohtaan ja huomioni monikulttuurisuuden lisääntymisestä päiväkodissa sysäsivät minua tarttumaan yhä tiukemmin katsomuskasvatusaiheeseen. Monikulttuurisuuden lisääntyminen on nähty uskontokasvatuksessa sekä mahdollisuutena että haasteena. Toisaalta sen nähtiin mahdollistavan lapsille eväitä elämään monikulttuurisessa yhteiskunnassa, mutta samalla se nähtiin ongelmana koko uskontokasvatuksen toteuttamiselle. Monikulttuurisuuden myötä Suomeen tulleiden uusien uskontojen herättämä tiedon puute lisäsi tekemättömyyttä varhaiskasvattajien keskuudessa jo uskontokasvatuksen aikana. Koska katsomuskasvatuksessa tulee tutustua lasten kanssa kaikkiin ryhmän uskontoihin, täytyy varhaiskasvattajalla olla yhä enemmän tietoa uskonnoista ja niiden tavoista ja perinteistä. Olen huomioinut myös tämän katsomuskasvatusoppaassani. Lisää pohdintaa opinnäytetyöni taustasta voi lukea luvusta 7.1.

Tässä kehittämisopinnäytetyössäni tuotan varhaiskasvattajille katsomuskasvatusoppaan, jotta katsomuskasvatusta voitaisiin toteuttaa varhaiskasvatuksessa yhä paremmin ja monipuolisemmin. Opas sisältää käytännön menetelmiä ja vinkkejä katsomuskasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa, tietoa eri uskonnoista ja niiden tavoista ja perinteistä, vinkkejä katsomuskasvatuksen esille ottamiseen yhteistyössä vanhempien kanssa sekä Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden näkökulman katsomuskasvatuksesta. Tekemäni katsomuskasvatusopas on opinnäytetyöni liitteenä 2. Ennen sitä käyn kuitenkin opinnäytetyössäni

läpi aiheeseen liittyvää teoriaa, oppaan laadullista arviointia varhaiskasvattajilla, opinnäytetyöprosessia sekä jatkotutkimusmahdollisuuksia ja omaa pohdintaa koko opinnäytetyöprosessista.

2 Opinnäytetyön tavoite ja kehittämistehtävä

Opinnäytetyöni taustaa pohdin jo johdannossa sekä lisää luvussa 7.1. Opinnäytetyöni taustan pohjalta lähdin rakentamaan opinnäytetyölleni tavoitetta ja kehittämistehtävää. Opinnäytetyön tavoitteena on lisätä tietoa katsomuskasvatuksesta varhaiskasvatushenkilöstön keskuudessa ja tällä tavoin edistää katsomuskasvatuksen näkyvyyttä ja toteutumista varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö, vielä tarkemmin määriteltynä kehittämistyö. Opinnäytetyöni kehittämistehtävä on tuottaa varhaiskasvattajille katsomuskasvatukseen liittyvä opas, jonka kautta he saavat uutta tietoa katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja jonka avulla he pystyvät toteuttamaan katsomuskasvatusta päiväkodissa paremmin ja monipuolisemmin. Oppaan tavoitteena on myös poistaa epävarmuutta, jota on liittynyt jo katsomuskasvatusta edeltäneen uskontokasvatuksen toteuttamiseen.

Vaikka kehittämistehtäväni onkin tuoda oppaan avulla lisää tietoa katsomuskasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvattajille, on oppaan alatavoitteena lisätä lasten keskinäistä ymmärrystä ja kunnioitusta eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten katsomuksellista ja kulttuuri-identiteettiä. Tällä tavoin haluan huomioida sen, ettei opas ole vain varhaiskasvattajien hyväksi, vaan sen avulla lapset saavat yhä parempaa ja monipuolisempaa hoitoa, kasvatusta ja opetusta. Kuvailisin opinnäytetyöni kehittämistehtävää fraasilla: ”Tieto lisää tekoja”. Uskon kuitenkin, että alatavoitteen opas saavuttaa vasta kun se on ollut varhaiskasvattajien käytössä jo jonkun aikaa. Tästä syystä en näe alatavoitteelleni kovin suurta toteutumismahdollisuutta vielä opinnäytetyöprosessini aikana.

Oppaan hyödynnettävyys varhaiskasvatuksessa on laaja. Opas lisää tietoa eri uskonnoista ja niiden sisällä olevista tavoista, perinteistä ja arvoista. Oppaassa on myös menetelmiä ja vinkkejä katsomuskasvatuksen toteuttamiseen käytännössä sekä tietoa siitä, mitä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sanovat katsomuskasvatuksesta. Oppaan tietoa ja menetelmiä voi hyödyntää päiväkodin päivittäisessä toiminnassa lasten kanssa sekä ohjatuissa että vapaissa hetkissä. Lisäksi oppaan tieto on hyvänä taustana myös aloitus- ja vasukeskusteluissa, joissa lapsen perhe edustaa eri uskontoa kuin valtaväestö.

3 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, joka on suunnitelmallista ja tavoitteellista. Varhaiskasvatuksessa painottuu erityisesti pedagogiikan rooli ja tavoitteena on edistää lapsen hyvinvointia sekä tukea lapsen tasapainoista kehitystä, oppimista ja kasvua. Kaikki alle kouluikäiset lapset ovat oikeutettuja

saamaan varhaiskasvatusta, mutta vanhemmat päättävät itse lastensa osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Koko varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavat valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, jotka ovat opetushallituksen laatimat. Valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta laaditaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat sekä näiden avulla jokaiselle lapselle oma varhaiskasvatussuunnitelma. (Opetushallitus, Varhaiskasvatus 2018.)

Kunta on veloitettu järjestämään varhaiskasvatusta sellaisin edellytyksin, kun kunnassa on tarvetta. Kunta voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluita julkiselta tai yksityiseltä palveluntuottajalta. Kun palveluja hankitaan yksityisiltä palveluntuottajilta, on kunta velvollinen tarkastamaan, että ne ovat laadullisesti yhtä päteviä kuin kunnallinenkin varhaiskasvatus. Varhaiskasvatus voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena kuten avoimena varhaiskasvatuksena. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee kuitenkin vain päiväkodin tai perhepäivähoidon järjestämää varhaiskasvatusta. Huoltaja on taho, joka päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14.)

Varhaiskasvatuksen lähtökohdat ja perusteet on kirjattu Varhaiskasvatussuunnitelmassa (Vasu). Koko varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavatkin valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat sekä lasten omat varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatus kuuluu osaksi suomalaista koulutusjärjestelmää sekä on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Ensisijainen vastuu kasvatuksesta on lapsen vanhemmilla, mutta varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea ja täydentää tätä kasvatustehtävää ja vastata omalta osaltaan lapsen kasvusta ja hyvinvoinnista. Varhaiskasvatuksen yhteiskunnallisiin tehtäviin kuuluu myös taata jokaiselle varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapselle yhdenvertaiset edellytykset kasvuun, kehitykselle ja oppimiselle. (Halme 2010, 11; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.)

Varhaiskasvatuksen katsotaan olevan yhteiskunnallinen palvelu, jolle kuuluu monia tehtäviä. Varhaiskasvatus muun muassa edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Lisäksi se on nimetty palveluksi, joka tukee lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatus edistää myös lasten osallisuutta ja aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa opettamalla tietoja ja taitoja, jotka ovat hyödyksi elämässä. Lisäksi varhaiskasvatus mahdollistaa myös huoltajien opiskelun tai työssä käynnin ja mikä tärkeintä, tukee huoltajia heidän ainutkertaisessa kasvatustyössään. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14.)

4 Katsomuskasvatus ja uusi varhaiskasvatussuunnitelma

Valtakunnalliset Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 kokoaa katsomuskasvatuksen kiinteäksi osaksi varhaiskasvatusta. Katsomuskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä kohti omaa yksilöllistä identiteettiä. Lisäksi katsomuskasvatus myös tukee lapsen ymmärrystä moninaisesta ja moniarvoisesta kasvuympäristöstä. Jotta katsomuskasvatus olisi laadukasta, se haastaakin koko varhaiskasvatuksen henkilökunnan perehtymään aivan uudella tavalla katsomusten maailmaan. (Haapsalo 2017, 6.)

Valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan katsomuskasvatuksen toteuttamisessa lapsen oman kulttuurisen ja katsomuksellisen identiteetin löytymistä. Tämän lisäksi katsomuskasvatuksessa on hyvin tärkeää kasvatusyhteistyö lapsen huoltajien kanssa. Kasvatusyhteistyön kautta varhaiskasvattaja saa mahdollisimman paljon tietoa perheen katsomuksesta, arvoista ja perinteistä, ja näin pystyy toteuttamaan katsomuskasvatusta huomioiden jokaisen perheen taustat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 43-44.) Tässä luvussa syvennetäänkin tietoa sekä lapsen kulttuurisesta ja katsomuksellisesta identiteetistä että kasvatusyhteistyöstä katsomuskasvatuksen tukena.

4.1 Lapsen kulttuurinen ja katsomuksellinen identiteetti

Liisa Keltikangas-Järvisen (1994) mukaan identiteetti nähdään kokonaisuutena, jonka osia mielikuvat itsestä ja minäkäsitys ovat. Se on myös pysyvyyden ja varmuuden tunnetta siitä, keneksi ja millaiseksi on kasvamassa. Identiteetin yksilöllinen osa-alue viittaa yksilön persoonallisuuteen ja kollektiivinen osa-alue taas sosiaaliseen järjestelmään, jossa yksilö on kasvanut ja elänyt. Tällä kollektiivisella osa-alueella tarkoitetaan esimerkiksi perhettä, sukua, heimoa tai kansaa. (Keltikangas-Järvinen 1994, ks. Paavola & Talib 2010, 60.)

Karmela Liebkind (1994) taas näkee identiteetin sisällön annettuna, saavutettuna tai omaksuttuna. Annetun identiteetin sisältöä yksilö ei pysty itse valitsemaan ja se liittyykin paljolti fyysisiin ominaisuuksiin, kuten siihen onko nainen vai mies, tumma vai vaalea. Saavutettu identiteetti taas nähdään yksilön omien ponnistelujen tuloksena. Omaksuttu identiteetti antaa yksilölle mahdollisuuden muokata omaa elämäänsä ja elämänmuotoaan haluamallaan tavalla, mutta kuitenkin esimerkiksi koulutuksen ja taloudellisen tilanteen asettamissa rajoissa. (Liebkind 1994, ks. Paavola & Talib 2010, 60.)

Kasvatuksella on yksi suurimmista rooleista vaikuttamassa siihen, millaiseksi yksilön identiteetti muodostuu. Charles Taylor (1995) korostaakin juuri vuorovaikutuksen ja muilta ihmisiltä saatavan tunnustuksen roolia sekä identiteetin muodostumisessa että muokkaamisessa. Jotta ymmärtäisimme paremmin itseämme, tarvitsemme toisia ihmisiä ympärillemme. Näin määrittelemme identiteettimme käymällä keskusteluja meille tärkeiden ihmisten meissä näkemien

identiteettien välillä. (Taylor 1995, ks. Paavola & Talib 2010, 60.) Kasvatusalan ammattilainen onkin siis omalta osaltaan vaikuttamassa lapsen identiteetin kehittymiseen hyvinkin paljon.

Globalisaatio ja postmoderni aikamme ovat osittain horjuttaneet käsityksiä identiteetistä. Tämän hetken tulkinnat identiteetistä pohjautuvat hyvin paljon käsitykselle siitä, että identiteetti ei ole pysyvä järjestelmä vaan pikemminkin muuttuva ja kokoajan uudelleen rakentuva käsitys itsestä. Tälle jatkuvasti mukautuvalle identiteetille on annettu nimi identifikaatio, joka on joustavaa ja eri tilanteisiin mukautuvaa. Jokaisella meistä on siis tällöin monia mahdollisia identiteettejä, joista vain murto-osa nousee sosiaalisesti merkittäviksi. (Paavola & Talib 2010, 61.)

Kun identiteettiä tarkastellaan laajemmin kuin vain yksilön näkökulmasta, voidaan se jakaa edelleen henkilökohtaiseen, sosiaaliseen ja kulttuuri-identiteettiin. Kun pohditaan sosiaalista identiteettiä, on tärkeää, että ihminen kuuluu johonkin ryhmään. Sen avulla ihminen hahmottaa itseään suhteessa toisiin sekä siihen, millä tavoin hän kokee kuuluvansa yhteiskuntaan. Sosiaalista identiteettiä määrittelevät sosiaalinen luokittelu ja ryhmän jäsenyys, jotka myös vaikuttavat suoraan ihmisen arvostukseen ja itsetuntoon. Kulttuuri-identiteetti nähdään laajempina kokonaisuutena kuin ihmisen itse valitsevat ryhmät. Se merkitsee kylläkin kuuluvuutta yhteen tai useampaan ryhmään, mutta tämän lisäksi siihen liitetään myös tunteet, jotka liittyvät ryhmän jäsenyyteen. Sosiaalinen ja kulttuuri-identiteetti ovat kuitenkin hyvin lähellä toisiaan ja niitä käytetäänkin usein myös päällekkäin. Esimerkiksi kuuluminen tiettyyn kulttuuriryhmään nähdään osana yksilön sosiaalista identiteettiä sekä kulttuuri-identiteettiä. (Paavola & Talib 2010, 61-62.)

Usein esimerkiksi juuri monikulttuurisuudesta puhuttaessa törmätään helposti erittäin stereotyyppiseen ajatteluun. Tällöin kulttuureita käsitellään täysin muuttumattomina, tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottuina ilmiöinä. Sen sijaan kulttuurin muuttumiselle ei anneta ollenkaan tilaa, vaikka ryhmän jäsenet itse muutosta haluaisivatkin. Eri vähemmistöryhmien tilanteita pitäisikin pystyä aina katsomaan ajankohtaisesti ja näin löytää vastauksia eri vähemmistöihin liittyen. (Paavola & Talib 2010, 27.)

Juuri edellä mainitun stereotyyppisen ajattelun vuoksi lapsi voidaan nähdä valmiiksi jo ennalta määriteltynä. Tästä syystä hänen oppimisestaan, käyttäytymisestään sekä suoraan hänen tulevaisuudestaan voidaan helposti tehdä vääranlaisia johtopäätöksiä. On kuitenkin muistettava, että kulttuurit muuttuvat kokoajan, joten asioiden tulkitseminen ja johtopäätösten teko vain yhdestä, ehkä stereotyyppisestä näkökulmasta voi olla lapsen kehitykselle hyvinkin tuhoavaa. Näillä samoilla stereotyyppisillä uskomuksilla voi olla myös lapsen arviointia ohjaava vaikutus. (Paavola & Talib 2010, 27-28.)

Jotta varhaiskasvattaja kykenisi ymmärtävään ja arvostavaan vuorovaikutukseen lasten ja heidän perheidensä kanssa, tulisi varhaiskasvattajan tunnistaa myös itsessään ne negatiiviset ennakkoluulot, jotka kohdistuvat jotakin vähemmistöä kohtaan. Ennakkoluuloihin on mahdollista vaikuttaa, mutta tällöin on mentävä niiden juurelle ja mietittävä, mistä ne kumpuavat ja onko niillä minkäänlaista todellisuuspohjaa nyky-yhteiskunnassa. Opettamisen ja kasvatuksen tärkeimpänä lähtökohtana on kuitenkin aina pidettävä lapsen taustaa, johon liittyvät lapsen tiedot ja taidot. Lasten ei siis oletetakaan olevan tiedoissaan ja taidoissaan samanlaisia. Yhtenä tärkeimpänä tekijänä lapsen identiteetin muodostumiselle nähdään koulun, päiväkodin ja ympäristön suhtautuminen lapsen puhumaan kieleen ja vähemmistöön, johon lapsi kuuluu. (Paavola & Talib 2010, 28-29.)

4.2 Kasvatusyhteistyö katsomuskasvatuksen tukena

Kasvatusyhteistyöllä tuetaan lapsen varhaiskasvatuksen järjestämistä ja taataan, että jokainen lapsi saa omien tarpeidensa ja kehityksensä mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Vastuu tästä yhteistyön suunnittelusta ja järjestämisestä on aina varhaiskasvatushenkilöstöllä. Lisäksi varhaiskasvatushenkilöstö on myös vastuussa siitä, että yhteistyötä toteutetaan tarvittaessa monialaisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 32.)

Varhaiskasvatustilain mukaan lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua ja näin vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatukseen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Varhaiskasvatukseen tuleekin kehittää ja järjestää toimintatapoja, joilla tämä huoltajien osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet taataan. Kunnioittava ja arvostava vuorovaikutus ovat avoimen ja luottamuksellisen yhteistyön kulmakiviä. (Uudet varhaiskasvatussuunnitelmat - Mikä muuttuu?, 2018.)

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö onkin yksi merkittävimmistä yhteistyömuodoista varhaiskasvatuksessa. Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteena on yhdessä edistää lapsen tervettä ja turvallista kasvua, kehitystä ja oppimista. Tärkeää on myös saavuttaa huoltajien ja varhaiskasvatuksen välille luottamus, tasa-arvoinen vuorovaikutus sekä keskinäinen kunnioitus, sillä juuri nämä asiat tukevat kasvatusyhteistyötä. On tärkeää, että jo lapsen päiväkodin aloituskeskustelussa keskustellaan sekä päiväkodin että perheen arvoista ja kasvatuskulttuurista sekä siitä, mihin nämä perustuvat. Koska lapsen kasvatustuu on aina ensisijaisesti vanhemmilla, myös katsomuskasvatus kuuluu ensisijaisesti heille. On kuitenkin tärkeää, että varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon ja kunnioitetaan lapsen uskontoa tai uskonnotto-
muutta sekä lapsen kodin arvopohjaa. Lapsen kokemus nähdyksi ja hyväksytyksi tulemisesta omana itsenään on yksi tärkeimmistä asioista, jotka vahvistavat ja antavat eväitä lapsen terveen itsetunnon kehittymiselle. (Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma 2008, 40; Varhaiskasvatuksen perusteet 2016, 32-33.)

Kun lapsi aloittaa päiväkodissa, on se usein jännittävää niin lapselle kuin vanhemmillekin. Joskus vanhemmilla voi myös olla vahvoja ennakkokäsityksiä päiväkodin toiminnasta, ja välillä nämä käsitykset voivat haitata kodin ja päiväkodin yhteistyötä. Yksi väärinymmärrysten aiheuttaja on kulttuurien moninaisuus. Lisäksi myös varhaiskasvattajilla saattaa olla ennako-asenteita vanhempia ja heidän edustamaansa kulttuuria tai uskontoa kohtaan. Pahimmassa tapauksessa nämä ennako-asenteet toimivat itseään toteuttavina ennusteina ja vaikuttavat suhteeseen lasta ja vanhempia kohtaan sekä myös kasvatuksen laatuun ja luonteeseen. (Paavola & Talib 2010, 234.)

Jotta edellä mainituilta vakavilta ristiriidoilta vältyttäisiin, on ehdottoman tärkeää, että kodin ja päiväkodin välillä on jatkuva, luottamuksellinen ja avoin keskusteluyhteys. Vaikka avoin keskustelu kodin ja päiväkodin välillä on aina tärkeää, on se erityisen tärkeää silloin, kun vanhempien katsomuksellinen tausta määrittää paljon heidän arvojaan ja elämäntapaansa. Esimerkiksi vähemmistöuskontoon kuuluvat vanhemmat välittävät lähes aina mielellään tietoa varhaiskasvattajille uskonnostaan, sillä ovathan vanhemmat lastensa kasvun ja kehityksen asiantuntijoita. Varhaiskasvattajan on taas vastavuoroisesti kerrottava vanhemmille päiväkodin toimintatavoista ja arvoista. Yhteisen keskustelun kautta voidaan miettiä, millä tavalla vanhemmat haluavat, että heidän katsomuksellinen taustansa otetaan huomioon varhaiskasvatuksessa. Tie yhteiseen ymmärrykseen ja jaettuun toimintakulttuuriin syntyy vain avoimen keskustelun kautta. Yhteistyön kautta luodaan yhdessä edellytykset lapsen tasapainoiselle kehitykselle. (Ahonen 2017, 231-232; Paavola & Talib 2010, 234.)

Päiväkodin ja kodin lisäksi tärkeänä yhteistyötahona jo uskontokasvatukseen aikaan on toiminut evankelis-luterilainen seurakunta. Uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet nimeää evankelis-luterilaiset seurakunnat yhä edelleen keskeiseksi varhaiskasvatukseen yhteistyökumppaniksi. Varhaiskasvatukseen yhtenä tavoitteena on antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa kulttuuriperintöä sekä omaa että muiden kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Länsimainen kulttuuriperinne pohjautuu pitkälti kristilliseen perinteesseen ja arvomaailmaan, ja näin ollen kristillinen arvopohja on myös keskeinen suomalaisessa kulttuuriperinnössä. Paikallinen seurakunta ja kirkot ovat täynnä yleissivistäviä elementtejä, joten varhaiskasvatukseen ja seurakunnan yhteistyömahdollisuudet ovatkin moninaiset. On kuitenkin hyvä muistaa, että seurakunnalla ei ole kasvatustehtävää katsomuskasvatukseen toteuttamisessa. Tästä syystä seurakunta voidaankin nähdä vain tukena katsomuskasvatukseen toteuttamisessa ja heidän ammattitaitoaan voidaan hyödyntää mietittäessä katsomuskasvatukseen toteuttamista päiväkodissa. (Petäjä & Ojell 2017, 87-88, 93.)

Varhaiskasvatukseen henkilöstön sisällä on myös monenlaista osaamista. Kasvatustyöyhteistyön merkitys korostuu myös varhaiskasvatukseen henkilöstön välillä tehtävän yhteistyön kautta. Koko kasvatustyö päiväkodeissa painottuu juuri yhteistyölle, jossa kaikkien ammatillista

osaamista hyödynnetään ja yhteisiin näkemyksiin ja periaatteisiin sitoudutaan. Vaikka uskonnot, uskontokasvatus ja nykyinen katsomuskasvatus nähdään päiväkodeissa usein vaikeina aiheina, tulee jokaisen varhaiskasvattajan jakaa tietämystään aiheesta ja näin taata se, että myös katsomuskasvatus näkyy päiväkodin arjessa, eikä sitä vain sivuuteta. Varhaiskasvattajan tulee nähdä uskontojen ja uskonnottomuuden merkityksen jokaisen ihmisen elämässä ja kulttuurissa eikä laittaa uskontoja tai uskonnottomuutta paremmuusjärjestykseen. Tieto eri uskonnoista ja niiden luonteesta auttaa varhaiskasvattajaa ottamaan ne huomioon ryhmässään ja se myös poistaa ennakkoluuloja. (Kangasmaa ym. 2008, 41.)

5 Uskontokasvatuksesta katsomuskasvatukseksi

Uskontokasvatus on ollut osa päiväkotien arkea Fröbelin ajan lastentarhoista lähtien. Aluksi se nähtiin luontevana osana päiväkotien kasvatusta, mutta pian toisen maailmansodan jälkeen joissakin ihmisissä alkoi esiintyä kielteistä suhtautumista uskontokasvatukseen. Uskontokasvatus sai lakisääteisen aseman päivähoitossa 1980-luvulla, mutta tämänkin jälkeen se on etsinyt muotoaan jatkuvasti. Moni varhaiskasvattaja onkin kokenut koko 2000-luvun uskontokasvatuksen hyvin vaikeana, ja sitä on jopa oltu toteuttamatta hämmennyksen ja epäselvyyden vuoksi. Myös monikulttuurisuus ja samalla Suomeen tulleet uudet uskonnot ovat sekoittaneet uskontokasvatuksen kenttää entisestään. Tässä luvussa esitellään uskontokasvatuksen historiaa sekä monikulttuurisuuden vaikutusta uskontokasvatukseen.

5.1 Uskontokasvatuksen historia

Kun Suomessa ei ollut perustettu vielä virallista lastentarhaa 1800-luvun puolessa välissä, alan työntekijät hakivat oppinsa Saksasta. Tuona aikana fröbeliläistä kasvatuskulttuuria, jonka oppi-isänä pidetään Friedrich Fröbeliä, pidettiin ainoana oikeana tapana kasvattaa lapsia. Fröbelin ajan lastentarhoissa ei vielä ajateltu uskontokasvatusta erillisenä osa-alueena, sillä lähes kaikessa toiminnassa näkyi uskonto ja uskonnollisuus. Erillistavoitteena kuitenkin nähtiin lapsen perehdyttäminen oman yhteiskuntansa kristilliseen kulttuuriperinteeseen. Tämän kautta oli tarkoitus tukea lapsen kasvua aktiiviseksi, yhteistyökykyiseksi ja oikeudenmukaiseksi yhteiskunnan jäseneksi. (Salminen 2001, 6-9.)

Fröbelin kasvatuseriaatteeseen kuuluivat siis eettiset ja uskonnolliset arvot. Nämä kaksi kasvatuseriaatteen ydintä tulevat esille myös Fröbelin kirjoittamalle vanhemmille tarkoitetun Mutter- und Koselieder kirjan (1883) sivuilta, jossa lasta kehoitetaan arvostamaan työtä, kunniottamaan toisia ihmisiä, tuntemaan vastuuta luonnosta ja tuntemaan suurta kiitollisuutta Jumalaa kohtaan. Fröbelin mukaan jokaisen perheen kasvatuksen tuli edistää näiden tavoitteiden mukaista toimintaa. (Salminen 2001, 7.)

Silloisen lastentarhatyön alkuvaihetta on hyvä katsella myös laajemmassa kontekstissa ja pohdita, miten lapsen suhtauduttiin yleisesti tuona aikana. 1800-luvun lopulla ajateltiin, että lap-

set ovat pieniä taimia, joita tulee kasvattaa ja kastella usein ja oikeaan aikaan annetut ohjeet sekä toisinaan annetut hellyyden ja ystävällisyyden osoitukset tehoavat heihin. Hymyily ja toisinaan annetut pienet lahjat ja ystävälliset sanat vaikuttavat positiivisesti heidän mieleensä ja auttavat heitä kehittymään kunnollisiksi ja oikeamielisiksi kansalaisiksi. Lapsi nähtiin siis subjektin sijaan objektina, johon pystyi ja piti vaikuttaa. Ajateltiin, että myönteiset mielen elämykset auttoivat lapsia suhtautumaan myönteisesti opittaviin ja aikuisten mielestä kehittäviin asioihin. (Salminen 2001, 6-7.)

Myös suomalainen Uno Cygnaeus tutustui silloisten lastentarhojen toimintaan 1800-luvun puolivälin jälkeen Saksan matkallaan ja vakuuttui niiden tarpeellisuudesta. Suomeen palattuaan hän esittikin toiveen siitä, että tämä tarpeellinen instituutio tulisi yleiseksi myös kotimaassamme. Myöhemmin perustetussa Cygnaeuksen lastentarhassa toteutettiin fröbeliläistä kasvatusta, joka perustui kristillisyyteen. Kasvatuksessa käytettäviä keskeisiä välineitä olivat esimerkiksi uskonnolliset kuvakertomukset ja laulut. Voidaankin katsoa, että Suomen instituutio-naalinen varhaiskasvatus oli alun alkujaan fröbeliläistä uskonnollispohjaista lasten kasvatusta ja hoitoa. Koko kasvatuksen tavoitteena oli ajan hengen mukainen kelvolliseksi luterilaiseksi kasvaminen. (Salminen 2001, 8-9.)

Lastentarhatoiminnan eli nykyisen päiväkodin historia alkoi Suomessa varsinaisesti 1888. Tällöin Hanna Rothman perusti ensimmäisen kansanlastentarhan, Helsingin Fröbel-laitoksen, köyhien kotien lapsille. Myös hänen perustamassaan lastentarhassa vaikutti suuresti saksalaisen Friedrich Fröbelin opit. Ensimmäisen lastentarhan ajatuksena oli siis vähäosaisten lasten ja heidän perheidensä auttaminen ja tukeminen. Hänen toimintaansa laittoi alulle yhdessä hänen kanssaan Rothmanin työtoveri Elisabeth Alander. Sekä Rothmanin että Alanderin elämään kuului vahva kristillinen vakaumus ja usko. Heidän lastentarhatoimintansa aatepohjana olikin kristillinen etiikka, joka heijastui vahvasti koko kasvatukseen. (Kallioniemi 2008, 9-10.)

Tällä tavoin lastentarhojen kasvatustyö rakentui suurimmaksi osin kristilliselle arvopohjalle. Uskonnollisen kasvatuksen kautta lapset tutustutettiin kristillisiin juhliin ja tapoihin sekä heille pyrittiin välittämään Raamatun sanomaa kuvien, keskustelun ja kerronnan avulla. Tästä syystä myös rukoukset ja erilaiset hengelliset laulut olivat osa lastentarhojen arkea. Kasvatuksen tavoitteena oli luoda lapsille turvallinen tunne ja luottamus Jumalan rakkaudesta ja läsnäolosta jokaisena päivänä. Kasvatuksessa painotettiin hyvin paljon myös kristinuskossa näkyvää kiitollisuutta ja lähimmäisenrakkautta. (Kallioniemi 2008, 9-10.) Voidaan siis todeta, että kristinuskon on ollut silloisen lastentarhatoiminnan alkaessa suurin kasvatussuuntaus ja lähes koko toiminta on perustunut kristinuskon alle.

Rothmanin ja Alanderin perustamassa lastentarhassa uskonto kuului jokaiseen toimintaan, mutta se alkoi yhä enemmän muistuttaa omaa oppiainettaan. Alander antoi raamatun kerto-

muksia käsittelevissä luennoissaan ohjeita siihen, millä tavalla uskonnon opetusta voi järjestää. Hän painotti lasten kanssa keskustelua uskonnollisesti ja moraalisesti keskeisistä aiheista. Näiden keskustelujen päätavoitteena oli herätellä lapsen sisäistä uskoa ja rakkautta Jumalaan sekä näin edesauttaa lasta seuramaan Jeesuksen jälkiä. Uskonnon opetus on silloisten lastentarhojen lisäksi myös keskeisessä roolissa lastentarhanopettajain koulutuksessa. Alanderin mukaan pienten lasten uskonnonopetus oli kaikista tärkein oppiaine ja myös opettajan tuli olla erityisen kiinnostunut uskonnonopetuksesta. Lisäksi tässä ”sielutieteen” opetuksessa käsiteltiin myös eettisiä kysymyksiä, jotka liittyivät kasvatukseen. (Salminen 2001, 10-11.)

Uskontokasvatuksen peruseriaatteet noudattivat samoja linjoja, millä tavoin lapsia yleensäkin kasvatettiin. Vaikkei uskontokasvatuksen päätavoitteena ollutkaan opettaminen vaan kristillisen perinteen välittäminen lapsille, uskonnollisten aiheiden käsittelyhetket olivat silti hyvin opetuksenomaisia. Lähes samanlainen kaava seurasi jokaista opetushetkeä: lyhyen johdatelun jälkeen luettiin Raamatun kertomus, jota selitettiin, syvennettiin ja sovellettiin yhdessä koko lapsiryhmän kanssa. Raamatun tapahtumat haluttiin saada lapsen havainto-, kokemus- sekä ajattelumaailmaan. Opetusmenetelmä oli narratiivinen eli menetelmänä käytettiin lähes poikkeuksetta kerrontaa. Kerronnan lisäksi Raamatun kertomuksia täydennettiin kuvin ja lauluin. Lisäksi lapsia perehdytettiin kristilliseen juhlaperinteeseen ja lämpimän, kristillisen ilmapiiirin luomiseen. (Salminen 2001, 12.)

Uskonnolliseen kasvatukseen pohjautuva lastentarhatoiminta jatkui aina 1950-luvun loppupuolelle asti. Varsinaisesta uskontokasvatuksesta ei nimellisesti puhuttu ollenkaan, vaan koko kasvatus perustui tähän asti kristilliselle pohjalle. Tätä pidettiin itsestäänselvyytenä. Koko maan varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen tavoitteissa kuitenkin painotettiin lapsen oman minuuden löytämistä, suhdetta toisiin ihmisiin sekä tärkeimpänä lapsen turvallisuuden kokemusta Jumalan lapsena. Lasten käsittelyyn ja kohteluun maailmassa nähtiin vaikuttavan sivistystaso ja uskonnollinen kanta. Vasta toisen maailmansodan jälkeen lastentarhatoiminnan perustaminen uskonnolliselle pohjalle alkoi herättämään keskustelua. (Salminen 2001, 12-14.)

Toisen maailmansodan jälkeen alettiin tutkia yhä enemmän lasten kehitystä ja samalla myös uskonnollista kehitystä. Samoihin aikoihin myös itäisestä Euroopasta liikkui Suomeen ajattelumalleja, jotka suhtautuivat uskontokasvatukseen välinpitämättömästi tai jopa kielteisesti. Tämä aiheutti ristiriitatilanteita, jolloin oltiin samaan aikaan tutkimassa uskontokasvatuksen tärkeyttä sekä samalla kieltämässä koko uskontokasvatuksen arvoa. Kun tutkimuksia lasten uskonnollisuudesta alkoi tulla yhä enemmän, uskontokasvatus alettiin ajoittain nähdä myös niin, ettei tavoitteena ole lapsen pakottaminen uskonnolliseksi vaan niin, että lapsen kehityksen myötä lapsen sisäinen minä saa täydellisen ilmaisunsa. Myös lapsen näkeminen objektina oli vielä yleistä, mutta se alkoi saada jo subjektiivisuuden ilmentymiä. (Salminen 2001, 15-17.)

1960-luvulla Suomeen levisi silloisesta DDR:stä varhaiskasvatukseen liittyviä ideologioita, joissa ei nähty ollenkaan paikkaa uskontokasvatukselle. Tästä syntyi seurauksena kiivasta keskustelua, joka jatkui 1970-luvulle saakka. Uskontokasvatuksesta luopumista perusteltiin uskonnonvapauslain kautta, sillä perheet saattoivat edustaa eri uskontoja ja osa saattoi olla kuulumatta mihinkään uskonnolliseen liikkeeseen. Ääriajattelijat taas suhtautuivat uskontoon jopa välinpitämättömästi. Edelleen kuitenkin suurin osa suomalaisista kuului evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja ei ole ihkemkään, että moni koki tilanteen ja keskustelut hämmäntävinä ja jopa pelottavina. (Salminen 2001, 20.)

1970-luvulla alettiin panostaa päivähoiton laadulliseen kehittämiseen vuoden 1973 päivähoitolain voimaantulon myötä. Tällöin kaikki Suomen päiväkotitoiminta saatiin lain piiriin. Laissa säädettiin myös päivähoiton yhdeksi tehtäväksi tukea lapsen eettistä ja uskonnollista kasvatusta huomioiden lapsen huoltajan vakaumus. YK:n ihmisoikeuksien ja lastenoikeuksien julistukset huomioon ottaen päivähoiton uskontokasvatuksen periaatteissa korostettiin uskonnonvapauden periaatetta sekä vanhempien oikeutta valita lapsensa uskonnollisen kasvatuksen laadusta. Lisäksi vuoden 1983 Päivähoiton kasvatuskomitean mietinnössä kirjattiin uskontokasvatuksen tavoitteet kolmeen pääalaan, jotka olivat:

”1. Hoito ja kasvatusympäristölle asetettava tavoite:

Lapsi pääsee osalliseksi juhlahyöien perinteestä ja hän saa tietoa kristinuskon keskeisestä sisällöstä ja kulttuuriperinnöstä.

2. Hoidolle ja kasvatukselle asetettava tavoite:

Lasta ohjataan suhtautumaan kunnioittavasti uskonnolliseen vakaumukseen ja erilaisiin katsomustapoihin.

3. Lapsen toiminnalle ja kasvamiselle asetettava tavoite:

Lapsi saa vastauksia uskonnollisiin kysymyksiinsä ja mahdollisuuden hiljentyä.”
(Kallioniemi 2005, 19; Kallioniemi 2008, 10; Salminen 2001, 20-22.)

Tavoitteenasettelussa siis korostui kristillisen perinteen ja siihen liittyvien tapojen tuntemisen merkitys. Sen kautta ajateltiin rakentuvan myös kunnioittava asenne muitakin vakaumuksia kuin vain kristillistä vakaumusta kohtaan. Tällä tavoin uskontokasvatus nähtiin myös asennekasvatuksena, jossa luotiin perusta hyväksyvälle asenteelle. Mietinnön tavoitteet oli tarkoitettu huomioon otettaviksi, kun suunnitellaan päivähoiton käytännön toimintaa. Lisäksi mietinnössä korostettiin myös kotien ja päiväkotien välisen yhteistyön tärkeyttä, jotta ristiriitaitilanteita eri vakaumuksien suhteen ei tulisi. (Salminen 2001, 22.)

Vaikka uskontokasvatus saikin 1980-luvulla selkeän ja lakisäätöisen aseman päivähoitossa, on se myös tämän jälkeen etsinyt muotoaan jatkuvasti. Varhaiskasvatuksen asema vahvistui kuitenkin merkittävästi 1990- ja 2000-luvulla, jolloin erilaiset tutkimukset aiheesta lisääntyivät.

Tällöin myös uskontokasvatus sai tarkempia raameja ja se nimettiin vuoden 2003 varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuulumaan omaan uskonnollis-katsomukselliseen orientaatioon. Tämän uskonnollis-katsomuksellisen orientaation pääpiirteisiin kuuluivat uskonnolliset, hengelliset ja henkiset asiat ja ilmiöt. Orientaatioissa oli tärkeää myös tutustua lapsen omaan uskontoon ja siihen liittyviin tapoihin ja käytäntöihin. Lapselle myös tarjottiin mahdollisuus hiljentymiseen, kyselyyn ja ihmettelyyn. Vuoden 2003 varhaiskasvatussuunnitelman perusteet myös korostivat sitä, että lapsen on tärkeää tutustua myös hänen lähipiirissään vaikuttavien erilaisten uskontojen ja katsomusten maailmaan. Lisäksi perusteissa todettiin, että uskonnollisista asioista tulee keskustella lapsen huoltajien kanssa ja sovitut asiat tulee kirjata lapsen omaan varhaiskasvatussuunnitelmaan. (Kallioniemi 2008, 13-16.)

Lisäksi uskontokasvatus nousi vuoden 2003 varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja uskonnonvapauslain uudistuksen myötä aivan uudella tavalla esille. Uskonnonvapauslaki nimittäin antoi sekä oikeuden että vapauden, joka tarkoittaa sitä, että jokaisella on oikeus saada oman uskontokuntansa mukaista opetusta taikka vaihtoehtoisesti olla osallistumatta uskontokasvatukseen. Päiväkodissa tämän valinnan teki lapsen huoltaja. Kuitenkin nämä asiakirjat velvoittivat jokaisen päiväkodin järjestämään uskontokasvatusta, vaikkakin se ei joka paikassa tästä huolimatta toteutunutkaan. (Mattila 2008, 62.)

Edelleen 2000-luvullakin päiväkotien henkilökunta on kokenut uskontokasvatuksen määritelmän vaikeaksi. Vaikka uskontokasvatuksella on ollut laissa oma paikkansa, ei monikaan henkilökunnasta ole tiennyt, miten sitä käytännössä toteutetaan varhaiskasvatuksessa. Seurauksena onkin ollut usein jopa uskontokasvatuksen välttäminen ja uskontokasvatus on keskittynyt vain kristillisten juhlapäivien viettoon ja niissäkin vain pinnallisiin juhlallisiin tapoihin. 2000-luvulla on kuitenkin korostettu juuri varhaiskasvatushenkilöstön tarvetta uuteen tietoon uskontokasvatuksen suhteen, jotta heidän olisi mahdollista kehittyä työssään ja myös itse kehittää sitä. (Salminen 2001, 27-28.)

Uskontokasvatuksen tekemättömyyttä ja passiivisuutta on perusteltu paljon sillä, että uskontokasvatuksen määritelmä koetaan vaikeaksi. Henkilökunta ei ole tiennyt, miten toteuttaa sitä. Uskontokasvatusta ei ole myöskään uskontokasvatuksen viimeisinä vuosina nähty tärkeänä ja se onkin pyritty sivuuttamaan mahdollisimman vähillä voimavaroilla. Jotkut varhaiskasvatuksen työntekijät ovat jopa perustelleet uskontokasvatuksen toteutumattomuutta sillä, ettei aihe kiinnosta itseä. Yleinen tapa toteuttaa tekemättömyyttä on ollut myös uskontokasvatuksen siirtäminen päiväkodilta esimerkiksi seurakunnan työntekijöille. Näistä syistä uskontokasvatuksen toteuttaminen onkin ollut viimeisenä viitenätoista vuotena hyvinkin vähäistä. Ajattelumalli ”Kun mitään ei tehdä, ei siitä voi olla mitään huomauttamistakaan” kuvaakin viimevuosien uskontokasvatusta paremmin kuin hyvin. (Kalliala 2001, 172-179; Kallioniemi 2008, 10-12.)

5.2 Monikulttuurisuuden vaikutus uskontokasvatukseen

Maahanmuuttaja-aallon myötä yhteiskuntamme väestörakenne on vähitellen muuttunut 1970-luvulta alkaen. Tämän lisäksi on hyvä tunnistaa myös muiden vanhojen, jo Suomessa aikaisemmin tunnistettujen, vähemmistöjen tila, sillä niiden olemassaolo vaikuttaa oleellisesti myös nykyhetkeen. Monikulttuurisuus sanana sisältää niin paljon asioita, että on hankalaa käsitellä edes murto-osaa kaikesta Suomen sisällä olevasta monikulttuurisuudesta. Monikulttuurisuuteen voidaan kuitenkin yhdistää ainakin nämä asiat: maahanmuuttajat ja heidän elämänsä liittyvät kysymykset, uskonnot ja maailmankatsomukset, sukupuolisidonnaisuus, seksuaalinen suuntautuminen, sosiaaliluokka, syrjäytyminen ja vammaisuus. (Paavola & Talib 2010, 26-27.) Tässä opinnäytetyössä monikulttuurisuutta käsitellään pääasiassa maahanmuuttajiin liittyvien kysymysten sekä uskontojen ja maailmankatsomusten näkökulmasta.

Suomen voidaan sanoa muuttuneen aikaisempaa monikulttuurisemmaksi 1990-luvulla. Tällöin Suomen ulkomaalaisten määrä lähes kolminkertaistui. Suomessa monikulttuurisuus on nähty seurauksena ulkomaalaisten maahanmuutosta. Tämä on syy, miksi ajatellaan, että Suomi on monikulttuuristunut vasta 1990-luvulla, vaikka Suomessa on ollut jo omasta takaa vähemmistöasemassa olevia kulttuureja. Näihin Suomessa jo pitkään oleviin vähemmistökulttuureihin kuuluvat esimerkiksi venäläiset, romanit, saamelaiset ja tataarit. (Kallioniemi 2005, 11-12.)

Juuri maahanmuuttajien myötä Suomi muuttuikin kokoajan vakaasti, vaikkakin hiljalleen. Tämä kehityskulku liitetään usein monikulttuuristumisen alle. Monikulttuuristumiseen kuuluu erilaisten etnisten, kielellisten sekä uskonnollisten identiteettien kohtaaminen ja eläminen yhdessä. Onkin erityisen tärkeää, että jokainen kasvatusalan ammattilainen pohtii, millä tavoin voisi edistää tätä eloa ja auttaa lapsia tiedostamaan monimuotoista todellisuutta. (Kotimainen 2008, 29.)

1900-2000-luvun vaihteessa monikulttuurisuutta käsiteltiin jo hyvinkin tunnettuna ilmiönä, sillä se alkoi näkyä Suomessa jo pääkaupunkiseudun lisäksi monissa muissakin kaupungeissa. Tällöin alettiin ottaa huomioon monikulttuurisuutta yhä enemmän myös uskontokasvatuksessa. Ajateltiin, että monikulttuurisen ja moniarvoisen yhteiskunnan kannalta on erityisen tärkeää, että uskontokasvatus pysyy yhtenä varhaiskasvatuksen osa-alueena. Se nähtiin lapsille väylänä muodostaa omaa kulttuuri-identiteettiään sekä samalla oppia tuntemaan ja kommunikoimaan erilaista uskonnollista ja katsomuksellista vakaumusta kannattavien ihmisten kanssa. Tämän ajateltiin lisäävän erilaisista taustoista tulevien ihmisten keskinäistä kommunikointia ja ymmärrystä. (Kallioniemi 2001, 31-32.)

Monikulttuuristumisen myötä ajateltiin, että varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen tärkein tehtävä oli kulttuurisen herkkyyden ja kulttuurien välisen empatiakyvyn löytäminen ja kehittäminen. Mitä varhaisemmassa vaiheessa lapset oppivat erilaisuuden kohtaamista ja ymmärtämistä, sitä paremmin he tulevat aikuisenakin ymmärtämään eri kulttuureja ja katsomuksia

sekä myös toimimaan ja työskentelemään monikulttuurisessa maailmassa. Tästä syystä erilaisen katsomusten ja uskontojen katsottiin olevan lapsille vain hyväksi ja tästä syystä niiden tuli saada olla mahdollisimman paljon esillä. (Kallioniemi 2005, 30-32.)

Samoihin aikoihin monikulttuurisuuden lisääntyminen nähtiin kuitenkin myös haasteena uskontokasvatuksen toteuttamiselle. Kallioniemen (2000) tutkimuksessa helsinkiläiset lastentarhanopettajat nimesivät monikulttuurisuuden ja lasten ja perheiden uskonnollisten taustojen erilaisuuden yhdeksi suurimmaksi ongelmaksi uskontokasvatuksen toteuttamisessa. Tällöin ei kuitenkaan ollut vielä tutkittu lähes lainkaan monikulttuurisen uskontokasvatuksen toteuttamisen malleja, vaikkakin samaan aikaan lapsella oli subjektiivinen oikeus laadukkaaseen uskontokasvatukseen päiväkodissa. Tällöin elettiinkin ristiriitaista aikaa uskontokasvatuksen kanssa ja pohdittiin, miten sen saisi pysymään osana suomalaista varhaiskasvatusta ilman sen muuttamista vain eettisten kysymysten tarkasteluksi. (Kallioniemi 2001, 47-48.)

Esimerkiksi juuri juhlapyyhiä käsiteltäessä, nousee usein esille monikulttuurisuuden ja muiden kuin valtauskontojen perinteet ja tavat. Lisäksi usein pohditaan niiden yhteensovittamista. Vaikka ryhmässä olisi paljon eri uskontokunnista tulevia lapsia, silti jokaisella on oikeus viettää juhlia oman uskontonsa ja katsomuksensa mukaan. Tämä on synnyttänyt päiväkodissa paljonkin pohdintaa siitä, miten asia hoidetaan niin, että jokaisen lapsen näkemykset huomioidaan. Juhlia ei voida vain sivuuttaa erilaisten näkemysten vuoksi, vaan varhaiskasvattajat tarvitsevat yhä enemmän tietoa eri uskonnoista ja siitä, millaisia juhlia ja perinteitä niihin kuuluu. Juhlat ovat myös oiva väylä lapsille tutustua eri uskontoihin ja erilaisiin perinteisiin. Tämä synnyttää myös yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Mattila 2008, 65.)

Uskontokasvatuksen on jo pitkään ajateltu kumpuavan lasten omista kysymyksistä ja mielenkiinnonkohteista. Uskontokasvatuksen kysymykset tulevatkin usein spontaanisti lasten elämästä ja elämänkysymyksistä, ja tämä onkin lapsikeskeisessä varhaiskasvatuksessa olennaista. Yhteiskunnan monikulttuuristumisen myötä uskontoihin ja katsomuksiin liittyvät kysymykset ovat kokoajan tulleet tärkeämmiksi. Koska on ensin tunnettava itsensä, jotta osaa tutustua muihin, on omaan uskontoon tutustuminen osana omaa kulttuuri-identiteettiä yksi tärkeimpiä asioita. (Kallioniemi 2008, 22-23.)

Lapset ajattelevat usein erilaisuudesta hyvinkin neutraalisti ja suhtautuvat siihen avoimesti ja suvaitsevasti. Lapsi ei näe monikulttuurisuutta arvosidonnaisena asiana ellei hänelle ole sitä kotona opetettu. Lapset ottavatkin todella avoimesti vastaan eri maista ja uskontokunnista tulevat kaverinsa ja tutustuvat uteliaasti ja mielellään heidän tapoihinsa. Samalla he usein miettivät, minkä takia on erilaisia uskontoja ja mikä on minun uskontoni. Myös tämän takia on tärkeää, että lapsi tutustuu omaan uskontoonsa ja löytää oman identiteettinsä. Sitä kautta hän myös pystyy paremmin pohtimaan millä tavoin ja mihin haluaa uskoa. Kun lapsi tunnistaa

omat perinteensä ja arvonsa, hän myös oppii arvostamaan muita uskontoja edustavia ihmisiä ja tällä tavoin myönteisen suhtautumisen ydin on rakennettu. (Kangasmaa ym. 2008, 39-40.)

Uskonto on nähty aina myös kiinteänä osana suomalaista kulttuuria. Toisinaan uskonto on nähty asiana, joka halutaan piilottaa maahanmuuttajilta, toisinaan tästä ”piilottelusta” on nähty olevan enemmän vain haittaa. 1900-2000-luvun taitteessa ajateltiin, että suomalaiseen kulttuuriperintöön, johon kuuluu myös kristinusko, on tärkeää tutustua sellaistenkin lasten, joilla on maahanmuuttajatausta. Vaikka vierauden ja ulkopuolisuuden tunteet saattavat olla vähemmistökulttuurin edustajille raskaita, ei ongelmaa ratkaista sillä, että kulttuuristamme riisutaan kaikki suomalainen uskonnollisuus. Tätä näkemystä on perusteltu sillä, että usealle maahanmuuttajalle hämmäntävin kokemus ei ole vieras uskonto vaan sen sijaan uskonnottomuus. (Kalliala 2001, 170-171.) Edelleenkin uskonnon ja kulttuurin suhde herättää paljon keskustelua.

Monikulttuuristuminen on asettanut omat haasteensa luterilaiselle kirkolle, johon kuuluu edelleen valtaosa väestöstä. Maallistumisen ja kirkosta eroamisen lisäksi kirkko etsii rooliaan moniarvoisessa yhteiskunnassa, josta tulee kokoajan yhä enemmän moniuskontoinen. Lisäksi samalla kun maahanmuuttajat alkavat rakentaa Suomeen omien uskontojensa ilmentymiä, kuten moskeijoita ja temppeleitä, myös luterilaiseen kirkkoon kuuluvat yhteiskunnan jäsenet ovat yhä enemmän omaksuneet yksilöllisyyden ja valinnanvapauden ajatuksia. Monet näistä ajatuksista ovat jännitteisiä kirkon kannalta, ja tällä tavoin monikulttuuristuminen ei ole ainoa jännitteisiä ajatuksia herättävä asia luterilaiselle kirkolle. (Komulainen 2008, 30.)

Monikulttuurisuutta on jo lähes joka puolella Suomea, mutta jossakin paikoissa se on vielä vähäisempää. Vaikka monikulttuurisuus ei näkyisikään joka paikassa maattamme, on hyvä muistaa, että erilaisia uskonnollisia tapoja ja käytänteitä löytyy myös valmiiksi oman kulttuurimme sisältä. Esimerkiksi Jehovan todistaja- tai Vanhoillislestadiolaisesta-perheestä tulevalle lapsella on paljon luterilaisuudesta poikkeavia asioita, jotka tulee ottaa huomioon myös varhaiskasvatuksessa. Myös näiden uskontojen kohdalla tietoa lisää tapoja, joiden kautta käsitellä näitäkin katsomuksia. (Mattila 2008, 67.)

Aito keskustelu erilaisten näkökantojen välillä on avointa kohtaamista ilman ennakkoluuloja. Vuoropuhelun tavoitteeksi nimetään usein parempi ymmärrys toisesta, mutta samalla ymmärrys lisääntyy myös itsestä. Lisäksi avoin dialogi opettaa keinoja elämään yhteisessä maailmassa hyvinkin erilaisten mielipiteiden kanssa. Moniuskontoinen yhteiskunta ei kyseenalaista uskontokasvatusta vaan pikemminkin korostaa sen merkitystä. (Komulainen 2008, 31.)

Jo uskontokasvatuksen roolina nähtiin viimeisinä vuosina luoda ymmärrystä eri tavoin uskovien välille. Päämääränä on ystävyys ja kyky elää yhdessä, ei missään tapauksessa samanmielisyys. On pyritty kasvattamaan lapsia avoimeen elämänasenteeseen, jonka tarkoituksena on

rakentaa ihmisten välille siltoja, ei muureja. Uskontokasvatuksella on ollut myös yhteiskunnallisesti syvempääkin olemusta, jonka kautta opettaa lapsille jokaisen ihmisen ihmisarvon, olipa hän kanssasi samaa mieltä asioista tai ei. (Komulainen 2008, 33.) Katsomuskasvatus viitoittaa näitä samoja suuntaviivoja vielä tänäänkin.

6 Uskonnon rooli ihmisen elämässä

Uskontoja on ollut keskuudessamme niin kauan kuin on ollut ihmisiäkin. Uskonnot ovat oleellinen osa ihmisyyden ydintarpeita palvelevia tehtäviä. Ne tuovat elämään rutiineja sekä myös lohtua ja turvaa. Ne antavat selityksiä oudoille ja pelottaville ilmiöille, joita olisi muuten vaikea käsitellä. Uskonnot antavat ihmiselle kokonaisvaltaisen selityksen maailmasta ja sen tapahtumista. Pyhyyskokemusten on todettu vahvistavan elämän tarkoituksellisuuden kokemusta ja näin uskonto voikin antaa ihmiselle voimavaroja toteuttaa tärkeinä pidettyjä asioita elämässään. Uskonto on yksilölle tärkeä myös yhteisöllisyyden kannalta. Uskontoon kuuluvat rituaalit ja juhlat lisäävät usein yhteisön yhteenkuuluvuuden tunnetta. Uskonnon avulla myös usein vahvistetaan yhteisön tärkeiksi kokemia arvoja ja moraalikäsitteitä. (Puustjärvi 2010, 157.) Näin voidaankin ajatella, että ihmisellä on luontainen kyky uskoa johonkin, jolla selittää elämänsä tapahtumia. Tässä luvussa syvennytään uskonnon rooliin ihmisen elämässä sekä erityisesti lapsen elämässä.

6.1 Uskonnon rooli ihmisen elämässä yleisesti

Uskonnon päätarkoitukseksi voidaan nimetä usko johonkin. Uskon voidaan taas sanoa tarkoittavan luottamista. Elämässä on paljon uskonvaraisia asioita, mutta uskonnollista uskoa käsiteltäessä, on uskolla aina joku kohde. Eri uskonnoissa on erilaisia käsityksiä tuonpuoleisesta, jumaluudesta, pyhästä ja epäpyhästä. Kun käsityksiä on useita, on myös suuri määrä uskonnon määritelmiä. Voidaan jopa todeta, että määritelmiä uskonnosta on niin monta kuin on uskonnon tutkijoitakin. Uskontokäsitykset liittyvät kuitenkin usein siihen, mitä uskonto on olemukseltaan tai millaisia tehtäviä uskonto tuo yksilön tai yhteisön elämään. (Räsänen 2001, 79-80.)

Maailmassa on lukuisia erilaisia uskontoja, joiden sisällä on vielä monia erilaisia lahkoja, joissa rituaalit, arvomaailma ja uskonnollisten tekstien tulkinta poikkeavat jonkin verran toisistaan. Lisäksi jokaisen ihmisen tapa uskoa on erilainen, ja jokainen tulkitsee uskonnon asettamia normeja ja arvoja omalla tavallaan. Uskonnot kytkeytyvät lähes aina tiiviisti kulttuuriin, joka vastaavasti vaikuttaa uskonnon toteuttamiseen. Esimerkiksi se, millä tavalla uskonnollisuutta ilmaistaan arjessa vaihtelee hyvinkin paljon. Suomessa usko ja uskonnollisuus ovat hyvinkin yksityiseksi koettuja asioita, kun taas muualla maailmassa uskonto näkyy arkielämässä hyvinkin paljon, myös ulkopuolisille. (Puustjärvi 2010, 157-158.)

Uskonnolliset tavat ja perinteet välittyvät sukupolvilta toisille pääosin rituaalien kautta, kuten esimerkiksi kristinuskossa jumalanpalvelusten, kasteen ja hautajaisten kautta. Voimakkaita tunnekokemuksia synnyttävät rituaalit voivat jäädä ihmisen mieleen jopa koko elämän

ajaksi. Tällaisia tunnekokemuksia synnyttävät useimmiten rituaalit, joissa ihminen kokee jonkin yliluonnollisenolennon tai -voiman läsnäoloa. (Puustjärvi 2010, 158.)

Vaikka monessa maassa uskonto on kiinteä osa kulttuuria ja näin näkyvässä jokapäiväisessä elämässä, Suomessa uskontoa pidetään yksityisasiana. Suomalaisista noin 50-70% uskoo Jumalaan, mutta säännöllisesti kirkossa käyvien ja kirkkoon kuuluvien määrä on tätä huomattavasti pienempi. Uskontoon liittyvistä asioista puhutaankin usein vain uskontoon liittyvissä tapahtumissa. (Puustjärvi 2010, 159.)

Kaiken lisäksi suhde uskontoon on muuttumassa. Kirkosta eroaminen on ollut viime vuosina hyvinkin voimakasta ja on alettu puhua yhä enemmän maallistumisesta. On ajateltu, että tämä maallistuminen jatkuu loputtomasti, eikä tulevaisuuden maailmassa uskonnolla ole enää merkitystä ihmisen elämässä. Kehitys ei kuitenkaan kirkosta eroamisesta huolimatta ole edennyt tähän suuntaan, vaan on alettu puhua uskonnon sijaan spiritualiteetista, joka tarkoittaa ihmisen omasta elämästä nousevaa henkisyttä tai hengellisyyttä. Ihmiset omaksuvat asioita tähän omaan hengellisyyteensä eri puolilta eli he eivät välttämättä ota vaikutteita vain yhdestä paikasta. Uskonnon ei siis katsota olevan katoamassa vaan pikemminkin muuttamassa muotoaan. (Halme 2010, 9.)

Monelle aikuiselle hengelliset ja uskonnolliset kysymykset ovat vaikeita keskustelunaiheita, sillä suomalaisessa kulttuurissa nämä asiat on nähty hyvinkin yksilöllisinä ja henkilökohtaisina. Samalla näihin asioihin liittyy usein myös epävarmuutta sekä vahvoja tunteita. Lisäksi uskonnolliset asiat ovat usein abstrakteja ja tästä syystä vain osa niistä kuuluu arkipuheeseemme. Koska uskonto nähdään nykyään niin henkilökohtaisena asiana, moni aikuinen saattaa miettiä, kuinka suuresti hän voi vaikuttaa lapseen uskonnollisuuteen ja maailmankatsomuksen syntymiseen. Toisaalta kuitenkin lapsella on oikeus saada tietoa ja kokemuksia myös uskonnon ilmiöistä ja näin kasvaessaan saavuttaa oma mielipiteensä uskontoihin liittyen. (Kokkonen 2008, 75.)

6.2 Uskonnon rooli lapsen elämässä

Vuorovaikutustapahtumaa jossa lapsi omaksuu ympäröivästä kulttuuristaan arvoja, normeja ja toiminnan malleja, kutsutaan sosiaalistumiseksi. Tässä prosessissa perhe on keskeisessä roolissa ja kaikki muut sosialisaatiotekijät ovat toissijaisia. Koti ja perhe toimivatkin sosiaalistajina vaikuttaen suoraan lapseen sekä myös epäsuorasti suodattaen ympäristöstä tulevia vaikutteita. Myös uskonnollisuuden kohdalla perheen uskonnollinen tausta ja kodissa tapahtuva uskonnollinen kasvatusta ovat keskeisiä lapsen elämään vaikuttavia tekijöitä. Usein juuri kodin uskonnollinen tausta ja siellä saatu uskontokasvatusta nähdään yksilön uskonnollisuutta selittävänä tekijänä myös aikuisuudessa. (Niemelä 2011, 40.)

Useissa suurimmissa uskonnoissa ajatellaan, että vanhempien tulee huolehtia lastensa ohjauksesta samaan arvomaailmaan ja uskontoon. Kuitenkin se, miten uskonto näkyy lasten arjessa, vaihtelee hyvinkin paljon perheen tavan mukaan harjoittaa uskontoa. Myös kulttuuri on tässä vahvasti esillä. Toisessa perheessä uskonto näkyy hyvinkin vahvasti ja esimerkiksi kirkossa käyminen on osa arkipäivää. Toisessa perheessä taas uskonto ei näy välttämättä arjessamillään tavalla, vaikka perhe kuuluisikin johonkin uskontoon. (Puustjärvi 2010, 159.)

Uskonnollinen kasvatust on kuitenkin monissa kodeissa vähenemässä. Tällä uskonnollisen kasvatuksen vähenemisellä on suorat vaikutukset uskonnollisuuteen ja näin ollen uskonto ja uskonnollisuus ovat yhä vähemmän sellaista, joka peritään vanhemmilta. Uskonto ja uskonnollisuus nähdään yhä enemmän asioina, jotka yksilö itse rakentaa oman etsinnän ja valinnan kautta. Uskonnossa on yhä useammin kyse kokemuksesta ja sosiaalisista suhteista kuin traditiosta, joka välittyy sukupolvelta seuraavalle. Uskonto nähdään yhä useammin yksityisenä asiana ja monet vanhemmat antavat lastensa itse valita uskonnollisuudestaan riippumatta vanhempien vakaumuksesta. (Niemelä 2011, 41.)

Lapsen mielenterveyden kehityksen kannalta uskonnossa ja hengellisyydessä on monia hyödyllisiä koettuja ja kehitystä tukevia alueita. Näitä alueita ovat muun muassa turvallisuus, läheisyys, toistuvat rutiinit, selkeä elämäkatsomus ja terveelliset elämäntavat. Uskonto edistää lapsen mielenterveyttä sekä vanhempien ja perheen välittämänä että myös suoraan lapsen omien hengellisten kokemusten kautta. (Puustjärvi 2010, 162.)

Uskontoon kuuluvat rituaalit, kuten rukoukset, myös lisäävät perheen yhteenkuuluvuuden tunnetta ja jäsentävät perheen arkea. Toistuvat rituaalit ja tavat myös lisäävät turvallisuuden tunnetta ja elämän hallintaa sekä auttavat lasta orientoitumaan tapahtumiin. Esimerkiksi ilta-rukous voi olla yksi lapsen ja vanhempien rutiineista rauhoittua ja keskustella. Tämä myös auttaa lasta orientoitumaan nukkumaanmenoon. Toistuvien rituaalien kautta lapsi oppii myös vähitellen hahmottamaan aikaa. Vuosittain toistuvat juhlarituaalit, kuten joulu ja pääsiäinen, edustavat lapselle jatkuvuutta ja auttavat myös ymmärtämään vuoden kulkua ja ajanjaksojen hahmottamista. Uskonyhteisössä koettava yhteisöllisyys auttaa lasta ottamaan huomioon teoissaan myös toiset ihmiset sekä tarjoaa lapselle mahdollisuuden useisiin erilaisiin vuorovaikutussuhteisiin. (Puustjärvi 2010, 163.)

Seurakunnissa järjestetään myös paljon erilaisia kerhoja ja leirejä lapsille. Tällainen toiminta antaa lapsille mahdollisuuden tavata toisia saman ikäisiä lapsia ja harjoitella sosiaalisia taitoja. Alle kouluikäiselle kotona olevalle lapselle nämä voivat olla ensimmäisiä paikkoja, joissa lapsi pääsee tutustumaan saman ikäisiin lapsiin. Leikkiminen saman ikäisten lasten kanssa tukee lapsen kehitystä. (Puustjärvi 2010, 163.)

Uskonnollinen ympäristö voikin olla yksi tärkeistä osa-alueista, jotka edistävät lapsen positiiivista kehitystä. Uskonnollinen yhteisö on lähes aina yhteisöllinen, ja tällä tavoin se tukee ja

voimaannuttaa lapsia. Lapsen elämässä oleva uskonnollinen yhteisö on nähty myös merkittäväksi myönteisen identiteetin kannalta ja lapset oppivatkin yhteisössä käyttäytymisen rajoja ja positiivisia arvoja. Koska uskonnollisiin yhteisöihin sisältyy myös usein suuri sosiaalinen pääoma, lapset oppivat paremmin hahmottamaan itseään, omaa elämänsä ja maailmankuvaansa. Tämä uskonnollisiin yhteisöihin liittävä pääoma auttaa lasta myös paremmin kiinnittymään aikaan ja paikkaan. (Kallioniemi 2010, 180.)

Uskonnosta ja hengellisyydestä voi olla myös apua sekä vanhemmille että lapsille lapsen kehitykseen kuuluvien haasteiden aikana. Lapsi esimerkiksi kokee 4-6-vuotiaana hyvinkin paljon erilaisia pelkoja, joiden avulla lapsi opettelee tunteiden hallintaa ja tunnistamista. Rukoilu ja usko enkeleiden suojelemiseen tuovat usein lapselle kaivattua turvallisuuden tunnetta ja helpittävät pelkoa. Samassa iässä lapsi myös opettelee syy-seuraussuhteita ja pohtii selityksiä kokemuksilleen ja havainnoilleen. Uskonto erilaisine mielenkiintoisine tarinoineen tarjoaa hyvinkin paljon mielikuvituksellisia selityksiä lapsen mietinnöille. Tulee kuitenkin muistaa, että koska lapsen ajattelu on hyvinkin konkreettista ja kyky ymmärtää abstrakteja asioita vielä vajavainen, voi lapsi käsittää uskontoon liittyvät rituaalit, kuvat ja kertomukset väärin. Tästä syystä aikuisen tuki ja selitykset ovat tärkeitä, jotta lapselle ei muodostu vääriä tai jopa pelottavia mielikuvia. (Puustjärvi 2010, 163-164.)

Pienen lapsen kannalta uskonnossa merkityksellisintä on uskontoon liittyvä turvallisuuden tunne, hyvän vanhemmuuden roolit ja rakkaus, toistuvat rituaalit sekä juhlalliset menot. Lapsen kasvaessa tärkeäksi tulevat myös uskonnon tarjoama yhteisöllisyys, uskonnollisten kertomusten antamat elämänohjeet ja erilaiset ikätasolle räätälöidyt ryhmätoiminnot. Vaikka uskonnon onkin nähty tukevan positiivisella tavalla lapsen kasvua, uskonto ei ole lapsen normaalin kehityksen kannalta kuitenkaan välttämätön asia, vaan nämä kasvua tukevat asiat pystyy toteuttamaan myös ei-uskonnollisessa ympäristössä. (Puustjärvi 2010, 167.)

7 Opas päiväkotien henkilökunnalle katsomuskasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa

Tässä luvussa selvennän sitä, mitkä asiat vaikuttivat siihen, että valitsin juuri tämän aiheen opinnäytetyöhöni ja minkälaisen vaiheiden kautta valitsin oppaaseeni materiaalia. Luvussa avaan myös opinnäytetyöni työelämälähtökohtaa ja sitä, kuinka sain vahvistuksen aiheeni tarpeellisuudesta varhaiskasvatuksessa. Vaikka opinnäytetyöni on lähtökohtaisesti pantu alulle omasta mielenkiinnosta uskontoja ja katsomuksia kohtaan, selvittää tämä luku sitä, miksi myös työelämä tarvitsi lisää tietoa aiheesta ja millä tavalla uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet antoivat työlleni raamit.

7.1 Aiheen valinta

Ajatus uskontojen ja katsomusten huomioimisesta varhaiskasvatuksessa lähti ensisijaisesti omasta mielenkiinnosta aiheeseen. Lisäksi olin lukenut Varhaiskasvatuksen käsikirjasta (2012)

Ismo Pellikan artikkelin Voiko uskontokasvatus kasvattaa? Tämä Pellikan teksti sai minut hyvin vakuuttuneeksi siitä, että jo uskontokasvatuksen rooli varhaiskasvatuksessa oli ollut viimeisinä vuosina hyvin sekava ja varhaiskasvattajille uskontokasvatukset tavoitteet ja toteuttamistavat olivat hyvin epäselvät. Usein moni varhaiskasvattaja oli jättänyt uskontokasvatuksen kokonaan seurakunnan työntekijöiden harteille, kun omia menetelmiä uskontokasvatuksen toteuttamiseen ei ollut. Toinen uskontokasvatuksen roolia varhaiskasvatuksessa kuvaava termi oli ”tekemättömyys”. Moni varhaiskasvattaja ajatteli aiheuttavansa vähiten vahinkoa, olemalla toteuttamatta uskontokasvatusta ollenkaan.

Koska uusi Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on velvoittava asiakirja, tiesin, että uskontokasvatuksen kohdalla toteutettu tekemättömyys ei enää riittäisi katsomuskasvatuksen kohdalla. Uskontokasvatuksen aikaan oli selkeästi ollut aivan liian vähän tukea ja koulutusta aiheeseen liittyen ja pohdinkin, miten voisin itse edistää katsomuskasvatuksen toteuttamista varhaiskasvatuksessa parhaiten. Päätin aika nopeasti, että haluan koota varhaiskasvattajien työn avuksi katsomuskasvatusta käsittelevän oppaan, jonka avulla katsomuskasvatus on mahdollista ottaa mukaan niin pedagogiseen suunnitteluun kuin toteutukseenkin. Tällä tavalla saisin myös koko opinnäytetyöstäni toiminnallisen kehittämistyön, joka sopisi minulle huomattavasti paremmin kuin kokonaan tutkimuksellinen opinnäytetyö.

Olin myös kahdessa harjoittelussa varhaiskasvatuksessa vuoden 2017 ja 2018 aikana. Koska halusin opinnäytetyölleni selkeän työelämälähtökohdan, otin esille ajatuksiani opinnäytetyöni aiheesta harjoittelussani. Koko uskontojen ja katsomusten rooli herätti varhaiskasvattajissa paljon keskustelua. Ajatukseeni katsomuskasvatusoppaasta suhtauduttiin kuitenkin todella myönteisesti, sillä monen mielestä uskontokasvatuksenkin tekemättömyyteen oli syynä juuri tiedon ja menetelmien puute. Osa taas totesi, että vaikka nykyiseen katsomuskasvatukseen toteuttamiseen on velvoite ja ”ohjeet” uudessa vasussa, ei siellä kuitenkaan kerrota miten käytännön tasolla toimitaan. Työelämä siis ”huusi” tarvetta lisätietoon katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja mikä olisikaan parempi väylä tuoda lisää tietoa menetelmistä kuin katsomuskasvatusopas, johon on koottu käytännönläheistä tietoa uuden vasun pohjalta. Yksi lastentarhanopettaja totesikin, että monesta aiheesta voisi olla varhaiskasvatuksessa enemmän oppaita, joiden kautta olisi helppo lähteä toteuttamaan aihetta kuin aihetta ja kehittämään omaa osaamistaan.

Koska kypsyttelin aihettani ennen kunnon kirjottamisen aloittamista lähes vuoden, ehdin myös havainnoimaan harjoitteluissani sekä uskontokasvatuksen ja katsomuskasvatuksen roolia. Vuoden 2017 harjoittelussani oli käytössä vielä vanhan vasun uskontokasvatus ja vuoden 2018 harjoittelussani pääsin näkemään uuden vasun vaikutuksia varhaiskasvatukseen ja uskontokasvatuksen muutoksen katsomuskasvatukseksi. Molemmissa harjoitteluissani havaitsin paljon jo aiheen kirjallisuudestakin kumpuavaa, uskonnon käsittelyn vierittämistä evankelis-luterilaisen seurakunnan työntekijän vastuulle. Molemmissa harjoitteluissani katsomuskasvatus

näkyikin oikeastaan vain seurakunnan järjestämissä tuokioissa. Sen lisäksi viimeisessä harjoittelussani havainnoin sitä, kuinka uuden vasun katsomuskasvatus oli saanut varhaiskasvattajat yhä enemmän varpailleen uskontojen ja katsomusten suhteen. Uusi vasu velvoittaa varhaiskasvattajaa toteuttamaan katsomuskasvatusta työssään, mutta menetelmiä sen toteuttamiseen ei ole. Syntyy ristiriita, jonka avaamiseen tarvittiin selkeästi tukea.

7.2 Oppaan sisältö

Aloitin opinnäytetyöprosessini jo keväällä 2017, jolloin elimme vielä vanhan varhaiskasvatussuunnitelman aikaa, jolloin uskontokasvatuksen toimintatavat olivat vielä näkyvissä. Koska tiesin, että opinnäytetyöprosessini kestäisi yli vuoden, olivat omat ajatukseni jo kuitenkin uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden katsomuskasvatuksessa, jonka ympärille aioin oppaani kasata. Koska katsomuskasvatus on hyvin tuore aihe, ei sen pohjalta ole tehty vielä kovinkaan paljon kirjallisuutta. Kun aloitin opinnäytetyön, sen pohjalta ei ollut kirjoitettu vielä mitään varhaiskasvatukseen liittyvää kirjallisuutta. Oli siis onni, että kysyttelin aihetani noin vuoden, jonka aikana katsomuskasvatukseen liittyvää kirjallisuutta ehdittiin julkaista. Käytin kuitenkin opinnäytetyöhöni myös hyvin paljon uskontokasvatusta käsittelevää kirjallisuutta, sillä myös näissä kirjoissa oli paljon sellaista tietoa, jota oli mahdollista soveltaa myös katsomuskasvatuksen alle.

Koko KATSO KANSSANI-opas varhaiskasvattajille katsomuskasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa (liite 2) rakentuu kokonaisuudessaan kuitenkin uuden varhaiskasvatussuunnitelman pohjalle. Siksi tutustuinkin perin pohjin vasun katsomuskasvatuksesta kertovaan osuuteen. Uusi vasu on velvoittava asiakirja, jonka antamien raamien kautta myös katsomuskasvatusta tulee toteuttaa. Oma oppaani katsomuskasvatuksesta onkin niin sanotusti tukena vasun ohjeille ja antaa käytännön vinkkejä ja menetelmiä katsomuskasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa. Tästä syystä kaikki materiaali ja tieto, joka oppaaseen on koottu, on perusteltavissa uuden varhaiskasvatussuunnitelman ohjeiden kautta.

Uuden vasun lisäksi olen käyttänyt oppaan materiaalin tietopohjana myös katsomuksiin, uskontoihin ja yleisesti varhaiskasvatukseen liittyvää kirjallisuutta. Osassa oppaan sisältöä on myös niin sanottu ”työelämä toive” eli olen pyrkinyt ottamaan huomioon myös jo työelämässä olevien varhaiskasvattajien toiveet ja aiemmin tekemäni havainnot varhaiskasvatuksessa. Olen myös oman mielenkiintoni lisäksi koittanut itse mieltäni ammatillisesti millainen tieto katsomuskasvatuksesta auttaisi minua omassa työssäni. Näiden vaiheiden kautta olen hyvin varma siitä, että olen saanut koottua oppaan, jossa on jokaiselle varhaiskasvattajalle uutta tietoa, menetelmiä, joita voi käyttää omassa työssään sekä vinkkejä jo omien menetelmien kehittämiseen. Lisäksi valmiin oppaan sisältöön vaikutti myös jonkin verran arviointikysely, jonka kautta kartoitin sitä, mitä oppaaseen pitää vielä lisätä tai mitä siitä tulee poistaa, jotta se palvelisi paremmin varhaiskasvatuksen tarvetta. Alapuolelle esittelen vielä perusteellisemmin prosessia, joka jokaisen oppaan luvun takana oli ennen oppaaseen päättymistä.

Koska koko opas perustuu uuden varhaiskasvatussuunnitelman määritelmään katsomuskasvatuksen toteuttamisesta, halusin ehdottomasti uuden vasun näkökulman oppaaseen. Oppaassa on hyvin vähän mitään suoraa lainausta, mutta koska en halunnut ottaa sitä riskiä, että joku kohta varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden näkemyksestä katsomuskasvatukseen muuttuisi, päätin lainata katsomuskasvatusta käsittelevän tekstin suoraan vasusta. Kun oppaassa on tieto siitä, mitä vasussa sanotaan katsomuskasvatuksesta, ei varhaiskasvattajan tarvitse etsiä sitä muualta opasta lukiessaan.

Uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa nostetaan yhdeksi katsomuskasvatuksen tärkeäksi osaksi myös kasvatusyhteistyö.

”Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 44).

Vasuun viitaten yksi luku oppaassa onkin varattu kokonaan kasvatusyhteistyön käsittelyyn. Tässä luvussa kerrotaan yhteistyöstä vanhempien kanssa, työyhteisön ammatillisesta yhteistyöstä sekä yhteistyöstä seurakunnan kanssa. Yhteistyön merkitys katsomuskasvatuksen toteuttamisessa korostuu jo vasussa, mutta sen lisäksi halusin ottaa sen mukaan oppaaseen sen takia, että se monipuolistaa katsomuskasvatuksen toteutumista sekä osallistaa vanhempia tuomaan omia katsomuksiaan ja tietoa niistä varhaiskasvatukseen. Vaikka uskontojen sisällä on yleensä tietyt opit ja toimintatavat, on jokaisen uskonnon sisällä lukemattomia tapoja toteuttaa uskontoa. Ei siis riitä, että uskonnoista lukee kirjoista vain teoriatietoa, vaan vielä tärkeämpää on keskustella perheen katsomuksellisista näkemyksistä jo lapsen aloituskeskustelussa. Oppaassa on nostettu esille myös tärkeitä asioita, jotka tulee huomioida perheen katsomuksesta keskusteltaessa.

Oppaan menetelmäpankki on todennäköisesti niin varhaiskasvattajien kuin lastenkin näkökulmasta koko oppaan tärkein osuus. Jo uskontokasvatuksen aikaan menetelmien vähyyys ja tietämättömyys johtivat siihen, että uskontokasvatusta leimasi tekemättömyyden ilmapiiri. Halusin, ettei menetelmien puute varjostaisi enää katsomuskasvatusta. Tästä syystä menetelmäpankkiin on koottu paljon erilaisia menetelmiä ja vinkkejä toteuttaa katsomuskasvatusta varhaiskasvatuksessa. Nämä menetelmät on löydetty uskonto- ja katsomuskasvatukseen liittyvän kirjallisuuden sekä omien kokemusten perusteella. Menetelmien lisäksi menetelmäpankkin luvussa on myös menetelmiin, juhliin ja perinteisiin liittyvää kirjallisuutta, jota varhaiskasvattaja voi myös käyttää hyödykseen katsomuskasvatuksen toteuttamisessa. Kirjavinkkien ansiosta jokaista menetelmää ei tarvitse avata oppaaseen kovin pitkästi, vaan varhaiskasvattaja voi lukea itseään kiinnostavista menetelmistä lisää näistä kirjoista. Olen itse tutustunut näihin kirjoihin ja todennut ne laadulliseksi kirjallisuudeksi varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamiseen.

Menetelmäpankissa on jonkin verran vinkkejä ohjattuun katsomuskasvatukseen toteuttamiseen, kuten sadut ja tarinat, lattiakuvat, sadutus, nukketeatteri ja ohjattu leikki sekä esimerkiksi juhliin liittyvät askartelut. Kuitenkin lähes kaikessa aiheeseen liittyvässä kirjallisuudessa korostettiin ohjatun toiminnan sijaan lapsen omien havaintojen ja kysymysten tärkeyttä katsomuksiin ja uskontoihin liittyen. Tällä tavoin katsomuskasvatus lähtee lapsen omista tarpeista ja mielenkiinnonkohteista ja tulee osaksi varhaiskasvatuksen arkea. Tämän takia menetelmäpankki-luvussa on korostettu myös lapsen kysymysten ja ihmettelyn huomiointia ja annettu vinkkejä siihen, miten lapsen kysymyksiin tulee vastata. Lapsen ihmettelyntaito ja erilaiset kysymykset osallistavat lasta katsomuskasvatuksessa.

Oppaassa on myös esitelty muutamia uskontoja. Halusin ottaa uskontojen esittelyt oppaaseen sen takia, että uudessa varhaiskasvatussuunnitelmassa todetaan näin:

”Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Uskonnottoimutta tarkastellaan muiden katsomusten rinnalla. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu.” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 43.)

Uusi vasu siis velvoittaa varhaiskasvattajaa tutustumaan ryhmänsä kanssa kaikkiin uskontoihin ja katsomuksiin, joita ryhmän lasten keskuudessa on. Tavoitteena on lisätä katsomusten välistä keskinäistä kunnioitusta sekä ymmärrystä ja samalla tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehitystä. Lasten kanssa on helppoa tutustua erilaisiin katsomuksiin erilaisten perinteiden ja vuodenkiertoon liittyvien juhlien kautta. Tästä syystä kokoamani infopaketit uskonnoista sisältävät asioita uskonnon opillisista näkemyksistä, uskonnon vaikutuksesta arkeen sekä uskonnon tärkeimmistä juhlista. Jokaisen uskonnon esittely on vähän erilainen, mutta pääsääntönä on se, että esittely kertoisi paljon asioista, jotka vaikuttavat juuri lapsen elämään. Jos emme esimerkiksi tiedä jotain eri uskontojen opillisista näkemyksistä, emme voi vastata kysymykseen: millainen Jumala on? monesta eri näkökulmasta. Uskonnon vaikutuksista arkeen kappaleissa kerrotaan esimerkiksi uskonnon perinteistä ja rituaaleista kuten syntymästä, aikuistumisesta, häistä, kuolemasta sekä ruokailu- ja pukeutumissäädöksistä. Uskonnon tärkeimmät juhlat -luku taas kertoo uskonnon tärkeimmistä juhlista, milloin niitä vietetään ja minkälaisia perinteitä niihin kuuluu.

Valitsin juuri nämä uskonnot, eli kristinuskon ja sen eri suuntaukset, luterilaisuuden herätysliikkeet, juutalaisuuden, islamin, hindulaisuuden, buddhalaisuuden, kiinan uskonnot, Jehovan

todistajat, map-kirkon sekä uskonottomuuden, oppaaseen pääasiassa niiden kannattajamäärien perusteella. Tein vertailua sekä kansainvälisten kannattajamäärien perusteella, että kannattajamäärien perusteella Suomen sisäisesti. Uskonnot, jotka valitsin oppaaseen ovat kaikki saaneet paljon kannatusta kansainvälisesti ja moni niistä kuuluukin maailmanuskontoihin. Esimerkiksi Kiinan uskonnoilla ei ole selkeää kannattajamäärää Suomessa, mutta Suomeen on muuttanut kuitenkin jonkun verran ihmisiä Kiinasta ja sen lähialueilta. Uskon, että myös Kiinan uskontojen lisääntyminen tulee näkymään Suomessa muutamien vuosien sisällä sekä joka tapauksessa Kiinan uskontoihin tutustumalla, opimme myös paljon näiden maiden kulttuurista. Tästä syystä halusin ottaa myös ne oppaaseen mukaan, vaikka niiden kannattajamäärät eivät olekaan Suomessa vielä kovinkaan näkyvät. Toisena esimerkkinä on luterilaisuus, joka on Suomen valtauskonto, mutta sillä ei ole kuitenkaan maailmanlaajuisesti suurtakaan kannattajamäärää. Koska uskontoja on maailmassa lukemattomia määriä, oli oppaasta pakko karsia sellaisiakin uskontoja, jotka siihen olisivat voineet ehkä vielä sopia. Oppaan materiaalit osioon laitoin kuitenkin linkkejä nettisivuille, jossa on tietoa uskonnoista, joita ei oppaassa ole sekä yksityiskohtaisempaa tietoa oppaassa olevista uskonnoista.

Uskontojen esittely oppaassa on siis perusteltua jo vasun velvoitteesta tutustua ryhmän kaikkiin uskontoihin, mutta myös siitä syystä, että monellakaan varhaiskasvattajalla ei todennäköisesti ole tietoa eri uskontojen opista, perinteistä tai juhlista. Tämä tieto on kuitenkin tärkeää, jotta lapsiryhmän kanssa on mahdollista tutustua kaikkiin ryhmän uskontoihin. Kun tietoa eri uskonnoista löytyy tiiviinä pakettina yhdestä paikasta, on huomattavasti miellyttävämpää tutustua uskontojen ja katsomusten maailmaan. Vieraisiin uskontoihin tutustumisen kautta on myös helpompi ymmärtää eri tavalla uskovia ihmisiä ja näin se lisää myös suvaitsevaisuutta ihmisten välillä (Rajala 2015, 7).

Materiaalia osuus sisältää vielä nettilinkkejä ja kirjavinkkejä katsomuskasvatukseen liittyen. Näiden linkkien ja vinkkien kautta varhaiskasvattaja voi tutustua vieläkin syvällisemmin katsomusten maailmaan ja mielestäni se antaa oppaalle harkitun lopun. Nettilinkkien kautta pääsee katsomaan esimerkiksi videokeskusteluja katsomuskasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa, opetushallituksen ohjeen katsomuskasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa sekä lisätietoa eri uskonnoista. Oppaan ja näiden linkkien avulla katsomuskasvatuksen tarkoitus viimeistään avautuu kaikille varhaiskasvattajille.

8 Katsomuskasvatusoppaan arviointi

Jotta opas antaisi mahdollisimman paljon sellaista tietoa, jota varhaiskasvattajat tarvitsevat työssään, päätin antaa oppaan arvioitavaksi itse varhaiskasvattajille. Arviointi toteutui laadullisen arviointikyselyn kautta, jonka toteutin sähköisesti. Arviointikyselyssä tulleiden vastausten kautta kehitin opasta vastaamaan vielä enemmän varhaiskasvattajien tarpeita. Tässä luvussa on kerrottu laadullisen arviointikyselyyn päätymisestä ja sen teosta sekä kyselyn tuloksista ja oppaan kehittämisestä.

8.1 Laadullinen arviointikysely

Koska tarkoituksenani oli arvioida kokoamaani opasta ja saada siitä mahdollisimman harkittu kokonaisuus tukemaan katsomuskasvatuksen toteuttamista varhaiskasvatuksessa, oli arviointitutkimukseni tutkimusongelma: Millä tavoilla katsomuskasvatusopasta voisi kehittää vielä paremmaksi? Tämä tutkimusongelma sisältää hyvin sekä oppaan tarpeelliseksi koetut asiat, lisättävät asiat että myöskin tarpeettomaksi nähdyt asiat. Tarkoituksenani oli siis selvittää mitkä asiat oppaassa olivat hyödyllisiä, mitkä aiheen kannalta turhia ja minkälaista tietoa varhaiskasvattajat kaipaisivat oppaaseen lisää. Tavoitteenani oli siis kerätä tietoa, jonka kautta pystytyn kehittämään oppaasta sopivamman niin lasten kuin kasvattajienkin tarpeisiin nähden.

Valitsin lähestymistavakseni kvalitatiivisen tutkimuksen, sillä sen kautta koin saavani yksityiskohtaisempaa tietoa kuin kvantitatiivisen tutkimuksen avulla. Laadullinen tutkimus myös mahdollistaa sen, että aineisto on monipuolisempaa, kun määrälliseen tutkimukseen verraten vastausvaihtoehtoja ei ole. Lisäksi laadullisen tutkimuksen hypoteesittomuus eli se, ettei ennakko-oletuksia vastauksista ole, tuki mielestäni hyvin arviointitutkimustani, sillä näin pystyin näkemään kaikki vastaukset samanarvoisina ja tällä tavoin antamaan niille saman painoarvon oppaan kehittämisessä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi laadullisen kyselyn, vaikka kyselytutkimukset mielletäänkin usein määrällisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi. Tästä syystä voinkin todeta, että myös oma aineistonkeruumenetelmäni hyödyntää osittain myös määrällisen tutkimuksen näkökulmia, mutta täyttää kuitenkin enemmän laadullisen tutkimuksen vaatimukset. Ajankäytön takia halusin tehdä tutkimukseni pääasiassa sähköisessä muodossa, joten tästä syystä kysely oli paras vaihtoehto ja se tuki mielestäni hyvin arviointi tarkoitusta. Kyselyn muodoksi valitsin puolistrukturoidun kyselyn. Puolistrukturoidussa kyselyssä kysymykset ovat ennalta määrättyjä ja kaikille vastaajille samat. Vastausvaihtoehtoja ei kuitenkaan anneta ja näin vastauksista tulee mahdollisimman laadullisia ja syvällisiä, kun vastaaja saa itse omin sanoin kirjoittaa näkemyksensä asiasta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Kyselyn kysymystenasettelu on hyvin tärkeää, sillä tällä tavoin tutkija voi vaikuttaa vastaus-ten syvyyteen ja laatuun. Kysymysten tulisi olla mahdollisimman avoimia, jotta ne eivät johdattele vastaajaa suuntaan eivätkä toiseen. Vaarallisimmaksi vaihtoehdoksi aineiston kannalta nähdään dikotomiset kysymykset, joihin vastaaja voi vastata vain kyllä tai ei. (Kananen 2014, 73-74.) Koska tarkoituksenani oli arvioida kokoamaani katsomuskasvatusopasta, halusin oppaasta mahdollisimman paljon erilaisia mielipiteitä. Vaikka dikotomiset kysymykset nimettiin laadullisen tutkimuksen aineistoissa vaarallisiksi niukan tulospainotuksen takia, sisälsi kyselyni myös dikotomisista kysymyksistä. Näiden kysymysten perässä oli kuitenkin aina kysymystä laajentava alakysymys, jolla pyrin takaamaan sen, ettei pelkkiä kyllä ja ei vastauksia tulisi, vaan niitä avattaisiin enemmän. Vaikka dikotomisten kysymysten käytössä on aina riskinsä,

halusin ottaa tämän riskin, sillä halusin kuitenkin antaa vastaajalle myös mahdollisuuden vastata lyhyesti, jos hän ei esimerkiksi löydä oppaaseen lisättävää.

Pyrin valitsemaan kyselyyn sellaisia kysymyksiä, joiden kautta oppaan arviointi ja kehittäminen mahdollistuvat. Pyrin siis tietoisesti kokoajan kohti tutkimusongelmaa ja tavoitetta. Pääkysymyksiä on kyselyssä kymmenen, mutta kysymyksissä voi olla myös kysymystä täydentäviä kysymyksiä. Kysymykset on pyritty järjestämään niin että ensin on opasta arvioivia kysymyksiä ja tämän jälkeen kysymyksiä oppaan käytettävyydestä. Lopussa on vielä kysymys yleisesti opaiden tarpeellisuudesta varhaiskasvatuksessa. Kysymysten järjestys onkin suunniteltu yksityisestä yleiseen, jota käytetään yleensäkin laadullisen tutkimuksen aineistonkeruu menetelmissä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Kysymykset on lueteltu alapuolella ja sen lisäksi kysely ja siihen liittyvä info löytyvät tästä opinnäytetyöstä liitteenä 1.

1. Millaista uutta tietoa KATSO KANSSANI-opas toi sinulle?
2. Mikä osa-alue oppaasta oli mielestäsi tärkein työsi kannalta? Miksi juuri tämä?
3. Olisitko toivonut oppaaseen lisää tietoa jostain osa-alueesta? Mistä ja millaista?
4. Oliko oppaassa jotain turhaa tai ylimääräistä, jonka voisi jättää valmiista oppaasta pois. Jos oli, mitä ja miksi?
5. Puuttuuko oppaasta mielestäsi joku tärkeä katsomuskasvatuksen toteuttamiseen liittyvä menetelmä? Jos puuttuu, mikä?
6. Millä tavalla olet itse huomionnut katsomuskasvatuksen työssäsi? Millaisia menetelmiä olet käyttänyt?
7. Oliko oppaassa käytetty kieli sinusta helposti ymmärrettävissä?
8. Oliko ulko-asu sinusta selkeä ja tieto eri aihealueista helposti löydettävissä?
9. Aiotko hyödyntää opasta työssäsi varhaiskasvattajana?
10. Ovatko erilaiset oppaat sinusta hyödyllisiä laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamisessa? Jos ovat, miksi?

Tutkimukseen valitaan ihmisiä erilaisten otantamenetelmien kautta. Määrällisessä tutkimuksessa käytetään usein satunnaisotantaa, mutta laadullisessa tutkimuksessa oikeiden henkilöiden valinta tutkimuksen onnistumisen kannalta on tärkeää. Koska laadullisessa tutkimuksessa vastaajien valinta tapahtuu harkinnanvaraisesti, käytetään niin sanottua teoreettista otantaa. (Kananen 2014, 95.) Koska laadullisessa tutkimuksessa laatu on määrää tärkeämpää, en lähtenyt kokoamaan kovinkaan suurta vastaajajoukkoa. Käytin vastaajien valitsemisessa harkinnanvaraista teoreettista otantaa eli valitsin sopivia henkilöitä vastaamaan kyselyyn. Tässä tapauksessa valitsin varhaiskasvattajia vastaamaan kyselyyni, sillä he ovat henkilöitä, jotka työskentelevät oppaani tematiikan parissa jo nyt ja tulevat myös jatkossa työskentelemään.

Vastaajina on sekä lastentarhanopettajia että lastenhoitajia ja vastaajia on yhteensä viisi. Jokainen vastaajista työskentelee eri päiväkodeissa varhaiskasvattajina. Vastaajat on valittu

tuttavapiiristäni, ja koska kaikki halusivat innolla paneutua kokoamaani oppaaseen, tiesin, että viiden henkilön vastaukset antavat minulle jo hyvin laadullista ja kehittävää tietoa. Koska kaikki henkilöt työskentelevät varhaiskasvattajina eri paikoissa, koen saavani myös monipuolista tietoa siitä, miten katsomuskasvatuksen toteuttaminen koetaan eri työyksiköissä.

Annoin noin kolme viikkoa aikaa vastaajille tutustua oppaaseen ja vastata sähköpostin liitteenä olevaan arviointikyselyyn. Suunnittelin aikataulun niin, että tarvittaessa voisin haalia myös lisää vastaajia, jos saamani aineisto ei olisi mielestäni tarpeeksi laadukasta, syvällistä tai monipuolista. Palautettuja arviointikyselyitä tuli kolmen viikon aikana hyvin porrastetusti ja noin kolmen ensimmäisen varhaiskasvattajan vastausten jälkeen huomasin, että aineistoa alkoi olla jo sen verran, että saisin sen pohjalta arvioitua ja kehitettyä opasta. Odotin kuitenkin vielä kahden viimeisen vastaajan vastaukset, jonka jälkeen aloin analysoimaan aineistoa ja tämän pohjalta kehittämään opasta.

Käytin aineiston analysointimenetelmänä vertailua eli vertasin vastauksia toisiinsa. Tutkin jokaisen kysymyksen yksitellen läpi, vertaillen vastauksia toisiinsa. Alla en kuitenkaan esittele kutakin kysymystä yksitellen läpi vaan sen sijaan esittelen vain oppaan kehittämiseen vaikuttaneita vastauksia. Alla on siis tiiviisti esiteltynä merkitykselliset asiat oppaan kehittämisen kannalta. Koska aineisto ei ollut kovin suuri, pystyin kiinnittämään huomiota myös yksittäisiin mielipiteisiin, joita ei muiden vastaajien vastauslomakkeissa ollut. Jokaisen korjausehdotuksen tiimoilta en heti lähtenyt toimimaan vaan harkitsin kehittämisideoita ensin itse ja sen jälkeen päätin, onko tämä tieto tarpeellinen oppaaseen. Alla esittelen aiheita, joita kehitin vastausten pohjalta. Kehittämisideoita on tuettu esimerkein ja sitaatein, jotka on poimittu varhaiskasvattajien vastauksista.

8.2 Tulokset ja oppaan kehittäminen

Olin pääosin tyytyväinen oppaaseen jo ennen kuin lähetin sen varhaiskasvattajien arvioitavaksi, mutta yllätyin positiivisesti siitä, että jokainen vastaaja antoi minulle sellaista aineistoa, jonka avulla pystyin kehittämään opasta vieläkin paremmaksi. Lisäksi sain varmuutta joillekin asioille, joita pohdin tarpeellisiksi tai tarpeettomiksi oppaaseen. Pääasiassa opas sai paljon ylistystä sen selkeydestä ja siitä kuinka paljon uutta tietoa se antoi kaikille. Oli mukavaa myös huomata, että kasvattajat pitivät eri aihealueita tärkeimpinä oppaassa ja näin sain varmuutta sille, että jokainen oppaan aihe on tarpeellinen. Tärkeimpänä osuutena oppaassa nähtiin menetelmäpankki sekä myös uskontojen esittelyä pidettiin tärkeänä.

”Menetelmäpankki helpottaa omaa työtäni. Myös tieto eri uskonnoista on tärkeää, koska minulla itselläni ei ole tarkkaa tai näinkään laajaa tietoa aiheesta.” (Anonyymi vastaaja. 2018.)

”Menetelmäpankki ja teoriaisuus. Teoriassa avattu hyvin aihetta ja kerrottu, miksi katsomuskasvatus on tärkeää. Menetelmille käyttöä arjessa.” (Anonyymi vastaaja. 2018.)

Yhdessä vastauksessa oli myös toive miettiä uskontoihin liittyviä käytännön vaikutuksia lapseen. Tämän toiveen pohjalta lisäksi muutamaan uskuntoon lisää käytännön vinkkejä ja pohdin sitä, miten jotkut asiat vaikuttavat lapsen elämään myös epäsuorasti ja nämä ovat asioita, joiden helposti ajatteleminen olevan lapsen elämään kuulumattomia. Esimerkiksi islamiin kuuluu paasto, johon osallistuvat kaikki täysi-ikäiset, terveet muslimit. Paaston aikana paastovat muslimit eivät syö auringon nousun ja laskun välillä. Voisi ajatella ensin, että paasto ei vaikuta lapsen elämään, mutta paaston aikana esimerkiksi perheen unirytmii ja muut rutiinit voivat olla hyvinkin erilaiset kuin yleensä ja tämä saattaa näkyä lapsessa päiväkodissa. On siis tärkeää huomioida myös uskuntoon kuuluvat, lapseen epäsuorasti vaikuttavat asiat.

Oppaan teoreettisen puolen lisäksi minulle oli tärkeää, että opas olisi myös esteettisesti miellyttävän näköinen, jotta se houkuttelisi varhaiskasvattajia myös ulkoasunsa puolesta tarttumaan siihen. Tästä syystä arvioitavaksi lähettämäni opas sisälsi paljon kuvia myös tekstin takana sekä esimerkiksi värikoodit tukemaan oppaan helppolukuisuutta. Vaikka pidin aluksi värikoodeja uskontojen esittelyissä hyvänä ideana, aloin epäilemään sitä itse ennen arviointikyselyn aineistoon tutustumista. Epäilyni osoittautui vastausten perusteella turhaksi, sillä moni koki että ne selkeyttivät opasta todella paljon ja oppaasta oli niiden avulla helpompaa etsiä juuri se tieto, mitä tarvitsi. Oppaan muun tekstin takana olevat kuvat kuitenkin selkeästi häiritsivät lukemista, joten päätin vastausten perusteella luopua muutamista kuvista, joka toi oppaaseen selkeyttä.

”...kuvia oli ehkä liikaa (varsinkin tekstin päällä) vaikkakin ne olivat hyvin valittuja. Värikoodit uskontojen esittelyssä oli selkeä. Yleisesti ottaen ulkoasu näytti siltä, että siihen on nähty vaivaa ja käytetty aikaa, ei ’nopeasti hutaistu’.” (Anonyymi vastaaja. 2018.)

”Tieto löytyi helposti, uskontojen esittelyssä värikoodit tosi hyvät! Tekstin alla olevat kuvat hankaloittivat lukemista toisinaan.” (Anonyymi vastaaja. 2018.)

Painotin jo arvioitavaksi lähettämässäni oppaassa sitä kuinka tärkeää perheen ja päiväkodin välinen yhteistyö on. Korostin sitä, että jo aloituskeskustelussa on tärkeää puhua perheen katsumuksesta ja siihen liittyvistä arvoista ja perinteistä. Yhdessä vastauksessa oli kuitenkin mielestäni hyvin huomioitu se, että välttämättä yhteistä kieltä ei jokaisen perheen kanssa ole. Tästä syystä lisäsin oppaaseen tietoa tulkin roolin tärkeydestä ja siitä, kuinka tärkeä se

olisi vasukeskustelujen lisäksi myös aloituskeskusteluissa. Uusi vasu velvoittaa, että tulkki tulee järjestää vasukeskusteluihin, jos yhteistä kieltä ei ole, mutta yhä enemmän sitä tulisi vaatia myös aloituskeskusteluihin.

Kiinnitin vastausten aineistoa lukiessani erityisesti huomiota aikaisempien tutkimusten ja oman tutkimukseni vastausten yhtäläisyyteen. Aikaisemmat tutkimukset antoivat kaikki viitteitä siitä, että uskontokasvatuksen aikaan tekemättömyys ja uskonnon käsittelyn siirtäminen seurakunnan harteille oli hyvin tavallista. Osa perusteli uskontokasvatuksen vähäisyyttä myös sillä, ettei itse ole uskonnollinen. Näitä täysin samoja teemoja oli nähtävissä myös oman tutkimukseni aineistossa, mutta sen lisäksi oli herätty myös katsomuskasvatuksen tärkeyteen. Tällaiset yllä mainitut vastaukset eivät olleet vain surullista luettavaa vaan antoivat minulle varmistuksen siitä, että katsomuskasvatusopas on enemmän kuin tarpeellinen varhaiskasvattajille. Juuri tällaisten tietopankkien avulla taataan laadukas varhaiskasvatus myös jatkossa.

”En ole oikeastaan koskaan itse käyttänyt työssäni - seurakuntahetket. Itselle aika haastavaa, koska en itse ole uskonnollinen yhtään.” (Anonyymi vastaaja. 2018.)

”Työssäni tulee hyvin vähän vastaan uskontoon liittyviä asioita. Lasten kanssa kunnioitus tms. aiheet käsitellään yleensä muuten kuin uskontojen kautta. Isompien lasten kanssa olen jättänyt katsomuskasvatuksen täysin seurakunnan huoleksi. Mutta siinä vaiheessa kun palaan työhöni ja alan toteuttamaan uutta vasua, käsittelen aihetta todennäköisesti uskonto kerrallaan kertomalla lyhyesti aiheesta (iästä riippuen esim. tarinan avulla) ja liittämällä kertomaani jonkin askartelun/leikin/ tms. lapsenmielistä tekemistä, mikä auttaa lasta muistamaan käsitellyn aiheen.” (Anonyymi vastaaja. 2018.)

9 Opinnäytetyön arviointi

Tässä luvussa arvioin opinnäytetyö prosessiani kokonaisuudessaan ja kehittämistehtävän toteutumista. Ensin kartoitan johtopäätöksiä aiheesta sekä aiheen jatkotutkimusmahdollisuuksia. Lisäksi pohdin sitä, millä tavoilla saisin oppaani mahdollisimman monen kasvattajan käyttöön. Tämän jälkeen teen omaa pohdintaa koko opinnäytetyö prosessista ja sen tarpeellisuudesta varhaiskasvatukselle.

9.1 Johtopäätökset ja jatkotutkimusmahdollisuudet

Opinnäytetyöni kehittämistehtävänä oli tuottaa varhaiskasvattajille katsomuskasvatukseen liittyvä opas, joka antaisi heille uutta tietoa katsomuskasvatuksen toteuttamisesta, ja jonka avulla he pystyisivät toteuttamaan katsomuskasvatusta päiväkodissa paremmin ja monipuolisemmin. Lisäksi oppaan tavoitteena oli poistaa myös epävarmuutta, jota on liittynyt katsomuskasvatusta edeltäneen uskontokasvatuksen toteuttamiseen. Alatavoitteeksi mainitsin

myös lasten keskinäisen ymmärryksen ja kunnioituksen lisäämisen eri katsomuksia kohtaan sekä myös lapsen kulttuurisen ja katsomuksellisen identiteetin tukemisen.

Tavoitteeni tuottaa varhaiskasvattajille katsomuskasvatusopas, joka antaisi heille lisää tietoa, toteutui mielestäni hyvin. Arviointikyselyni osoitti sen, että jokainen vastaaja sai oppaasta jotain uutta tietoa. Lisäksi olen hyvin tyytyväinen siihen, että uuden tiedon lisäksi tekemäni opas kokoo myös vanhoja menetelmiä yhteen ja näin niiden löytäminen ja tätä kautta myös käyttö mitä luultavimmin lisääntyy. Arviointikyselyssä kävi myös ilmi se, että jokainen vastaaja aikoo hyödyntää työssään opasta jatkossa. Opas nähtiin myös niin hyödylliseksi, että se haluttiin esitellä myös työkavereille. Mielestäni tämä viimeistään osoittaa sen, että opinnäytetyöni tavoite on toteutunut ja olen saanut koottua oppaan, joka tuottaa uutta tietoa ja joka innostaa varhaiskasvattajia ottamaan katsomuskasvatuksen menetelmiä mukaan omaan työhönsä. Koska opas selkeytti monelle vastaajalle katsomuskasvatuksen tarkoitusta ja menetelmiä, uskon myös, että se poistaa hämmennystä ja ennakkoluuloja, kun tiedot ja taidot aiheesta lisääntyvät.

”Todennäköisesti tulen hyödyntämään opasta jatkossa. Ja esittelen myös työkavereille!” (Anonyymi vastaaja. 2018).

Alatavoitteenani opinnäytetyössäni oli lasten näkökulman huomiointi eli heidän keskinäisen kunnioituksen ja ymmärryksen lisääminen eri katsomuksia kohtaan sekä tällä tavoin lapsen katsomuksellisen ja kulttuurisen identiteetin tukeminen. Mainitsin jo opinnäytetyöni alussa, että tämä tavoite vaatii oppaan käyttöä varhaiskasvatuksessa jonkin aikaa, että näyttöä tämän alatavoitteen toteutumisesta voisi saada. Tällaista tietoa en oman opinnäytetyöni aikana ehtinyt keräämään eikä se ollut edes tarkoituksenaan. Jatkotutkimusmahdollisuutena tämä voisi olla kuitenkin hyvin oleellista selvittää esimerkiksi parin vuoden kuluttua, millä tavoin katsomuskasvatus on juurtunut osaksi varhaiskasvatuksen arkea, millaiset menetelmät on koettu hyväksi ja toimiviksi ja ennen kaikkea miten lapset ovat suhtautuneet katsomuskasvatukseen.

Arviointikyselyssäni tuli ilmi myös se, että moni kasvattaja kokee erilaiset oppaat työssään todella tarpeellisiksi. Oppaista saa paljon uutta tietoa ja vinkkejä omaan työhönsä sekä lisäksi niissä asiat on koottu tiiviiseen pakettiin, jossa on juuri oleelliset asiat aiheesta. Erilaiset oppaat mielletäänkin tarpeellisiksi opinnäytetöiksi. Jatkotutkimusmahdollisuutena tuli myös esille yhdessä vastauksessa kulttuurinäkökulma, josta voisi koota jopa aivan oman oppaan. Uskonnot ja kulttuuri ovat hyvin lähellä toisiaan ja usein niistä puhutaankin rinnakkain. Kuitenkin johonkin kulttuureihin kuuluu tapoja, jotka ovat pitkälti osa kulttuuria vailla uskonnollista kaikua. Eri kulttuurien tavoista olisikin hyvä maahanmuuton kokoajan lisääntyessä koota oma

tietopankkinsa, jossa voisi esitellä esimerkiksi suomalaisten ujoa tapaa suhtautua uusiin tilanteisiin tai esimerkiksi sitä miten jossakin maassa lapsen pään silittäminen ei ole suotavaa. Kun asioista ottaa selvää ja niitä avaa, opimme ymmärtämään toisiamme paremmin.

Opinnäytetyöni edetessä kävin opinnäytetyönohjaajani kanssa keskustelun siitä, miten saisin valmiin oppaan varhaiskasvattajien käyttöön. Olen aika varma siitä, että jokainen arviointikyselyyn vastaajistani tulee esittelemään sitä myös työkavereilleen, mutta tämän lisäksi haluan saada sen koko Suomen laajuiseen käyttöön. Ohjaajani kertoi minulle Facebookissa olevasta Varhaiskasvattajien materiaalipankki-ryhmästä, jossa varhaiskasvattajat jakavat varhaiskasvatusmateriaalia toisilleen. Oman näkemykseni mukaan ryhmä on todella toimiva. Siellä julkaistaan todella paljon hyvin laadukkaita ideoita, joita moni ottaa käyttöön. Aion julkaista siellä myös oman katsomuskasvatusoppaani opinnäytetyöseminaarini jälkeen ja uskon, että se saavuttaa tällä tavalla ainakin monen varhaiskasvattajan kiinnostuksen, sillä tällaista opasta ei ole vielä kukaan aikaisemmin tehnyt. Lisäksi olen varma, että se pääsee osalla varhaiskasvattajista myös jatkuvaan käyttöön.

9.2 Pohdinta

Koko opinnäytetyöni aiheen valinta lähti puhtaasti liikkeelle omasta kiinnostuksestani uskontoja ja katsomuksia kohtaan. Koska olin alusta asti hyväksynyt sen, etten tee opinnäytetyötä vain itselleni, vaan pääasiassa varhaiskasvattajille, minulle oli hyvin tärkeää, että aiheeni koetaan tärkeäksi myös varhaiskasvattajien keskuudessa. Keskustelut harjoittelujeni aikana varhaiskasvattajien kanssa sekä tekemäni havainnot puolsivat sitä, että katsomuskasvatukseksi muuttunut uskontokasvatus vaatii tukea, jotta se voisi tulla luontevaksi osaksi varhaiskasvatusta. Varhaiskasvattajat tarvitsevat enemmän tietoa aiheesta sekä menetelmiä, joilla laadukasta katsomuskasvatusta voi toteuttaa. Myös lukemani kirjallisuus aiheen aikaisemmista tutkimuksista viimeistään varmisti sen, että aihe on enemmän kuin tärkeä.

Vaikka aihe tuntui välillä itsestäkin vaikealta, oli se kokoajan itselle niin kiinnostava, että mielenkiinto pysyi yllä opinnäytetyön tekoon ja aiheen tutkimiseen koko opinnäytetyöprosessin ajan. Aiheen rajaaminen sen sijaan tuntui välillä hyvinkin vaikealta, sillä uskontoja ja katsomuksia on maailmassa lukemattomia määriä. Olen kuitenkin sitä mieltä, että tekemäni valinnat opinnäytetyössäni olivat harkittuja ja seison yllpeästi niiden takana. Jos olisin tehnyt jotain toisin, olisin ehkä miettinyt uudestaan arviointikyselyn dikotomisia kysymyksiä, sillä sain pari kyllä ja ei vastausta. En kuitenkaan jää katumaan sitä, että uskalsin ottaa riskin näiden kysymysten suhteen, sillä kokonaisuudessaan laadullisesta arviointikyselystä saamani aiheisto oli hyvin laadukasta ja sen pohjalta oppaan kehittäminen mahdollistui. Luulen, että arviointikyselyn onnistumiseen vaikutti kysymyksiä enemmän vastaajien harkinnanvarainen otanta.

Yllätyin opinnäytetyöprosessini aikana siitä, kuinka huomattava yhtäläisyys aikaisempien tutkimusten ja oman arviointikyselyni aineiston välillä oli. Molemmissa oli selkeästi näkyvillä epätietoisuus uskontoja ja katsomuksia kohtaan sekä menetelmien puute. Vahvasti nousi esille myös tekemättömyys viitaten omaan uskonnolliseen vakaumukseen sekä uskontokasvatuksen siirtäminen seurakunnan tehtäväksi. Tämä antoi minulle uskoa siihen, että aiheeni on enemmän kuin tärkeä ja ajankohtainen. Oma vastausaineistoa lukiessani olin kuitenkin positiivisesti yllättynyt siitä, että omia toimintatapoja halutaan muuttaa ja tutustua yhä enemmän katsomusten maailmaan ja ottaa oppaan menetelmiä käyttöön. Juuri kiinnostuksen herättäminen ja menetelmien käyttöön ottaminen olivat koko opinnäytetyöni tavoitteita. Voin sanoa olevani enemmän kuin tyytyväinen siitä, että vaikeasta aiheesta huolimatta, sain herätettyä kasvattajien kiinnostusta aihetta kohtaan yhä enemmän.

Katsomuskasvatus on aiheena varhaiskasvatuksessa todella uusi, joten siitä ei ole aikaisemmin tehty opinnäytetöitä oikeastaan yhtäkään. Myös katsomuskasvatusta edeltänyt uskontokasvatus ei ole ollut kovinkaan suosittu teema opinnäytetöiden ja gradujen aiheeksi. Uskontokasvatus on kuitenkin puhuttanut ihmisiä aina ja tästä syystä siitä on tehty paljon erilaisia tutkimuksia vuosien aikana, joista monet on julkaistu kirja tai artikkelimuodossa. Olen tyytyväinen, että opinnäytetyöprosessini kesti ajallisesti noin puolitoista vuotta, sillä tämän aikana myös katsomuskasvatuksesta ehdittiin julkaista pari hyvinkin laadukasta teosta. Ehdin myös rauhassa tutkia aikaisempia tutkimuksia ja näin saada monia näkökulmia aiheeseen. Näiden teosten kautta sain opinnäytetyölleni monipuolisia näkökulmia uuden vasun näkökulman lisäksi.

Moni myös näki opinnäytetyöni aiheen vaikeaksi, ja ymmärrän tällaiset pohdinnat hyvin. Pohdin itsekkin aihettani suhteessa tähän aikaan. Katsomuskasvatus on vielä uusi ja paljon ajatuksia ja keskustelua herättävä aihe. Sen ympärillä velloo paljon positiivisia, mutta myös negatiivisia mielipiteitä ja sen toteuttamistavoista keskustellaan paljon. Lisäksi se hämmentää monia juuri epäselvyydellään ja sillä, ettei aikaisempaan uskontokasvatukseenkaan tuntunut löytävän menetelmiä. Tästä syystä koen, että esimerkiksi kahden vuoden kuluttua opinnäytetyön tekeminen tästä aiheesta olisi voinut olla helpompaa, kun erilaiset menetelmät ovat juurtuneet ja suurin hämmennys ja kohina aiheen ympärillä ovat varmasti laantuneet. Koen kuitenkin olevani jollain tavalla avaamassa uusia ovia kohti avoimempaa katsomuskasvatusta, joka näkyy yhä luontevammin varhaiskasvatuksen arjessa. Uskon ja toivon, että opinnäytetyöstäni on apua vielä monelle. Rakennetaan yhdessä siltoja katsomusten välille.

Lähteet

Painetut

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Haapsalo, T. 2017. Kohti yhteistä ymmärrystä katsomuskasvatuksesta. Teoksessa: Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sandén, M., Pulkkinen, H. & Tahvanainen, I. (toim.) Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten keskus ja Kirjapaja Oy, 6-8.

Halme, L. 2010. Lapsen parhaaksi. Uskontokasvatus kokonaisvaltaisen ihmiskuvan valossa. Helsinki: Lasten keskus.

Kalliala, M. 2001. Sanoista tekoihin ja tekemättömyyteen - uskontokasvatuksen arki päiväkodissa. Teoksessa: Salminen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. Helsinki: Hakapaino, 163-199.

Kallioniemi, A. 2010. Lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi uskontokasvatuksessa. Teoksessa: Ubani, M., Kallioniemi, A. & Luodeslampi, J. (toim.) Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten keskus Oy, 169-187.

Kallioniemi, A. 2008. Uskontokasvatus varhaiskasvatuksessa, Kansanlastentarhasta päiväkotiin. Teoksessa: Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. (toim.) Lapsenkaltainen, Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus, 9-23.

Kallioniemi, A. 2005. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus monikulttuuristuvassa maailmassa. Teoksessa: Hilska, P., Kallioniemi, A. & Luodeslampi, J. (toim.) Uskontokasvatus monikulttuurisessa maailmassa. Helsinki: Kirjapaja Oy, 11-37.

Kallioniemi, A. 2001. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus tiedonalana ja tutkimuskohteena. Teoksessa: Salminen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. Helsinki: Hakapaino. 31-58.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Suomen yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. 2008. Varhaiskasvatuksen uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio. Teoksessa: Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. (toim.) Lapsenkaltainen, Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus, 34-61.

Kokkonen, J. 2008. Uskonnollisuus ja hengellisyys lapsen maailmassa. Teoksessa: Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. (toim.) Lapsenkaltainen, Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus, 74-81.

Komulainen, J. 2008. Miksi tarvitsemme uskontokasvatusta? Yhteiskunnalliset muutokset haastavat kasvatuksen kentän. Teoksessa: Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. (toim.) Lapsenkaltainen, Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus, 29-33.

Mattila, S. 2008. Uskontokasvatuksen orientaatio. Teoksessa: Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. (toim.) Lapsenkaltainen, Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus, 62-68.

Niemelä, K. 2011. Heikkeneekö uskonnollisuus ikäryhmissä? Uskonnollinen kasvatusta ja sen merkitys uskonnollisuuden selittäjänä. Teoksessa: Ketola, K., Niemelä, K., Palmu, H. & Salomäki, H. (toim.) Uskonto suomalaisten elämässä. Uskonnollinen kasvatusta, moraalit, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 40-59.

Paavola, H. & Talib, M-T. 2010. Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pellikka, I. 2012. Voiko uskontokasvatusta kasvattaa? Teoksessa: Hurjala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus, 151-161.

Petäjä, H. & Ojell, R. 2017. Kunnan ja evankelis-luterilaisen seurakunnan varhaiskasvatusta yhteistyö. Teoksessa: Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sandén, M., Pulkkinen, H. & Tahvanainen, I. (toim.) Varhaiskasvatusta katsomusten keskeellä. Helsinki: Lasten keskus ja Kirjapaja Oy, 87-96.

Puustjärvi, A. 2010. Uskonto ja lapsen mielenterveys. Teoksessa: Ubani, M., Kallioniemi, A. & Luodeslampi, J. (toim.) Kokonaisvaltainen kasvatusta, lapsi ja uskonto. Helsinki: Lasten keskus Oy.

Räsänen, A. 2001. Lapsen käsitys Jumalasta. Teoksessa: Salminen, J. (toim.) Varhaiskasvatusta uskontokasvatusta. Helsinki: Hakapaino, 79-95.

Salminen, J. 2001. Varhaiskasvatusta uskontokasvatusta historiallis-yhteiskunnallisessa kontekstissa. Teoksessa: Salminen, J. (toim.) Varhaiskasvatusta uskontokasvatusta. Helsinki: Hakapaino, 1-30.

Sähköiset

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 17.10.2018.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html>

Uudet varhaiskasvatussuunnitelmat - Mikä muuttuu? 2018. Opetushallitus. Viitattu 20.8.2018.
https://www.oph.fi/koulutus_ ja_tutkinnot/varhaiskasvatus/uudet_vasut

Varhaiskasvatus. 2018. Opetushallitus. Viitattu 20.8.2018. https://www.oph.fi/koulutus_ ja_tutkinnot/varhaiskasvatus

Varhaiskasvatussuunnitelmat perusteet. Vasu. 2016. Opetushallitus. Viitattu 10.8.2018.
https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Julkaisemattomat

Anonyymi vastaaja. 2018. Arviointikysely 14.10.2018. Riihimäki.

Liitteet

Liite 1: Laadullinen arviointikysely	43
Liite 2: KATSO KANSSANI - Opas varhaiskasvattajille katsomuskasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa	45

Liite 1: Laadullinen arviointikysely

KATSOMUSKASVATUSOPPAAN LAADULLINEN ARVIOINTIKYSELY

Tutustu *KATSO KANSSANI- OPAS VARHAISKASVATTAJILLE KATSOMUSKASVATUKSEN TOTEUTTAMISESTA VARHAISKASVATUKSESSA*- oppaaseen ja vastaa sen jälkeen alla oleviin kysymyksiin muutamalla sanalla tai lauseella. Jos valmiiden kysymysten lisäksi sinulla tuli jotain muita huomioita oppaasta, voit kirjoittaa ne kyselyn loppuun. Hyödynnän vastauksia oppaan arvioinnissa ja kehittämisessä sekä opinnäytetyöni arviointiosuudessa. Vastauksia käsitellään anonymisti. Lähetä täytetty arviointikyselylomake sähköpostiosoitteeseen: jenni.i.salo@student.laurea.fi . Vastaathan kysymyksiin viimeistään su 14.10.2018 mennessä.

Kiitos jo etukäteen ajastasi! ☺

1. Millaista uutta tietoa KATSO KANSSANI-opas toi sinulle?
2. Mikä osa-alue oppaasta oli mielestäsi tärkein työsi kannalta? Miksi juuri tämä?
3. Olisitko toivonut oppaaseen lisää tietoa jostain osa-alueesta? Mistä ja millaista?
4. Oliko oppaassa jotain turhaa tai ylimääräistä, jonka voisi jättää valmiista oppaasta pois. Jos oli, mitä ja miksi?
5. Puuttuuko oppaasta mielestäsi joku tärkeä katsomuskasvatuksen toteuttamiseen liittyvä menetelmä? Jos puuttuu, mikä?
6. Millä tavalla olet itse huomionut katsomuskasvatuksen työssäsi? Millaisia menetelmiä olet käyttänyt?
7. Oliko oppaassa käytetty kieli sinusta helposti ymmärrettävissä?

8. Oliko ulko-asu sinusta selkeä ja tieto eri aihealueista helposti löydettävissä?

9. Aiotko hyödyntää opasta työssäsi varhaiskasvattajana?

10. Ovatko erilaiset oppaat sinusta hyödyllisiä laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamisessa?
Jos ovat, miksi?

Lähetän kaikille vastanneille myös valmiin, arviointikyselyn pohjalta viilatun, oppaan! 😊

Liite 2: KATSO KANSSANI - Opas varhaiskasvattajille katsomuskasvatuksen toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa

---

KATSO KANSSANI

-OPAS VARHAISKASVATTAJILLE KATSOMUSKASVATUKSEN
TOTEUTTAMISESTA VARHAISKASVATUKSESSA-

Sosiaalialan opinnäytetyö | 2018 | Jenni Salo | Laurea Amk

*"KESKEISIN KEINO TÄYTEEN IHMISYYTEEN
KASVAMISESSA ON MIELIKUVITTELU. SE
AUTTAA KATSOMAAN TOISEN SILMIN
TOISEN ASEMASTA." -ARTO O. SALONEN-*

Sisällys

Alkusanat	3
Mitä uusi vasu sanoo katsomuskasvatuksesta?	4
Kasvatusyhteistyöllä kohti yhteistä ymmärrystä	5
Menetelmäpankki	7
Uskonnot ympärillämme	9
Kristinusko	10
Kristinuskon suuntaukset	12
Juutalaisuus	15
Islam.....	16
Hindulaisuus	18
Buddhalaisuus.....	19
Kiinan uskonnot.....	21
Jehovan todistajat.....	23
Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko (Mormonit)	24
Uskonottomuus	26
Materiaalia	27
Lähteet	29

*Keskeinen osa
katsomuskasvatusta on
pysähtyä toisen ihmisen
ajatusten ja mielteiden
äärelle*

Alkusanat

Maailmankatsomukset, uskonnot, uskomukset ja uskonnollisuus ovat asioita, jotka ovat herättäneet vahvoja tunteita niin hyvässä kuin pahassa, niin kauan kuin niitä on ollut. Uskonnot näkyvät toisaalla vallankäytön välineenä, joilla lietsotaan sotia ja vihaa. Toisaalla kuitenkin yhteisölliset katsomukset liittävät ihmisiä toisiinsa ja löytävät vastauksia ihmisistä askarruttaviin elämän ja kuoleman kysymyksiin sekä kannustavat juhlimaan sekä elämän että uskon merkkihetkiä. Uskonto tukee myös ihmisen oman hengellisyyden ja henkisyiden löytymistä.

Moni kokeekin katsomuksen tärkeänä osana omaa identiteettiä ja elämäntapaa. Loppupeleissä uskonnon perimmäinen tarkoitus ei koskaan ole uhata toista ihmistä vaan pikemminkin rakentaa eri tavoin katsovien välille siltoja, joiden kautta elämä moniarvoisessa yhteiskunnassa tulisi entistä mielenkiintoisemmaksi. (Tast 2017, 12.)

Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on velvoittava asiakirja, joten se velvoittaa varhaiskasvattajan toteuttamaan myös katsomuskasvatusta varhaiskasvatuksessa. Katsomuskasvatusta ei voi toteuttaa omien kiinnostuksen kohteiden tai vakaumuksen mukaan, vaan on sitouduttava toteuttamaan sitä Vasun (valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet) katsomuskasvatuksen tavoitteiden ja yhteisten käytäntöjen kautta. On tärkeää ymmärtää katsomuskasvatuksen tärkeys ja se, että jokaisella varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada kohdata sekä oma että muiden katsomukset. (Tast 2017, 12.)

Lukemieni kirjojen perusteella, jotka käsittelevät uskontojen ja varhaiskasvatuksen suhdetta, voin todeta, että moni varhaiskasvattaja on ollut enemmän kuin eksyksissä katsomuskasvatusta edeltäneen uskontokasvatuksen kanssa. Uskontokasvatusta ei ole uskallettu toteuttaa, kun ei ole ollut tietoa, keinoja tai menetelmiä sen toteuttamiseen. Moni on ajatellut aiheuttavansa ”vähiten vahinkoa” olemalla toteuttamatta uskontokasvatusta ollenkaan. Toinen on taas jättänyt uskontokasvatuksen seurakunnan työntekijän harteille.

Katsomuskasvatus on yksi uuden valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden osista, joten jokainen varhaiskasvatuksen ammattilainen on velvollinen toteuttamaan sitä omassa työssään. Enää uskontokasvatuksen aikainen tekemättömyys ei riitä. Tästä syystä olen koonnut oppaan, johon on koottu katsomuskasvatuksen toteuttamiseen tarvittavaa tietoa ja materiaalia. Opas sisältää uuden Vasun näkökulman katsomuskasvatukseen, tietoa ympärillämme vaikuttavista uskonnoista, menetelmiä ja vinkkejä katsomuskasvatuksen toteuttamiseen sekä materiaalia katsomuskasvatukseen liittyen.

Olen itse sitä mieltä, että tieto lisää tekoja. On paljon helpompi ottaa omaan työskentelyyn menetelmiä, jos on tietoa myös niiden taustoista. Toivon, että opas kannustaa jokaista varhaiskasvatuksen ammattilaista perehtymään uskontojen ja katsomusten maailmaan ja näin ottamaan katsomuskasvatuksen menetelmiä mukaan myös omaan työhönsä ja kehittämään niitä. Tällä tavalla tuemme lapsen kasvatuksellisen ja kulttuurien identiteetin syntymistä ja annamme hänelle parhaat mahdolliset eväät moniarvoiseen yhteiskuntaan.

Rakennetaan yhdessä siltoja katsomusten välille

Jenni Salo

Mitä uusi vasu sanoo katsomuskasvatuksesta?

Minä ja meidän yhteisömme

”Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa yhteisen tutustumisen kohteena ovat **lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset**. Uskonnottomuutta tarkastellaan muiden katsomusten rinnalla. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä.

VARHAISKASVATUKSEN PEDAGOGISEN TOIMINNAN SUUNNITTELU JA TOTEUTTAMINEN

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista.

Suora lainaus: (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 22-23, 43-44.)

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvyille ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille erilaisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.”

Kasvatusyhteistyöllä kohti yhteistä ymmärrystä

1. YHTEISTYÖ HUOLTAJIEN KANSSA

Katsomuskasvatus avaa uudenlaisen oven vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön, jonka perustana on näkemys siitä, että **mitä paremmin yhteistyö toteutuu, sitä paremmin lapsi voi.**

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö onkin yksi merkittävimmistä yhteistyömuodoista varhaiskasvatuksessa ja sen toteutumisesta vastaa aina varhaiskasvattaja. Tärkeää on myös saavuttaa huoltajien ja varhaiskasvatuksen välille luottamus, tasa-arvoinen vuorovaikutus sekä keskinäinen kunnioitus, sillä juuri nämä asiat tukevat kasvatusyhteistyötä. Vanhempien kanssa käytävät vasukeskustelut myös antavat vanhemmille mahdollisuuden osallistua yhä enemmän varhaiskasvatuksen toimintaan ja samalla tuoda mukana myös **omaa katsomuksellista asiantuntijuuttaan** koko varhaiskasvatuksen käytettäväksi. Lapsen kokemus siitä, että hänen perheensä on hyväksytty ja arvostettu, on ensiarvoisen tärkeää. (Haapsalo 2017, 8.)

Katsomuskasvatuksen laadukkuuden takaamiseksi on ehdottoman tärkeää, että kodin ja päiväkodin

välillä on jatkuva, luottamuksellinen ja avoin keskusteluyhteys. Vaikka avoin keskustelu kodin ja päiväkodin välillä on aina tärkeää, on se erityisen tärkeää silloin kun vanhempien katsomuksellinen tausta määrittää paljolti heidän arvojaan ja elämäntapaansa. Esimerkiksi vähemmistöskontoon kuuluvat **vanhemmat välittävät lähes aina mielellään tietoa varhaiskasvattajille uskonnostaan, sillä ovathan vanhemmat lastensa kasvun ja kehityksen asiantuntijoita.** Varhaiskasvattajan on taas vastavuoroisesti kerrottava vanhemmille päiväkodin toimintatavoista ja arvoista. Yhteisen keskustelun kautta voidaan miettiä, **millä tavalla vanhemmat haluavat, että heidän katsomuksellinen taustansa otetaan huomioon varhaiskasvatuksessa.** Tie yhteiseen ymmärrykseen ja jaettuun toimintakulttuuriin syntyy vain avoimen keskustelun kautta. Yhteistyön kautta luodaan yhdessä edellytykset lapsen tasapainoiselle kehitykselle. (Ahonen 2017, 231-232; Paavola & Talib 2010, 234.)

”Lapsen kokemus siitä, että hänen perheensä on hyväksytty ja arvostettu, on ensiarvoisen tärkeää.”

On tärkeää keskustella perheen katsomuksesta jo lapsen aloituskeskustelussa.

On kuitenkin tärkeää huomioida se, ettei **yhteistä kieltä** päiväkodin ja vanhempien välillä aina ole. Tällaisissa tilanteissa **tulkki** tulee olla aina mukana lapsen vasu-keskusteluissa. Yhtä tärkeää tulkin läsnäolo olisi kuitenkin myös lapsen aloituskeskustelussa, jossa selviää paljon **perheen elämästä ja kulttuurista.**

2. VARHAISKASVATTAJIEN KESKINÄINEN YHTEISTYÖ

6

Varhaiskasvatuksen henkilöstön sisällä on myös monenlaista osaamista. Kasvatustyöyhteistyön merkitys korostuu myös **varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä tehtävän yhteistyön kautta**. Koko kasvatustyö päiväkodeissa painottuikin juuri yhteistyölle, jossa kaikkien ammatillista osaamista hyödynnetään ja yhteisiin näkemyksiin ja periaatteisiin sitoudutaan. Vaikka uskonnot, uskontokasvatus ja nykyinen katsomuskasvatus nähdään päiväkodeissa usein vaikeina aiheina, tulee jokaisen varhaiskasvattajan **jakaa tietämystään aiheesta** ja näin taata se, että myös katsomuskasvatus näkyy päiväkodin arjessa, eikä sitä vain sivuuteta. Varhaiskasvattajan tulee **nähdä uskontojen ja uskonnottomuuden merkityksen jokaisen ihmisen elämässä ja kulttuurissa**, eikä laittaa uskontoja tai uskonnottomuutta paremmuusjärjestykseen. Tieto eri uskonnoista ja niiden luonteesta auttaa varhaiskasvattajaa ottamaan ne huomioon ryhmässään ja se myös poistaa ennakkoluuloja. (Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma 2008, 41.)

”Tieto eri uskonnoista ja niiden luonteesta poistaa ennakkoluuloja ja auttaa varhaiskasvattajaa ottamaan ne huomioon ryhmässään.”

3. YHTEISTYÖ SEURAKUNNAN KANSSA

Päiväkodin ja kodin lisäksi tärkeänä yhteistyötahona jo uskontokasvatuksen aikaan on toiminut **luterilainen seurakunta**. Uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet nimeää evankelis-luterilaisen seurakunnan yhä edelleen keskeiseksi varhaiskasvatuksen yhteistyökumppaniksi. Tämän lisäksi yhteistyö myös muiden uskontokuntien kanssa on mahdollista. Varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa kulttuuriperintöä sekä omaa että muiden kielellistä, kulttuurillista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Länsimainen kulttuuriperinne pohjautuu pitkälti kristilliseen perinteeseen ja arvomaailmaan, ja näin ollen **kristillinen arvopohja on myös keskeinen osa suomalaista kulttuuriperintöä**. Paikallinen seurakunta ja kirkot ovat täynnä **yleissivistäviä elementtejä**, joten varhaiskasvatuksen ja seurakunnan yhteistyömahdollisuudet ovatkin moninaiset juuri oppimisympäristöjä mietittäessä. On kuitenkin hyvä muistaa, että seurakunnalla ei ole kasvatustehtävää katsomuskasvatuksen toteuttamisessa, joten seurakunta voidaankin nähdä vain **tukena katsomuskasvatuksen toteuttamisessa** ja heidän ammattitaitoaan voidaan hyödyntää mietittäessä katsomuskasvatuksen toteuttamista päiväkodissa. (Petäjä & Ojell 2017, 87-88, 93.) Alla oleva kuva varhaiskasvatuksen ja seurakunnan kumppanuuden koreista selkeyttää yhteistyömahdollisuuksia ja katsomuskasvatuksen toteuttamista vielä enemmän.

Kuva: Opetushallitus.

Menetelmäpankki

Kokoamani menetelmäpankki antaa suoria menetelmiä sekä vinkkejä toteuttaa varhaiskasvatusta käytännössä, mutta sen lisäksi se sisältää tietoa siitä, millä tavalla lapsi kokee uskonnollisia tai katsomuksellisia asioita omassa elämässään. Menetelmäpankki on pyritty kokoamaan lapsen näkökulmasta käsin ja pohtien sitä, millaiset asiat uskonnoissa koskettavat juuri lapsen maailmaa. Laadukas katsomuskasvatus ei tarkoita vain sitä, että tasaisin väliajoin järjestetään jokin tapahtuma, jossa katsomuksia käsitellään vaan katsomukset näkyvät kokonaisvaltaisesti lasten arjessa esimerkiksi kysymysten ja ihmettelyn kautta. Toivon mukaan moni varhaiskasvattaja saa uusia menetelmiä toteuttaa katsomuskasvatusta käytännössä, sekä vinkkejä jo omien menetelmien soveltamiseen.

Lasten kysymykset ja ihmettelyn taito

Lähes jokainen lapsen päivä sisältää paljon kysymyksiä ja pohdintaa, jonka avulla lapsi rakentaa pohjaa omalle elämälleen ja sille, miten maailman näkee. Lapset voivat esittää hyvinkin vaikeita kysymyksiä, kuten kysymyksiä elämän tarkoituksesta, kuolemasta ja maailmankaikkeudesta. Vaikka tällaiset uskontoon liittyvät kysymykset ovat aikuisille usein henkilökohtaisia asioita, on tärkeää, että lapsi saa tietoa ja kokemuksia uskontojen ilmiöistä. Lapsi ei odota, että aikuisilla olisi vastauksia kaikkiin kysymyksiin, joten vaikeitakaan aiheita ei kannata välttää, vaan sen sijaan keskustella lapsen kanssa avoimesti siitä, millä eri tavoilla ihmiset näkevät maailman. (Kokkonen 2008, 74-45.) Katsomuskasvatus onkin siis aidoimmillaan arjen hetkissä, joissa lapsen kysymykset tai ihmettely tuovat katsomuskasvatuksen kysymykset osaksi päivää.

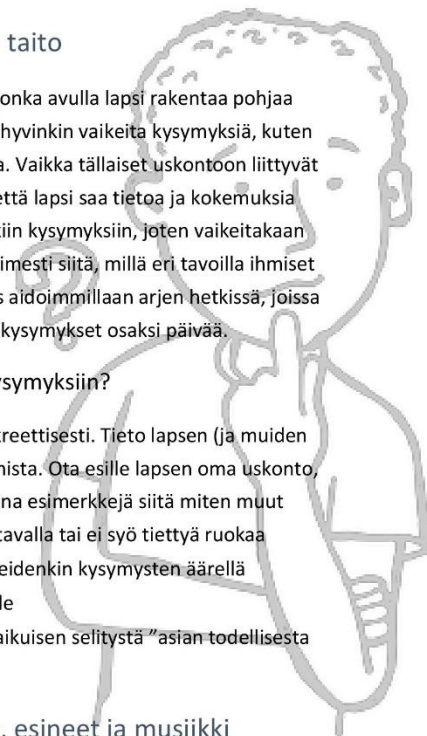
Millä tavalla huomioon ja vastaan lapsen kysymyksiin?

- Vastaa lapsen kysymyksiin mahdollisimman rehellisesti ja konkreettisesti. Tieto lapsen (ja muiden lapsiryhmän lapsien) uskonnosta helpottaa kysymyksiin vastaamista. Ota esille lapsen oma uskonto, mutta korosta, ettei ole yhtä oikeaa tapaa nähdä asioita. Anna esimerkkejä siitä miten muut ajattelevat ja toimivat. Esim. miksi joku pukeutuu tietyllä tavalla tai ei syö tiettyä ruokaa
  - Pyri luomaan lapselle rauhallinen ja turvallinen olo vaikeidenkin kysymysten äärellä
    - Anna aikaa ja tilaa ihmettelylle
- Anna lapselle myös mahdollisuus ilmaista pohdintojaan ilman aikuisen selitystä ”asian todellisesta laidasta”

Vierailut, esineet ja musiikki

Katsomuskasvatus ei ole minkään uskonnon tai katsomuksen opettamista, vaan kaikki katsomukset nähdään tasavertaisina.

- Kulttuurillisissa tai katsomuksellisissa paikoissa vierailu
  - Kirkot, muut uskonnolliset paikat, museot
- Vieraan kulttuurin edustaja kertomaan lapsiryhmälle omasta kulttuurista/katsomuksesta
  - esim. lapsen vanhempi tai sukulainen
- Eri kulttuureihin/katsomuksiin liittyvät esineet (esim. vaatteet, mausteet, kuvat, kirjallisuus, symbolit)
  - Lapsi tuo mukanaan päiväkotiin ja niitä tutkitaan ja niistä keskustellaan
  - Vierailijan mukana tuomat esineet
- Eri kulttuurien laulut ja musiikki
  - Tutustutaan ryhmän lasten kulttuurien musiikkiin

Tarinat ja leikki

8

Lapsille tarinat ovat luontainen tapa käsitellä elämän vaikeita kysymyksiä ja kokemuksia. Tarinoita niin kerrotaan kuin kuunnellaan, ja niihin on helppo eläytyä ja samaistua. Tarinat myös antavat aiheita leikkeihin. Leikki on lapselle kanava, jonka kautta hän käsittelee erilaisia tunteita ja oppii uusia asioita. Lapset elävät tapahtumia uudelleen leikin kautta. Tästä syystä esimerkiksi kuolleelle linnulle tai kuihtuneelle kukalle järjestetään hautajaiset, johon osallistuvat niin barbit kuin dinotkin. Lapsi siis leikkii niitä kokemuksia, joita hän kokee arkiympäristössään ja näin elää ja käsittelee niitä uudelleen. (Kokkonen 2008, 77-81.)

Miten katsomuskasvatusta voisi toteuttaa tarinoiden ja leikin kautta?

- Erilaisiin katsomuksiin ja kulttuureihin liittyvät **sadut ja tarinat**:
  - esim. Petra-kirjasarja (Eevamaria Halttunen): Petra tanssii (2006), Petra löytää Petran (2007), Petra Buddhan poluilla (2007), Petra ja revontulet (2008)
- **Lattiakuvat** katsomuksiin liittyvien tarinoiden pohjalta: Ohjeita esim. kirjassa Lattiakuvat katsomuskasvatuksessa ja opetuksessa (Kaisa Aitlahti, Raili Keränen-Pantsu, Aulikki Mäkinen & Riikka Reina 2017)
- **Nukketeatteri ja draama** mahdollistavat asioiden esittämisen lapsille eri tavoilla
  - **Sadutus** katsomuksellisesta aiheesta tai kuvasta
- **Lasten leikkien havainnointi ja johdattelu** esim. millä eri tavoilla häitä tai hautajaisia voi leikkiä?
- **Oppimisympäristön katsomuksellinen tukeminen ja leikkien rikastuttaminen**
  - Esim. pyhäinpäivän aikaan pieni arkku toimintaympäristöön ja luonnon hyödyntäminen (esim. mitä taivaalla näkyy tai kuuluu?)

Rituaalit, tavat ja perinteet

Lapsen elämä on vauvasta alkaen täynnä rituaaleja, jotka tekevät lapsen elämästä säännöllisen ja näin luovat myös turvallisuutta. Lapsi ymmärtää helposti elämän kiertokulun, johon kuuluvat siirtymäriittejä, kuten syntymä, aikuistuminen, avioituminen, perheen perustaminen ja kuolema. Lapselle on tärkeää, että hänen kanssaan keskustellaan näistä elämän hetkistä ja kerrotaan esimerkiksi siitä, millä eri tavoilla ihmiset viettävät näitä elämän merkkihetteitä. Lisäksi siirtymäriitteihin liittyvät läheisesti myös juhlaperinteet, jotka luovat yhteisöllisyyttä. (Kokkonen 2008, 80.)

Koska lapsi ymmärtää jo hyvin varhaisessa vaiheessa elämän tärkeimmät siirtymäriitit, on tärkeää, että niistä keskustellaan myös päiväkodissa. Eri kulttuureissa ja uskonnoissa on kuitenkin eri tapoja viettää näitä siirtymäriittejä. Myöhemmin oppaassa oleva uskontojen esittely antaa näkökulmia eri uskontojen perinteisiin viettää elämän merkkihetteitä (syntymä, aikuistuminen, häät, kuolema jne.). Luontaisia tapoja lapselle käsitellä näitä perinteitä ovat leikit, tarinat ja askartelut.

Tietyt juhlat liittyvät luterilaisuuteen, mutta sitäkin enemmän suomalaiseen kulttuuriin. Tällaisia juhlaperinteitä on tärkeää vaalia ja niistä puhuminen on myös yleissivistävää. Suomalaisen juhlien tarkoituksellisuudesta voi kertoa, mutta tulee korostaa sitä, että jokainen juhlii näitä juhlia eri tavalla ja eri syystä. Suomalaisen juhlaperinteiden ohella myös lapsiryhmässä vallitsevien muiden uskontojen juhlat tulee ottaa huomioon. Pääasiassa esimerkiksi joulujuhlan tulisi olla sellainen, että jokainen lapsi voi siihen osallistua. Myös eri uskontojen juhlaperinteistä löytyy tietoa uskonnot ympärillämme -luvusta.

Rituaaleihin, tapoihin, perinteisiin ja juhliin liittyvää kirjallisuutta:

- **Aikamoinen ajantieto** (Mauri Kunnas 2016)
- **Lasten oma lauluvuosi** (Hannele Soljander-Halme 2016)
- **Adventista Ramadaniin: Uskonnolliset juhlat Suomessa** (Tuija Pyhäranta, Joonas Raudaskoski & Olli Seppälä 2016)
- **Lasten oma vuosikirja** (Tuula Korolainen 2014)
- **Kaiken maailman juhlat: juhlia, leikkejä ja askartelua lapsille** (Riikka Kotka 2007) **TÄSSÄ KIRJASSA ERITYISEN PALJON MENETELMIÄ!**

Juhlaan sisältyvän yhden virren tai hengellisen laulun takia juhlaa ei kuitenkaan voida pitää uskonnon harjoittamisena.

Uskonnot ympärillämme

Uskontoja on maailmassa lukemattomia määriä, joten jouduin valitsemaan oppaaseen vain **pienen osan** niistä. Uskonnot on valittu pitkälti **kannattajamäärien perusteella**, joten moni alla oleva uskonto kuuluu **maailmanuskontojen kirjoon**. Lisäksi uskontojen valitsemiseen vaikutti myös niiden **yleisyys Suomessa**. Tämän lisäksi esittelyssä on **myös kristinuskon ja luterilaisuuden sisäisiä liikkeitä, kristillisperäisiä liikkeitä sekä uskonottomuus**. Haluan korostaa sitä, että uskonnot on esitelty hyvin pintapuolisesti ja yleismaallisesti. Tarkoitin tällä sitä, että jokaisen uskonnon sisällä on myös niin **monta tapaa toteuttaa uskontoa**, kun on ihmisiäkin. On siis tärkeää, että oppaan tietoisuuksien lisäksi voimme **keskustella avoimesti lapsen vanhempien kanssa** heidän uskontonsa tavoista ja perinteistä.

Tietoiskut uskonnoista olen halunnut ottaa oppaaseen mukaan siksi, että **ilman tietoa eri uskonnoista, emme osaa käsitellä niitä lasten kanssa**. Usein itselle tuntemattomasta uskonnosta osaa kertoa parhaiten siihen kuuluva lapsen vanhempi, mutta oppaan tarkoituksena on olla **taustalla tukemassa**, jos kaikkea ei ole muistanut vanhemmalta kysyä. Oppaan avulla voi tehdä myös taustatutkimusta ennen itselle vieraaseen uskuntoon kuuluvan lapsen vasukeskustelua. Näin on **helpompi kysyä asioista, jotka vaikuttavat lapsen arkeen myös päiväkodissa**. (esim. päivittäiset rukoushetket, ruokailusäädökset, pukeutumissäädökset, juhlaperinteet jne.)

Katsomuskasvatuksessa tarkastelun kohteena ovat vain **lapsiryhmässä olevat katsomukset**. Haluan kuitenkin uskontojen esittelyjen kautta tuoda varhaiskasvattajille **uutta tietoa katsomusten maailmasta**, jotta jokaisen olisi helpompi toteuttaa katsomuskasvatusta varhaiskasvatuksessa. Uskon, että **tieto lisää tekoja**.

10

- **USKONNON OPPI**
- **USKONTO ARJESSA**
- **USKONNON TÄRKEIMMÄT JUHLAT**
- **KOOSTE USKONNOSTA**

Kristinuskko

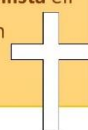
OPPI

Kristinuskko on kannattajamäärältään maailman suurin uskonto ja siihen kuuluu jopa 2 miljardia ihmistä. Se on syntynyt juutalaisen **Jeesuksen ympärille muodostuneesta liikkeestä**. Kristityt uskovat **yhteen Jumalaan**, jonka ajatellaan olevan **kolmiyhteinen**.

Kristinuskon kannattajat ajattelevat, että Jumalalla on kolme persoonaa: Isä, Poika ja Pyhä Henki. Kristinuskon kannattajat uskovat siihen, että **ne ihmiset pelastuvat, jotka uskovat Jeesukseen**. Kaikki jotka uskovat Jeesuksen ristin kuolemaan ja ylösnousemukseen, pääsevät kuoleman jälkeen nauttimaan iankaikkisesta elämästä. (Rajala 2015, 8, 13.)

Jeesuksen toiminta ja ylösnousemus ovat synnyttäneet kristinuskon. Kristityt ajattelevat, että Jeesus sovitti kuolemallaan kaikkien ihmisten synnit Jumalan kanssa. Jeesuksen ylösnousemuksen kautta kristityt uskovat, että **elämä ei pääty kuolemaan, vaan se jatkuu taivaassa**. Kristityt uskovat, että Jumala on luonut maailman, Jeesus on kuolemansa kautta vapauttanut ihmiset pahan vallasta ja Pyhä Henki antaa ihmisille uskon lahjan. Jeesuksen tärkeimmän säännön ajatellaan olevan kultainen sääntö eli **"kaikki mitä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille"**. (Rajala 2015, 13.)

Kristittyjen pyhä kirja on **Raamattu**, joka jakautuu uuteen ja vanhaan testamenttiin, ja sitä on käännetty useille sadoille eri kielille. Kristinuskon tunnus on **risti**, joka muistuttaa kristittyjä Jeesuksen ristiinnaulitsemisesta ja ylösnousemuksesta. Kristityt kokoontuvat **jumalanpalveluksessa eli messussa** yleensä sunnuntaisin. Jumalanpalveluksen ytimenä pidetään **ehtoollista** eli pyhää ateriaa, joka perustuu Jeesuksen viimeiseen ateriaan opetuslastensa kanssa. (Rajala 2015, 14-15.)

KRISTINUSKO ARJESSA

Kristinuskossa vietetään monia perinteitä, jotka kuitenkin näyttäytyvät **kristinuskon eri suuntauksissa** hieman eri tavalla. **Alla on kerrottu enemmän perinteistä ja myöhemmin myös kristinuskon eri suuntauksista.**

Kirkon jäseneksi on mahdollista tulla vain kasteen kautta ja tästä syystä **kaikki kristityt kastetaan**. Kasteen perustana pidetään Jeesuksen kaste- ja lähetyskäskyä. Kaste nähdään liittona Jumalan kanssa ja kaikki muut kirkon toimitukset perustuvat kasteeseen. Kasteen voi saada minkä ikäinen ihminen tahansa, mutta usein se annetaan syntymän jälkeen ja samalla lapsi saa myös nimen. (Rajala 2015, 26.)

Konfirmaatio on myös yksi tärkeistä kristinuskon perinteistä, joka nähdään pyhänä toimituksena. Katolisessa kirkossa se on yksi seitsemästä sakramentista eli pyhästä toimituksesta, ortodoksisessa kirkossa konfirmaatio on osa kastetta ja luterilaisuudessa konfirmaation saa rippikoulun jälkeen, jolloin nuori tunnustaa uskonsa. (Rajala 2015, 26-27.)

Avoliitto nähdään kristinuskossa Jumalan säätämänä. Kristinuskossa avioliitolla pyydetään **Jumalan siunausta** ja samalla aviopuoliset sitoutuvat julkisesti toisiinsa. (Rajala 2015, 27.)

Jeesuksen ylösnousemus merkitsi kristityille sitä, että **elämä ei pääty kuolemaan**. Tästä syystä he ajattelevatkin, että kuoleman jälkeen elämä jatkuu. Haudan ajatellaan olevan lepopaikka ennen odotettua **ylösnousemusta**. Hautaan siunaamisessa vainajan läheiset saattavat vainajan viimeiselle matkalle. Vainajien läheisiä **tuetaan ja lohdutetaan ja suru on sallittua**. (Rajala 2015, 27.)

KRISTINUSKON TÄRKEIMMÄT JUHLAT

- **Adventtia** vietetään neljänä joulua edeltävänä sunnuntaina, jolloin valmistaudutaan hengellisesti Jeesuksen syntymään. Jokaisena sunnuntaina sytytetään yksi kynttilä Jeesukselle, joka kutsui itseään maailman valoksi.
- **Joulua** voidaan pitää yhtenä kristinuskon tärkeimpänä juhlanä. Sitä **vietetään Jeesuksen syntymän kunniaksi**. Lahjojen antaminen liittyy perinteeseen, joka alkoi, kun itämaantietäjät toivat Jeesukselle lahjoja.
- **Pääsiäinen** on toinen kristinuskon tärkeimmistä juhlista. Sitä vietetään **muistona Jeesuksen ristiinnaulitsemiselle ja ylösnousemukselle**. Pääsiäinen **kestää noin viikon** ja sen aikana vietetään monia kristinuskon kannalta merkityksellisiä päiviä. Virpominen (Jeesus ratsasti Jerusalemiin ja hänen eteensä laskettiin palmun oksia) ja pääsiäisaterian vieto (Jeesuksen viimeinen ateria) perustuvat kristinuskon perinteisiin.
- **Helatorstaita** vietetään, kun **pääsiäisestä on kulunut 40 päivää**. Tällöin muistellaan **Jeesuksen taivaaseen astumista**.
- **Helluntai** on nimetty **Pyhän Hengen saamisen ja seurakunnan syntymisen** juhla. (Rajala 2015, 25-26.)

KOOSTE KRISTINUSKOSTA

- Kristinusko on maailman suurin uskonto.
- Kristityt uskovat yhteen Jumalaan, jolla on kolme persoonaa: Isä, Poika ja Pyhä Henki.
- Kristinuskossa on monia suuntauksia, joiden erot ovat pääasiassa opillisissa painoituksissa.
- Pääsuuntauksia ovat katolinen kirkko, ortodoksinen kirkko ja protestanttiset kirkot.

Kristinuskon suuntaukset

Kristinuskon on jakautunut eri suuntauksiin, joista pääsuuntaukset ovat katolinen kirkko, ortodoksinen kirkko, protestanttiset kirkot ja vapaat suunnat. Alla esittelen lyhyesti pääsuuntaukset sekä myös luterilaisen kirkon herätysliikkeitä. Alla olevissa esittelyissä värikoodit (oppi, arki, juhlat ja kooste) eivät päde.

KATOLINEN KIRKKO

Roomalaiskatolinen eli katolinen kirkko on kannattajamäärältään **suurin kristillinen kirkko**. Katolisuuden mukaan **kirkko on taho, joka edustaa maanpäällistä Kristusta. Paavi** eli Rooman piispa on koko katolisen kirkon ylin johtaja. Paavin mielipiteitä pidetään erehtymättöminä ja niitä kunnioitetaan. Katolilaiset ovat usein **ahkeria kirkossa kävijöitä**, joille uskonnollisen elämän kulmakivi on messu, johon kuuluu ehtoollinen. Tärkeänä osana uskonnonharjoitusta nähdään myös **syntien henkilökohtainen tunnustaminen papille eli rippi**. Lisäksi katolilaiset kunnioittavat Jeesuksen äitiä, **Neitsyt Mariaa ja pyhimyksiä**. (Rajala 2015, 16.)

Kristinuskoon kuuluu pyhiä toimituksia eli sakramenteja, joita on katolisessa kirkossa seitsemän. Ne liittyvät ihmisen elämän eri vaiheisiin ja ne ovat: kaste, konfirmaatio, rippi, ehtoollinen, avioliitto, pappisvihkimys ja sairaan voitelu. Sakramenteihin nojaten katolisella kirkolla on ollut **kielteinen suhtautuminen** esimerkiksi **avioeroon, aborttiin ja naispappeuteen**. Kirkko vaatii papeilta lisäksi myös selibaattia ja sen takia papit eivät voi mennä naimisiin. (Rajala 2015, 17.)

ORTODOKSINEN KIRKKO

Kreikkalaiskatolinen kirkko eli ortodoksinen kirkko tunnetaan maailmalla itäisen kristillisyyden perinteen edustajana. Ortodoksisuus tunnetaan **parhaiten jumalanpalveluksestaan, jota on kutsuttu jopa näytelmälliseksi**. Jumalanpalvelukseen kuuluukin rukouksia, kulkueita, papin ja kuoron vuorolaulua, suitsutusta ja ehtoollinen. Myös **ikoneilla eli pyhillä kuvilla** (ihmisistä tai tapahtumista) on suuri merkitys ortodokseille. Niitä on näkyvissä niin kirkkoissa kuin kodeissakin ja niiden käyttöä perustellaan **opilla Jumalan ihmiseksi tulemisesta**. (Paavola & Talib 2010, 175; Rajala 2015, 19.)

Ortodoksiseen kirkkoon kuuluu myös seitsemän sakramenttia eli mysteeriota, jotka ovat kaste ja siitä seuraava mirhavoitelu, rippi, avioliitto, sairaan voitelu, ehtoollinen ja pappisvihkimys. Ortodoksipapeilla on sallittua naimisiin meno, mutta naispappetta ei nähdä hyväksyttävänä. (Paavola & Talib 2010, 177; Rajala 2015, 19.)

Ortodokseilla on **kirkkovuodessa 12 tärkeää juhlaa**, joita juhlietaan Kristuksen ja Neitsyt Marian juhlapäivinä. Näiden lisäksi on myös muita pienempiä juhlia, sillä **lähes jokaisena kirkkovuoden päivänä on jonkun pyhän muistopäivä**. **Tärkeimpiä juhlia** ovat **pääsiäisen eli Kristuksen ylösnousemusjuhlan juhlapäivät**. Juhlien lisäksi ortodokseilla on vuoden aikana myös **neljä pitkää paastoa**, jolloin aikuiset syövät mieluiten yksinkertaista ravintoa ja välttelevät eläinkunnan tuotteita. Paaston tehtävä on muistuttaa ihmisiä kurinalaisuudesta, pidättyväisyydestä, itsehillinnästä ja kuuliaisuudesta Jumalaa kohtaan. (Paavola & Talib 2010, 178.)

PROTESTANTTISET KIRKOT

Protestanttiset kirkot ovat syntyneet uskonpuhdistuksen kautta katolisen kirkon uudistushalun myötä. Protestanttien opilliset eroavaisuudet ja paavin arvovalan kyseenalaistaminen johtivat siihen, että uusia kirkkoja syntyi. Protestanttiset kirkot voidaan jakaa kolmeen pääsuuntaukseen, joita **ovat luterilaiset, reformoidut ja anglikaanit. Myös näistä kirkoista on jakautunut vielä uusia kirkkoja ja kristillisiä yhteisöjä.** (Rajala 2015, 20.)

REFORMOITU KIRKKO

on yhteisnimitys kaikille Sveitsin kristillisille kirkkoille, jotka syntyivät uskonpuhdistuksen kautta. Reformoidut uskovat, että **Raamattu on erehtymätöntä Jumalan sanaa.** Reformoidut allekirjoittavat myös **ennaltamääräämisopin**, jonka mukaan Jumala on ennalta määrännyt ne ihmiset jotka pääsevät taivaaseen ja jotka joutuvat kadotukseen. (Rajala 2015, 21.)

LUTERILAINEN KIRKKO

on syntynyt Martti Lutherin opetusten pohjalta. Hän korosti erityisesti **Raamatun merkitystä uskossa ja henkilökohtaista uskonnollista vakaumusta.** Luterilaisuuteen kuuluu kaksi sakramenttia, jotka ovat kaste ja ehtoollinen. **Luterilaisuus on Suomen pääuskonto** ja sen sisällä on edelleen paljon herätysliikkeitä, kuten rukoilevaisuus, heränneisyys, evankelisuus ja lestadiolaisuus. Jokaisen herätysliikkeen uskonkäsitykset ovat erilaisia, mutta jokainen niistä korostaa ihmisen henkilökohtaista uskoa ja sen merkitystä ihmisen elämässä. (Rajala 2015, 20.) **Näistä herätysliikkeistä on tietoa myöhemmin.**

ANGLIKAANINEN KIRKKO

on syntynyt uskonpuhdistuksen jälkeen Englannissa ja se nähdään usein sekoituksena katollista ja protestanttista kirkkoa. Anglikaanien opeissa on paljon protestanttisia piirteitä esimerkiksi **saanan merkityksen korostaminen.** Samalla he kuitenkin myös korostavat katoliseen tapaan, että **piispan virka periytyy apostoleilta**, jotka saivat virkansa ja tehtävänsä Jeesukselta. (Rajala 2015, 21.)

VAPAAAT SUUNNAT

Vapaat suunnat ovat syntyneet protestanttisista kirkoista ja niitä **ovat adventtikirkko, baptistikirkko, metodistikirkko, Pelastusarmeija sekä helluntailaisuus.** Vapaat suunnat korostavat erityisen paljon **henkilökohtaista uskon tuloa** ja tästä syystä koko seurakunta muodostuu vain henkilökohtaisesti uskovista ihmisistä. Seurakuntalaiset myös tekevät paljon **toita seurakunnan hyväksi ja myös rahoittavat toimintaa.** Yhteistä vapaille suunnille on **aikuiskaste**, usein **upotuskasteena** sekä **hengelliset kokemukset.** (Rajala 2015, 21.)

ADVENTTIKIRKKO

Opissa painottuu **maailmanlopun läheisyys** sekä **Jeesuksen toisen tuleminen odotus.** Adventistit viettävät **pyhäpäiväänsä lauantaisin**, jolloin järjestetään myös jumalanpalvelus. Adventistit korostavat **terveellisiä elämäntapoja** ja heidän ruokavalioonsa **ei kuulu sianliha, veriruuat tai sisäelimet.** Adventtikirkkoon kuuluu **upotuskaste**, joka suoritetaan aikuisena. (Rajala 2015, 22; Uskonnot Suomessa-hanke, Adventismi.)

BAPTISMI

Oppiin kuuluu henkilökohtainen uskon tulo, joka sinetöidään **aikuiskasteella.** Raamattua luetaan **ehdottomana ja ainoana ohjeena uskoville.** Baptisteilla ei kuitenkaan ole virallista uskonnustusta, joka kuuluisi heidän oppiinsa. (Rajala 2015, 22.)

HELLUNTILAIISUUS

on vapaista suunnista ehkä tunnetuin. Helluntailaisuuden nimi viittaa ensimmäisen helluntain kulkuaan, jolloin Jeesuksen opetuslapset saivat Pyhän Hengen. Helluntailaiset kastetaan seurakunnan jäsenyyteen vasta **aikuisiällä upotuskasteella.** (Rajala 2015, 22; Uskonnot Suomessa-hanke, helluntailaisuus.)

METODISTIKIRKKO

tunnetaan parhaiten **kaksiportaisesta uskon jäsenyydestä.** Ensimmäistä jäsenyyden muotoa kutsutaan **valmistavaksi jäsenyydeksi**, johon kuuluvat kirkon jäsenten kastetut lapset ja muut pelastusta etsivät. Toinen, **täyden jäsenyyden muoto**, saavutetaan vasta henkilökohtaisen uskon tunnustamisen kautta. (Rajala 2015, 22.)

PELASTUSARMEIJA

Pelastusarmeijaa ei monikaan ajattele uskontona, vaikka se sitä onkin. Tämä johtuu varmasti siitä, että se tunnetaan parhaiten **aineellisesta avustaan** sitä tarvitseville ihmisille (esim. ruoka-apu, joulupata-keräys). Samalla Pelastusarmeija kuitenkin toteuttaa myös hengellistä julistamista. (Rajala 2015, 22.)

14

LUTERILAISUUDEN HERÄTYSLIIKKEET

Evangelisluterilaisen kirkon seurakuntien sisällä toimivat herätysliikkeet ovat **organisoituja kansanliikkeitä**. Ne ovat syntyneet protesti- ja uudistusliikkeinä, ja yhteistä niille on **yksinkertainen ja voimakas uskonnollisuus**. Myös **vanhojen kirkon kirjojen arvostus ja käyttö** on tunnettua jokaisessa herätysliikkeessä. Lisäksi herätysliikkeet ovat tunnettuja myös erilaisista **herätysjuhlista**, joita järjestetään ympäri Suomen. (Herätysliikkeet ja kristilliset järjestöt.)

RUKOILEVAISUUS

on Suomen evangelisluterilaisen kirkon herätysliikkeistä kaikista vanhin. Liike ei hyväksynyt luterilaisen kirkon uudistuksia ja halusi käyttää esimerkiksi **vuoden 1701 virsikirjaa, vuoden 1776 Raamattua ja vuoden 1693 kirkkokäsikirjaa**. Rukoilevaiset korostavat **rukouksen merkitystä uskonnossa sekä parannuksen tekemistä**. Vanhoja kirkon kirjoja ei pidetä enää opillisesti parempina, mutta niitä silti arvostetaan. Tunnusomaista rukoilevaisuudelle on **rukoileminen lattialla polvillaan**. (Rukoilevaisuus.)

HERÄNNEISYYS

eli körttiläisyys tunnetaan **ikävävästä ja odottavasta uskosta**. Ikävöivällä ja odottavalla uskolla ilmaistaan sitä, kuinka vaikeaa on saavuttaa armoa ja kestävää pelastuksen kokemusta elämän aikana. Tämän takia pelastuksesta ei puhutakaan paljoa, vaan luotetaan siihen, että Jumala tietää mitä ihminen tarvitsee. Herännäisyydessä pidetään **tärkeinä arvoina perhettä ja kotia**. (Herännäisyys.)

EVANKELISUUS

Vaikka liike onkin syntynyt herännäisyyden jakautumisen kautta, korostetaan liikkeessä odottavan uskon sijasta **uskon omistamista ja iloista pelastusvarmuutta**. Liikkeen toiminta perustuu pitkälti paikallisiin, maakunnallisiin ja valtakunnallisiin **evankeliumijuhliin** sekä erilaisiin hartaushetkiin. Myös nuoriso- ja opiskelutoiminta on arvostettavaa, sillä liikkeellä on jopa **11 kansanopistoa**. Myös **lähetystyöllä** on suuri asema evankelisuudessa. (Evankelisuus.)

LESTADIOLAISUUS

pidetään tunnetuimpana evangelisluterilaisen kirkon herätysliikkeenä. Se tunnetaan parhaiten useana iltoina viikossa pidettävistä **seuroista**, jotka ovat lestadiolaisuuden keskeisimpiä kokoontumismuotoja. Lestadiolaisuuteen kuuluu keskeisinä myös **parannuksen saarnaaminen sekä syntien anteeksianto**. Synninpäästö kuuluu kaikille uskojille, mutta lestadiolaiset katsovat usein vain muiden lestadiolaisten olevan oikein uskovia. Lestadiolaisuus on jakautunut moneen osaan, joista tunnetuimpia liikkeitä ovat **vanhoillislestadiolaisuus**, esikoislestadiolaisuus ja rauhansanalaisuus. (Lestadiolaisuus.)

Vanhoillislestadiolaiseen elämään kuuluu hyvinkin **perhekeskeinen elämä** ja usein perheet ovat isoja **ehkäisykiellon** vuoksi. Kasvatusvastuu perheessä on molemmilla vanhemmilla, mutta usein **äidin roolia pidetään tärkeämpänä kuin isän**. Äidille annetaankin perheessä erityinen asema ja äitiyttä ihannoidaan. Äidin odotetaan kuitenkin asettavan lapsiansa tarpeet omiensa edelle. Isän tehtävänä on tukea äitiä kasvatusvastavassaan ja antaa lapsille miehen malli. Lestadiolaiset ajattelevat, että vain uskovat vanhemmat kykenevät kasvattamaan lapsiaan kohti oikeaa uskoa. **Lapsille nähdään haitallisiksi esimerkiksi päihteet, uskojille sopimaton musiikki, kilpaurheilu sekä elokuvien ja television katselu**. (Paavola & Talib 2010, 204-207.)

Juutalaisuus

OPPI

Juutalaisuus kuuluu maailman ensimmäisiin uskontoihin ja siihen kuuluvat ihmiset **uskovat yhteen jumalaan**. Nykyisin juutalaisia on maailmassa n. 14 miljoonaa. Juutalaisen uskon pääkohtiin kuuluu yhteen Jumalaan uskomisen lisäksi **usko Jumalan ilmoitukseen siitä, että Israelin kansa on Jumalan valittu kansa**. He myös uskovat **messiaaseen, joka tulee aikojen lopulla, päättää Israelin kansan vainon ja tuo kaikille ikuisen rauhan ja oikeuden**. Jumala on juutalaisuudessa kaikkivaltias, joka on luonut maailman ja hallitsee sitä. Jumalaa kutsutaan juutalaisuudessa **Jahveksi**. (Rajala 2015, 73, 76.)

Juutalaisten pyhä kirja on **Vanha Testamentti eli toora** ja juutalaisten tärkeimmät tunnukset ovat **kuusisakarainen Daavidin tähti sekä seitsenhaarainen kynttilänjalka, menorah**. Daavidin tähti symboloi ajatusta siitä, että ihminen pyrkii kohti täydellisyyttä, mutta on samaan aikaan rajallinen. Menora taas kuvastaa palavaa pensasta, jonka Mooses näki autiomaassa. (Luumi 2009, 27; Rajala 2015, 77.)

JUUTALAIKUUS ARJESSA

Jokainen juutalainen poikalapsi **ympärileikataan**, sillä se on merkki liitosta Jumalan ja Abrahamin välillä. Ympärileikkaus tehdään kahdeksan päivän kuluttua lapsen syntymästä ja samalla **lapsi saa myös nimen**. Tyttövauvalle annetaan nimi jumalanpalveluksessa synagogassa, joka on juutalaisten kokous-, rukous ja kouluhuone. (Rajala 2015, 78-79.)

Juutalainen poika on uskonnollisessa mielessä täysi-ikäinen 13-vuotiaana (bar mitsva =käskyn poika). Juutalainen poika on tällöin velvollinen noudattamaan juutalaisen uskon määräyksiä ja hän voi esim. jumalanpalveluksessa lukea kappaleen toorasta. **Juutalainen tyttö on uskonnollisessa mielessä täysi-ikäinen jo 12-vuotiaana (bat mitsva=käskyn tyttö)** ja tällöin hän voi lukea jumalanpalveluksessa esim. uskontunnustuksen. Sekä pojan että tytön uskonnollisen täysi-ikäisyyden kunniaksi järjestetään **juhlat**. Myös **häät** ovat juutalaisuudessa tärkeä siirtymävaihe, jota voidaan viettää kotona, synagogassa tai ulkona. Avioliiton juutalainen voi solmia **vain toisen juutalaisen kanssa**. Juutalaisuus periytyy äidiltä lapsille eli **juutalaisen äidin lapset ovat juutalaisia**. (Luumi 2009, 27; Rajala 2015, 79.)

Juutalaiset ajattelevat elämän olevan Jumalan lahja, mutta **kuolema** on pakollinen loppu hyvin eletylle elämällä. Vainajan lähimmäiset lukevat hautajaisissa siunauksen Jumalalle ja perinteen mukaan myös **tekevät vaatteeseensa pienen repäisyn**. Juutalainen haudataan arkussa ja hautaus suoritetaan heti kuoleman jälkeen. Hautajaispäivän jälkeen alkaa **suruviikko**, jolloin vainajan kodissa vierailaan yhdessä koko suvun kanssa. (Paavola & Talib 2010, 192; Rajala 2015, 80.)

Juutalaiseen **ruokailuun kuuluvat tiukat säädökset** ja ruokailu aloitetaan aina käsiinpesulla ja ruuan siunaamisella. Juutalaiset eivät saa syödä kuin **kosheriksi** nimettyä ruokaa (tark. puhdasta, sopivaa). Esimerkiksi lehmän- ja lampaanlihaa juutalaiset saavat syödä, mutta esimerkiksi **sianliha on kiellettyä**. Jotta juutalainen ruoka olisi kosher, täytyy se myös **valmistaa säädösten mukaan**. Esimerkiksi eläimet tulee teurastaa ja lihaa käsitellä säädösten mukaan. Nykyisin kaikki juutalaiset eivät kuitenkaan **noudata ruokasäännöksiä kovinkaan tarkasti**. Juutalaisille on kuitenkin yhä yleistä se, ettei esimerkiksi sianlihaa syödä. (Luumi 2009, 27; Rajala 2015, 80.)

JUUTALAIUUDEEN TÄRKEIMMÄT JUHLAT

Juutalaiset käyttävät omaa ajanlaskuaan ja heillä on omat historiaan perustuvat **juhlapäivät ja perinteet**. Juutalaisten **jumalanpalvelusta vietetään aina lauantaisin eli sapattina**. Sapatti yhdistää kaikkia juutalaisia ja silloin juutalaisilla on kolmen rukoushetken sijaan neljä rukoushetkeä. Sapattina perinteisesti ruokaillaan myös juhla-ateria. (Luumi 2009, 28.)

- **Pääsiäisenä juhlittava Pesah-juhla**, jota vietetään muistona siitä, kun juutalaiset vapautuivat Egyptin orjuudesta
- **Sukkot** on viikon pituinen iloinen **lehtimajajuhla**, jossa muistellaan sitä miten Mooses auttoi juutalaiset pois Egyptistä. Perinteisesti myös syödään yhdessä lehtimajassa.
- **Jom Kippur** eli suuri sovintopäivä päättää kymmenen katumuspäivän jakson. Se on juutalaisten **vuoden pyhin päivä**, jolloin Jumala antaa mahdollisuuden parannusten tekoon. Sovintopäivänä paastotaan ja rukoillaan.
- **Hanukka** on juhla, jota vietetään **joulukuussa**. Se **kestää kahdeksan päivää** ja sen aikana muistellaan vapautumista Egyptistä ja oman valtion perustamista Palestiinassa. Hanukan aikana poltetaan paljon kynttilöitä. (Luumi 2009, 28; Rajala 2015, 81-82.)

KOOSTE

JUUTALAIUUDESTA

- Juutalaisuus on yksijumalainen uskonto.
- Juutalaiset uskovat olevansa Jumalan valittu kansa, ja täten heidän tulee elää Jumalan tahdon mukaisesti.
- Juutalaisten ruokailua koskevat tiukat säädökset. (Varmista mitä lapsi saa syödä!)

Islam

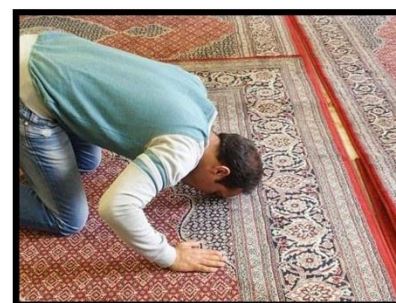
OPPI

Islam on maailman toiseksi suurin uskonto ja siihen kuuluvia ihmisiä arvioidaan olevan n. 1,7 miljardia. Islam on **yksijumalainen uskonto**, jossa uskotaan **yhteen Jumalaan, Allahiin**. Sana islam tarkoittaa alistumista ja tottelevaisuutta, eli käytännössä täydellistä antautumista Jumalan käskyjen varaan. Islamiin kuuluvia ihmisiä kutsutaan muslimiksi ja koko uskonto nähdään enemmän jopa **elämäntapana** kuin pelkkänä uskontona. (Rajala 2015, 30.)

Islamiin kuuluvat uskovat **iankaikkiseen elämään kuoleman jälkeen**. He myös allekirjoittavat **käsityksen paratiisista ja helvetistä** niiden tekojen mukaan, miten muslimi on elämänsä aikana toteuttanut Allahin käskyjä. Muslimeiden pyhä kirja on **Koraani**, jossa profeetta Muhammedin Jumalalta saamat ilmoitukset on koottu yhteen. Yhteen Jumalaan uskomisen lisäksi muslimit myös uskovat **profeettoihin, enkeleihin ja tuomiopäivään**. (Rajala 2015, 32-33.)

Muslimit toteuttavat **islamin viittä peruspilaria** jotka ovat: **uskontunnustus, rukous viisi kertaa päivässä kohti Mekkaa (kumartaen), almujen antaminen, ramadan eli uskonnollinen paasto sekä pyhiinvaellus kerran elämässä Mekkaan**, joka on Islamin pyhä kaupunki. Koraanin oppien lisäksi muslimien elämää sanelee usein hyvinkin paljon **Jumalan muuttumaton laki, šaria**. Muslimien mukaan Jumala on säätänyt šarian lait, mutta ihmisten tulee itse tulkita sitä. (Rajala 2015, 34.)

Islamin tunnuksia ovat vieretysten olevat **kuunsirppi ja tähti**. Tähti kuvastaa tietoa ja valoa, ja kuunsirppi on merkinä edistyksistä. Myös **vihreän värin** on katsottu symboloivan islamia. **Rukoilu on muslimille päivittäistä**, sillä joka päivä muslimi suorittaa aamurukouksen, päivärukouksen, keskipäivärukouksen, iltapäivärukouksen sekä iltarukouksen. Rukoillessa tärkeää on rituaalinen puhtaus, jonka takia kasvat, kädet ja jalkaterät tulee puhdistaa. (Luumi 2009, 31; Rajala 2015, 34.)

ISLAM ARJESSA

Jokaista muslimiperheeseen **syntyvää lasta** pidetään Jumalan lahjana, ja tästä syystä lapset ovatkin aina tervetullut asia. Koraani ei sisällä määräystä **poikien ympärileikkauksesta** vaan se perustuikin enemmän Muhammadin opetukseen. Ympärileikkaus tehdään tavallisesti 5-13-vuoden ikäisenä. Tyttöjen ympärileikkauksesta ei ole islamin uskossa perustaa, mutta silti osassa muslimimaista sitä edelleenkin toteutetaan. (Rajala 2015, 37.)

Jokaisen muslimin myös **odotetaan menevän naimisiin** ja naimattomuus on hyvin harvinaista. Jos muslimi menee **naimisiin jonkun toisen uskonnon edustajan kanssa**, on silti selvää, että **lapsesta tulee silti muslimi**. Koraanissa on paljon **yksityiskohtaisia neuvoja avioliitosta ja miehellä on selkeästi enemmän oikeuksia**. Miehellä sallitaan esimerkiksi edelleen neljä vaimoa. (Luomi 2009, 30; Rajala 2015, 37.)

Islamin tavan mukaan muslimin **kuoleman jälkeen hautaus tulee suorittaa hyvin pian** (24h kuluessa). Ruumis pestään ja laitetaan valkoiseen vaatteeseen, jonka jälkeen suoritetaan hautausrukous moskeijassa eli muslimien temppelissä. Ruumis haudataan kyljellään kasvat Mekkaa kohti. Kovinkaan **pitkää suruaikaa ei pidetä islamin mukaan suotavana**, sillä sen ajatellaan olevan epäuskon merkki. (Rajala 2015, 38, 41.)

Islamin opit sisältävät paljon arkeen vaikuttavia säädöksiä. Islamissa on säädetty naisten **pukeutumisesta** hyvinkin tarkkaan eli naisen tulee pukeutua säädyllisesti ja peittävästi. Naiset käyttävät usein huivia, joka peittää hiukset, mutta jotkut saattavat pukeutua koko vartalon peittävään kaapuun. Huiviin verhoutumalla suojataan omaa vartaloa miesten katseilta ja tällä tavoin vaalitaan omaa siveyttä ja kunniaa. Myös miesten pukeutumisen tulee olla vaatimatonta. Myös **ruokaan liittyvät säädökset** tulevat koraanista. Islam kieltää kaikkien alkoholijuomien käytön sekä veren, sianlihan ja sellaisten eläinten syönnin, jotka ovat kuolleet itsestään. Osa muslimeista on myös tarkkoja siitä, että liha on teurastettu islamin sääntöjen mukaan oikein. (Paavola & Talib 2010, 93; Rajala 2015, 38-39.)

Koraanissa **kielleyksi asioiksi** luetellaan myös esimerkiksi **uhkapelit, varastaminen, valehtelu, petos ja huijaus sekä taikuus ja ennustaminen**. Lisäksi muslimeita koskee myös **kuvakielto eli ihmisistä ja eläimistä ei saa tehdä kuvia**. Joskus tämä säädös koskee myös **valokuvia**. Muslimit ajattelevat, että jos he tekevät ihmisestä kuvan, he asettavat itsensä Jumalan asemaan ja tämä ei ole sopivaa. Nykyislamissa on kuitenkin yleistynyt käsitys siitä, että **kuvakielto liittyy vain kuvien uskonnolliseen käyttöön**. (Ketola 2008, 179; Luomi 2009, 32; Rajala 2015, 39.)

ISLAMIN TÄRKEIMMÄT JUHLAT

Profeetta Muhammadin julistuksen mukaan Islamiin kuuluu vain kaksi juhlaa, jotka ovat **paaston päätösjuhla ja uhrijuhla**. Nämä molemmat juhlat ovat iloisia juhlia kiittämisen juhlia.

- **Paastojuhlaa** vietetään ramadan-paaston päättymisen kunniaksi. Ramadan on islamilaisen kalenterin yhdeksäs kuukausi, joka on **yleensä syksyllä**. Tällöin kaikki **täysi-ikäiset ja terveet** muslimit paastoavat kuukauden ajan aamunkoitosta pimeään tuloon. Paaston tarkoitus on opettaa kärsivällisyyttä ja nöyryyttä.

- **Uhrijuhlaa** vietetään muistoksi siitä, että Jumala koetteli profeetta Aabrahamia ja käski uhrata Abrahamin ainoan pojan.

Molemmat juhlapäivät **alkavat rukouksella ja muu päivästä omistetaan köyhien auttamiselle ja suvun yhteiselle ajalle**. Perhe ja suku ovatkin muslimille hyvin tärkeitä. Vaikka **juhlat ovat iloisia, ne eivät oikeuta kevytmielisyyteen tai turhaan mässäilyyn**. (Luomi 2009, 32; Rajala 2015, 40-42.)

KOOSTE ISLAMISTA

- Islam on yksijumalainen uskonto.
- Muslimeilla on paljon sääntöjä, jotka tulevat Koraanista tai šaria-laista. (Keskustele näiden vaikutuksesta lapsen arkeen!)
- Islamin oppiin kuuluu rukoilu 5 kertaa päivässä. (Selvitä, miten toteutetaan pk:ssa!) Huomioi myös paaston vaikutus esim. perheen päivärytmiin ja miten se näkyy lapsessa
- Islamiin kuuluu myös ruokailusäädöksiä. (Selvitä mitä lapsi saa syödä!)
- Islamiin kuuluu kuvantekokieltä. (Selvitä vaikuttaako päiväkodissa askarteluihin ym.)

Hindulaisuus

OPPI

Hindulaisuus on maailman kolmanneksi suurin uskonto ja sen uskotaan olevan maailman vanhin uskonto. Siihen kuuluu n. miljardi kannattajaa, joista suurin osa asuu Intiassa. Hindulaisuus on **monijumalainen uskonto** ja lisäksi siihen kuuluu myös monia tapoja ja uskomuksia. Hindut ajattelevat, että **jumalan luo johtaa monta eri tietä ja he pitävät kaikkia uskontoja arvokkaina**. Hindut myös uskovat, että **ihminen syntyy uudestaan kuoleman jälkeen** eli kaikilla on monta elämää. (Rajala 2015, 45.)

Hindulaisuudessa on **lukematon määrä jumalia** ja lisäksi hindut **palvovat myös eläimiä, kasveja ja esineitä**. Kuitenkin moni Hindu ajattelee, että hindulaisuudessa on vain yksi jumala, Brahman, ja muut jumalat ovat vain Brahmanin eri ilmenemismuotoja. **Jumalille myös uhrataan** esimerkiksi kukkia, suitsukkeita, riisiä ja kookospähkinöitä niin kotialttarilla kuin temppelissäkin. (Rajala 2015, 46-47, 55.)

Hindut uskovat **karman lakiin** eli siihen, että heidän **hyvien tekojensa määrä** määrittää sen, **mihin muotoon he syntyvät kuolemansa jälkeen**. Hindun **lopullinen päämäärä on vapautua tästä sielunvaelluksesta**, jolloin sielu yhtyy korkeimpaan todellisuuteen eli brahmaniin. Lisäksi hindulaisuuden oppiin kuuluu **vahva toisen ihmisen kunnioitus**. (Rajala 2015, 47-48.)

Hindulaisuudessa on **paljon pyhiä kirjoituksia**. Vanhimmat ja pyhimät kirjat ovat Veda-kirjallisuutta, joista tärkeimmät ovat Rigveda ja Upanisadit. Hindulaisuuden tunnus on **Om-tavu**, joka **kuvaa korkeinta todellisuutta eli Brahmania**. Jokaisen hindun kodissa on tämä pyhä tavu näkyvillä ja se myös **päättää kaikki rukoukset**. (Rajala 2015, 51-52.)

HINDULAISSUUS ARJESSA

Hindujen eri elämänvaiheita juhlistetaan lähes poikkeuksetta erilaisten juhlien kautta. **Lapsi saa nimen** joko kuudentena tai 12. päivänä syntymän jälkeen. 8-12-vuotiaille ylempiin kastiin kuuluville **pojille järjestetään aikuistumisjuhla**, jolloin pojan pää ajetaan kaljuksi. Pojan otsaan kiinnitetään myös riisinjyviä takaamaan onnea ja menestystä. (Rajala 2015, 52-53.)

Avioliitto nähdään **uskonnollisena velvollisuutena** ja osa avioliitoista on vanhempien järjestämiä. Hindut myös ajattelevat **avioliiton olevan pyhä** ja tästä syystä **avioeroja ei hyväksytä**. **Hautajaiset** järjestetään noudattaen tarkkoja määräyksiä. **Ruumis peitellään valkoisella lakanalla ja vainajan päälle laitetaan punaisia kukkia**. Tämän jälkeen **ruumis poltetaan**, sillä sen ajatellaan **helpottavan sielun vaeltamista ruumiista toiseen**. Tuhka sirotellaan mereen tai pyhään jokeen. Monet hindut myös noudattavat **kuoleman jälkeistä suruaikaa**, jolloin ei mennä töihin eivätkä lapset mene kouluun. (Rajala 2015, 53.)

Hindut välttävät usein toisen ihmisen kosketusta ja esimerkiksi miehet eivät voi kätellä naisia. Hindulaisuuteen kuuluvien **naisten tulee pukeutua säädylliseen asuun**, joka ei paljasta olkapäitä tai sääriä. Osalla naisista saattaa olla myös **punainen merkki otsassa**, joka on perinteisesti tarkoittanut sitä, että nainen on naimisissa. Nykyään merkkejä voi olla kuitenkin myös naimattomilla naisilla. **Suuri osa hinduista syö vain kasvisruokaa**, sillä eläimen lihan ja veren katsotaan olevan epäpuhdasta. Lehmä on hinduille pyhä eläin ja **varsinkin lehmän syömistä vältetään**. (Ketola 2008, 257; Rajala 2015, 54.)

HINDULAISUUDEN TÄRKEIMMÄT JUHLAT

- **Divali-juhla** on valon juhla, jota vietetään viisi päivää loka-marraskuussa. Juhla kuvastaa hyvyden voittoa pahuudesta. Juhlan aikana sytytetään paljon lampuja ja nautitaan ilotulituksista.
- **Holi** on värien juhla, jota vietetään keväällä helmi-maaliskuussa. Holi kestää kaksi päivää, joista ensimmäisenä poltetaan suuria nuotioita ja toisena ihmiset heittävät värillistä vettä toistensa päälle. Holi onkin karnevalistinen juhla, jolloin pieni pilailu on suotavaa.
- **Maha Kumbh Mela-juhlaa** vietetään kahdentoista vuoden välein. Tällöin pyhiinvaeltajat menevät yhdessä kylpemään Ganges-jokeen. (Ketola 2008, 259; Rajala 2015, 56.)

KOOSTE HINDULAISUUDESTA

- Hindulaisuus on monijumalainen uskonto, jossa jumalien lisäksi palvotaan eläimiä, kasveja ja esineitä.
- Hindut uskovat ihmisen jälleensyntymiseen ja tavoite on päästä lopulta pois tästä sielunvaelluksesta.
- Moni hindu on kasvissyöjä ja usein ainakin lehmän syömistä vältetään. (Selvitä mitä lapsi saa syödä!)
- Hindut saattavat vältellä toisen ihmisen kosketusta.

Buddhalaisuus

OPPI

Buddhalaisuuteen kuuluvia ihmisiä on maailmassa n. 514 miljoonaa ja sen on perustanut Siddhartha Gautama, josta tuli myöhemmin Buddha, joka tarkoittaa valaistunutta. Buddhalaisuus on muihin uskontoihin verrattuna erilainen siinä, että se ei vaadi uskoa jumalaan tai jumaliin. Buddha itsekään opetti käsitystä siitä, että hän on tavallinen ihminen eikä jumala tai profeetta. Monet buddhalaiset kuitenkin ajattelevat Buddhan olleen jonkinlainen jumala. (Rajala 2015, 62.)

Buddhalaisuuden keskeisin oppi on tehdä hyvää ja välttää pahaa sekä näin puhdistaa mielensä. Lopullisena tavoitteena nähdään valaistuminen eli nirvana, joka vapauttaa ihmisen jälleensyntymisen kehästä. Buddhalaisuuteen kuuluukin jälleensyntymisoppi eli ajatus siitä, että ihminen syntyy uudelleen eri kehoon. Se, mihin kehoon uudelleen synnyttään, riippuu edellisen elämän hyvistä ja pahoista teoista eli karmasta. (Rajala 2015, 62.)

Buddhan opetuksien mukaan ihmisen on itse päästävä kohti valaistumista ilman jumalia. Tämä opetus liittyy buddhalaisuuden neljään jaloon totuuteen:

1. Olemassaoloon liittyy kärsimys
2. Kärsimys syntyy itsekkästä haluamisesta.
3. Kärsimys loppuu, kun ihmisen itsekäs haluaminen loppuu.
4. Kärsimyksen loppumiseen ja elämänjanon sammuttamiseen johdattaa kahdeksanosainen tie

Eli siis jokaiseen hetkeen, myös niihin iloihin, liittyy kärsimystä. Kärsimys muistuttaa ihmisiä siitä, etteivät ilo ja nautinto ole pysyviä. (Rajala 2015, 63-64.)

Buddha ei itse ole kirjoittanut mitään pyhää kirjallisuutta, mutta myöhemmin buddhalaisuuden pyhäksi kirjallisuudeksi on muodostunut Tripitaka eli ”kolme koria”, joka on koottu Buddhan opetuksista. Buddhalaisuuden tunnus on kahdeksanosainen pyörä, joka kuvastaa buddhalaisuuden kahdeksanosaisia tieteitä. Lisäksi oranssia väriä pidetään buddhalaisuuden värinä. (Rajala 2015, 65.)

BUDDHALAISUUS ARJESSA

Buddhalaisuuteen kuuluu kuusi elämänohjetta, jotka kiteytyvät lyhyesti seuraaviin lauseisiin: **”En ole väkivaltainen enkä varasta. Olen hyvántahtoinen ja pysyn totuudessa.”**

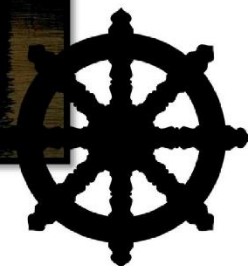
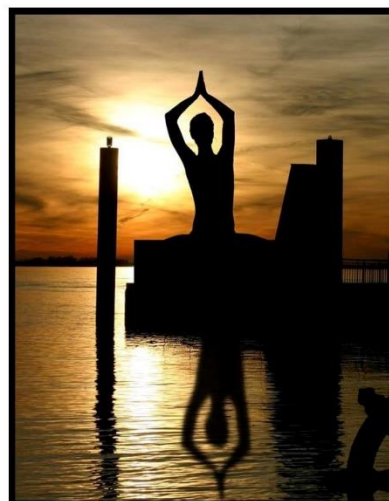
Buddhalaiset **pitävät syntymää tärkeänä tapahtumana**, mutta sitä **ei juhlita erillisin uskonnollisin menoin**, koska buddhalaisen opin mukaan **ihminen syntyy monia kertoja uudelleen**. Buddhalaiset ajattelevat, että **avioliiton kautta perhepiiri kasvaa** ja sukuun tulee uutta työvoimaa, mutta varsinaista **uskonnollista merkitystä avioliitolla ei ole**. Buddhalaiset avioliitot ovat **yksiavioisia**. Viikimisen suorittaa kolmella jaollinen määrä buddhalaisia munkkeja, jotka lukevat rituaalisia tekstejä ja **solmivat parille ranteisiin puuvillalankoja**, jotka **symboloivat yhteenkuuluvuutta**. (Peltomaa 2002.)

Kun buddhalaisuuteen kuulunut **ihminen kuolee**, hänen **ruumiinsa poltetaan**, koska buddhalaiset uskovat, että **ruumis täytyy tuhota täydellisesti jälleensyntymisen takia**. Tuhka heitetään usein mereen tai jokeen. **Hautajaiset** ovat buddhalaisuudessa **hyvin tärkeä tapahtuma**, jossa luetaan buddhalaisia tekstejä ja annetaan almuja munkeille. Hautajaiset voivatkin olla **kestoltaan jopa useita päiviä** ja **omaiset pukeutuvat niiden jälkeen 100 päivää mustaan asuun**. (Peltomaa 2002; Rajala 2015, 69.)

BUDDHALAISUUDEN TÄRKEIMMÄT JUHLAT

Buddhalaiset muistelevat joka vuosi juhlien merkeissä esimerkiksi **Buddhan syntymää, valaistumista ja kuolemaa**. Buddhalaiset **juhlamenot ovat hyvin yksinkertaisia** ja niihin kuuluu tavallisesti kukkien, kynttilöiden ja suitsukkeiden asettamista alttarille sekä pyhien tekstien lausumista.

- **Makhabucha-juhla** helmikuussa Buddhan opetusten kunniaksi
- **Visakha Puja-juhla** toukokuussa on omistettu Buddhan syntymän, valaistumisen ja kuoleman muistelemiselle (Peltomaa 2002, Rajala 2015, 70.)

KOOSTE BUDDHALAISUUDESTA

- Buddhalaisuudessa ei uskota jumaliin, vaikka Buddhaa pidetäänkin usein jumalallisena.
- Buddhalaiset uskovat jälleensyntymiseen, mutta tavoittelevat valaistumista eli nirvanaa.
- Kärsimys liittyy jokaiseen hetkeen ja muistuttaa siitä, ettei ilo ole lopullista.

Kiinan uskonnot

Kiinan alkuperäisenä uskontona pidetään luonnonuskontoa, jossa palvottiin henkiä ja esi-isiä. Jumalien, esi-isten ja luonnonhenkien välillä ei nähty selvää eroa. Luonnonuskon pohjalta kehittyivät tällä hetkellä Kiinassa vaikuttavat **taolaisuus ja kungfutselaisuus**. (Rajala 2015, 86.) Koska Kiinan uskonnot ovat vielä Suomessa harvinaisia, olen esitellyt ne hieman lyhemmin kuin edellä olleet uskonnot.

Taolaisuus

OPPI

Taolaisuus on syntynyt Kiinan vanhan kansanuskon pohjalta ja arviolta taolaisuuteen kuuluvia ihmisiä on n. 40 miljoonaa. Taolaisuus **perustuu mietiskelylle, jonka kautta ihminen harjoittaa henkisiä voimiaan**. Taolaisuudessa ajatellaan, että **maailmankaikkeudessa vallitseva tao vastaa järjestyksestä ja määrää tulevaisuuden tapahtumat**. Taolaisuudessa **uskotaan moniin jumaliin**, joista osa on kuolleita merkkihenkilöitä ja läheisiä. Jumalille ruuan ja suitsukkeiden **uhraaminen** on tavallista. (Rajala 2015, 86.)

Taolaisuudessa tärkein käsite on **tao**, joka tarkoittaa samaan aikaan sekä jumalaa, luontoa, luonnonlakia, tietä, taivasta että myös sopusointua. Taolaisuudessa ajatellaan, että **ihminen tulee onnelliseksi, kun hän elää sopusoinnussa taon kanssa**. Taon kanssa eläminen tarkoittaa **luonnollista ja yksinkertaista elämäntapaa**, jossa ihmisen toiminta ei häiritse luonnon tasapainoa. Taolaisuuteen kuuluu myös käsite **”Jin ja Jang”**, jotka ovat **maailmankaikkeuden kaksi toisiaan täydentävää perusvoimaa**. Tasapainon tavoittelu Jinin ja Jangin välillä nähdään myös taolaisuudessa tärkeänä. Taolaisuuden **pyhänä kirjana** nähdään **Tap-te-king eli salaisuusien tie**, joka kertoo tiestä joka ohjaa ihanteelliseen elämäntapaan eli taosta. (Rajala 2015, 87-88.)

TAOLAISUUS ARJESSA

Taolaisuudessa erilaisten **sääntöjen noudattaminen vaihtelee hyvinkin paljon**. Osa taolaisista kieltää itseltään **avioliiton, lihan syönnin ja alkoholin**, mutta osa taas menee naimisiin, syö lihaa ja juo alkoholia. Taolaiset ajattelevat kuitenkin yleisesti, että **hyivistä teoista seuraa hyviä asioita ja pahoista pahoja kuten elämän lyhentymisen**. Näin he koittavat elää **hyvää elämää**. (Ketola 2008, 302; Rajala 2015, 87.)

TAOLAISUUDEN TÄRKEIMMÄT JUHLAT

Taolaisuuteen kuuluu **paljon jumalia** ja esimerkiksi **eri luonnonpaikoilla, sairauksilla, ikäkausilla ja ammattikunnilla on omanlaiset jumalat**. Taolaisuuteen kuuluvat tärkeimmät juhlat ovat usein **jumalien syntymäpäiviä**. Tällaisina päivinä suoritetaan monimutkaisia uhrimenoja. - **Kiinalainen uusi vuosi**, joka sijoittuu **tammikuun lopulle tai helmikuun alkuun**. Se on **iloinen kevään juhla**, jossa ammutaan esimerkiksi ilotulitteita, joilla pyritään karkottamaan pahat henget pois. (Pyhäranta, Raudaskoski & Seppälä 2016, 40-41; Rajala 2015, 88.)

Kungfutselaisuus

OPPI

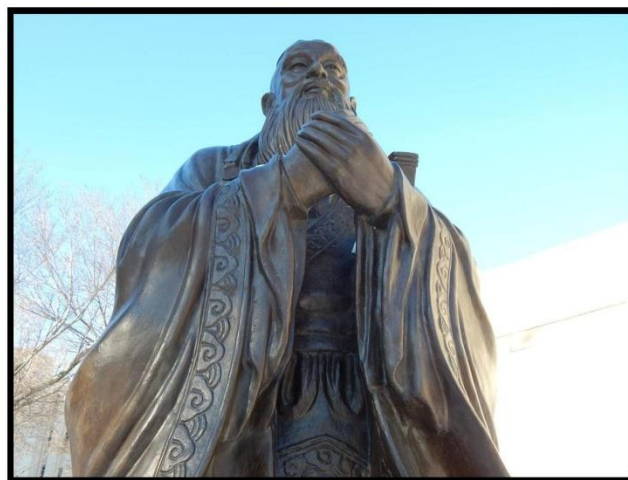
Kungfutselaisuus on toinen Kiinan luonnonuskonnoista kehittyneistä uskonnoista. Kungfutselaisuuteen kuuluvia ihmisiä on tällä hetkellä maailmassa n. 200 miljoonaa. Kungfutselaisuudessa on tärkeää seurata kaikessa **tarkoin asetettuja sääntöjä**. Sääntöihin kuuluu esimerkiksi **paljon kumartelua ja jäykkiä muotoja, ja vapaampaa elämää on pidetty rahvaana**. (Rajala 2015, 90-91.)

Kungfutselaisuuteen kuuluvat **eivät usko yhteen jumalaan, vaan oikeudenmukaiseen maailmankaikkeuteen**. Voidaan ajatella, että kungfutselaisuus on **sääntökokoelma, joka sisältää ohjeita oikeasta ja väärästä**. Kungfutselaisuuden mukaan elämän korkein päämäärä onkin jalostaa itseään ja parantaa maailmaa. Ajatellaan myös, **että nuorten, alamaisten ja naisten täytyy kunnioittaa vanhempia, vallanpitäjiä ja miehiä**. Toisin katsoen myös **ylempiarvoisten velvollisuus on toisista huolehtiminen**. (Rajala 2015, 91.)

Kungfutselaisuus perustuu ajatukseen hyveellisestä elämästä, jossa **tärkeimmät hyveet ovat inhimillisuus ja hyväsydämyys**. Muita tärkeitä hyveitä ovat oikeamielisyys, tapasääntöjen noudattaminen, viisaus ja uskollisuus. Inhimillisyydessä tarkoitetaan toisen ihmisen huomioon ottamista ja Kungfutsen opettikin: **”Älä tee toisille ihmisille sellaista, mitä et haluaisi itselle tehtävän”**. Kungfutselaisten **pyhät kirjat ovat nimeltään Kertomuksia ja Viisi kirjaa**, jotka sisältävät opetuksia, runoja, käyttäytymisohjeita, ennustusoppia ja uskomuksia. (Rajala 2015, 92-93.)

KUNGFUTSELAISUUS ARJESSA

Vaikka myös kungfutselaiset kunnioittavat esi-isiä ja **esi-isien kunnioitus nähdään elämän perustehtävänä**, ajatellaan silti **tämän puoleisen elämän olevan kaikkein tärkeintä**. Tästä syystä kungfutselaiset **juhlistavat suurella tavalla sekä syntymää että avioliittoon vihkimistä**. (Laamanen 2014.)

KUNGFUTSELAISUUDEN TÄRKEIMMÄT JUHLAT

- **Kiinalainen uusi vuosi**, joka sijoittuu tammikuun lopulle tai helmikuun alkuun. Se on **iloinen kevään juhla**, jossa ammutaan esimerkiksi ilotulitteita, joilla pyritään karkottamaan pahat henget pois (Pyhäranta ym. 2016, 40-41).

KOOSTE KIINAN USKONNOISTA

- Ovat kehittyneet Kiinan luonnonuskontojen pohjalta.
- Uskotaan moniin jumaliin ja palvotaan niin esi-isiä kuin maailmankaikkeuttakin.
- Perustuvat säännöille, joita tulee noudattaa hyvän elämän edellytyksenä.

Jehovan todistajat

Sekä Jehovan todistajat että mormonit ovat saaneet vaikutteita kristinuskosta, mutta niitä ei silti pidetä kristilliseen kirkkoon kuuluvina liikkeinä vaan pikemminkin kristillisperäisinä liikkeinä (Rajala 2015, 24).

OPPI

Jehovan todistajista tuli oma uskontonsa, kun se irtautui adventtikirkosta 1870-luvulla. Liikkeen perustajana pidetään Charles Taze Russelia, joka **ennusti Kristuksen toisen tulemisen tapahtuvan vuonna 1914**. Kun toista tulemistä ei kyseisenä vuotena tullut, moni erosi uskonnosta. Tämän jälkeen **painopiste siirtyi voimakkaana lähetystyöhön ja uskon sanoman kertomisesta eteenpäin tuli yksi jäsenten tärkeimmistä tehtävistä**. Jehovan todistajat tekevät yhä edelleen lähetystyötä **ovelta ovelle -työnä**, jossa he kertovat ihmisille Jahvesta ja jakavat erilaisia julkaisuja kuten vartiotorni- ja herätkää-lehteä. (Luumi 2009, 39; Rajala 2015, 24.)

Jehovan todistajat **tulkitsevat Raamatun sanaa kirjaimellisena totuutena ja painottavat** siellä olevia **ennustuksia**. Raamatun tutkimisessa **painottuu lopun aikojen odotus** ja tälläkin hetkellä Jehovan todistajat uskovat, että tämänhetkinen sukupolvi elää viimeisiä aikojaan. (Luumi 2009, 39.)

Jehovan todistajat uskovat, että Jumala tuhoaa luomakunnan Harmagedonin taistelussa, ja tämän jälkeen **maahan muodostuu paratiisi**, johon jäävät elämään vain itse **Kristus ja 144 000 valittua Jehovan todistajaa**. Uskovat saavat tuhannen vuoden jälkeen ikuisen elämän, kun taas vastoin Jumalan tahtoa eläneet vain lakkaavat olemasta ja häviävät. Jehovan todistajat **eivät siis usko käsitykseen helvetistä**. (Luumi 2009, 40.)

Jehovan todistajat **eivät myöskään usko käsitykseen Jumalan kolmiyhteydestä**. Jumalasta käytetään nimeä **Jehova**, jonka ajatellaan olevan Jumalan ensimmäinen ja alkuperäinen hepreankielinen muoto. Jeesusta pidetään taivaan kuninkaana ja henkipersonana, joka oli maanpäällä vieraillessaan ihminen. Pyhä Henki nähdään maailmankaikkeuden vaikuttavana voimana. Ihmisen Jehovan todistajat näkevät kokonaisuutena, jossa sielu kuuluu erottamattomana ruumiiseen ja **kuoleman jälkeen ihminen häviää kokonaan ja jää pelkästään Jumalan muistiin**. (Luumi 2009, 40.)

JEHOVAN TODISTAJAT ARJESSA

Jehovan todistajilla on kaksi sakramenttia: kaste ja ehtoollinen. Lasta ei kasteta kuitenkaan heti syntymän jälkeen vaan **kaste toimitetaan vasta sitten, kun ihminen itse tunnustaa uskonsa**. Jehovan todistajilla on myös paljon Raamatusta johdettuja **erityisoppeja**, sillä he haluavat noudattaa Jumalan tahtoa. Jehovan todistaja **ei esimerkiksi saa ottaa vastaan verensiirtoa** ja heidät on **vapautettu asepalveluksesta**. Elämässään he pyrkivät pidättäytymään alkoholin liikkäytöstä ja esiaviolisesta seksistä sekä **eivät syö verestä valmistettuja ruokia**. He **eivät myöskään hyväksy homosuhteita** ja tupakanpoltoa ei suositella. Lisäksi Jehovan todistajat **eivät äänestä valtiollisissa vaaleissa ja kieltäytyvät usein laulamasta kansallislaulua**. (Luumi 2009, 40; Rajala 2015, 24.)

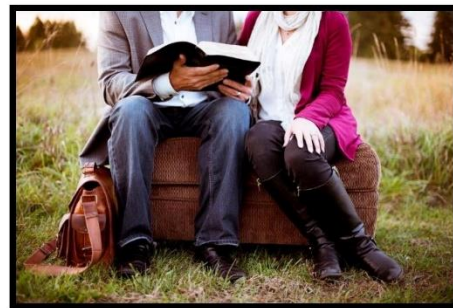
Kokonaisuudessaan Jehovan todistajat tunnustetaan parhaiten liikkeen **yhteisöllisyydestä**. Usein koko perhe kuuluu Jehovan todistajiin ja Raamattua pidetään perhe-elämän oppaana, jossa korostetaan rakkautta, kunnioitusta ja alamaisuutta. Mies nimetään perheen pääksi, jonka tulee huolehtia sekä hengellisestä että aineellisesta hyvinvoinnista. Miehen tulee myös huomioida vaimoaan ja vaimon taas vastavuoroisesti kunnioittaa miestänsä ja tämän päätöksiä. **Molemmat vanhemmat ovat lastensa ehdottomia auktoriteetteja, joita lasten tulee totella, kunnioittaa ja rakastaa**. (Luumi 2009, 40.)

Avioliittoa pidetään Jehovan todistajien keskuudessa kunniaa ja sitä ylläpitävänä periaatteena nähdään rakkaus ja keskinäinen kunnioitus. Jo seurustelun nähdään tähtäävän avioliittoon. **Myös naimattomuus sallitaan, mutta avoliitto pidetään sopimattomana siviilisäätynä**. (Paavola & Talib 2010, 219.)

JEHOVAN TODISTAJIEN TÄRKEIMMÄT JUHLAT

Jehovan todistajat viettävät **hyvin vähän juhlia**, sillä he haluavat näin **karsia pakanallisia tapoja elämästään**. Tästä syystä **he eivät myöskään vietä tunnettuja juhlia, kuten syntymäpäiviä, uuttavuotta, pääsiäistä tai joulua**. Lahjoja ei saa antaa tietyn merkkipäivän kunniaksi, mutta muutoin niiden antaminen sallitaan.

- **Jeesuksen kuoleman muistojuhla eli Herran illallinen**, järjestetään **kerran vuodessa keväällä (pitkäperjantai)** useissa paikoissa ympäri maailmaa. Juhla **perustuu Jeesuksen käskyyn** "Tehkää tämä toistuvasti minun muistokseni". Tämä on ainoa päivä, kun Jehovan todistavat viettävät ehtoollista ja tällöinkin leipä ja viini annetaan vain heille, jotka kuuluvat 144 000 etuoikeutettuun. (Jw.org 2018; Luumi 2009, 40; Paavola & Talib 2010, 216.)

KOOSTE JEHOVAN TODISTAJISTA

- Uskovat yhteen Jumalaan, Jehovaan.
- Tekevät lähetystyötä ovelta ovelle-työnä.
- Tulkitsevat Raamatun omaa käännöstä kirjaimellisesti.
- Opeissa korostuu lopun aikojen odotus.
- Kieltäytyvät sekä ase- että siviilipalveluksesta ja verensiiirroista. (Huom: eivät osallistu siis myöskään itsenäisyyspäivän viettoon!, lippuaskartelut)
- Eivät vietä tunnettuja juhlapäiviä kuten joulua ja syntymäpäiviä. (Huomioi esim. askarteluissa!)

Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko (Mormonit)

OPPI

Mormonikirkko on yleisnimi kirkolle, jonka Joseph Smith perusti vuonna 1830 omien ilmestyksiensä pohjalta. Tästä kirkosta on haaraunut monia erilaisia kirkkoja ja uskonyhteisöjä, joille kaikille on yhteistä se, että kaikki uskovat Smithin olevan profeetta ja Mormonien kirjan olevan Jumalan sanaa. Mormonit uskovat siihen, että **Jumala täydentää koko ajan ilmoitustaan pelastuksesta ja näin myös Raamattu täydentyy** sitä mukaa. (Luumi 2009, 35; Rajala 2015, 24.)

Mormonit ajattelevat uskonsa olevan **ainoa oikea uskonto**. He ajattelevat, että Jeesus on maailman vapahtaja, mutta **Jeesusta ei kuitenkaan nähdä erityisasemassa**. Heidän mielestään. Koko uskon keskeisenä ytimenä nähdään **Kristuksen toisen tulemisen odotus**. Mormonit uskovat, että Kristus tulee uudestaan ja **perustaa Amerikkaan uuden valtakunnan**. Kristuksen toisen tulemisen ajankohdasta ei kuitenkaan ole tietoa. (Luumi 2009, 35.)

Mormonit ajattelevat ihmisen olevan "**Jumalan henkilapsi**" eli **ennen syntymäänsä ihminen on henkiolento**, joka syntymässä saa **ihmisen fyysisen muodon**. Koko **maanpäällinen elämä** nähdään vain **koetusaikana** kuoleman jälkeiselle elämälle. Ajatellaan, että ihminen on vastuussa omista teoistaan ja se miten hän toimii, vaikuttaa hänen tuonpuoleiseen elämäänsä. Kuoleman jälkeen ihminen **pääsee joko paratiisiin tai joutuu henkivankilaan**. Ihmisen taivaspaikka määräytyy viimeisellä tuomiolla, sillä myös taivaassa on erilaisia asteita, esim. kaikkein korkeimmalla on paikka kuuliaisimmille ihmisille. Mormonit uskovat, että myös taivaassa ihmisellä on fyysinen olemus. (Luumi 2009, 36.)

MORMONIT ARJESSA

Mormonien **uskon keskus on temppeli**, jossa kastetaan, avioidutaan, pidetään kokouksia, järjestetään seurakunnan toimintaa ja toimitetaan sijaistoimituksia kuolleiden ihmisten puolesta. **Tärkein temppelitoimitus on ihmisen pesu ja voiteltu vertaiskuvallisesti.** Tätä seremoniaa kutsutaan **endaument-seremoniaksi ja sen aikana myös opetetaan tärkeimpiä mormonien oppeja.** Sijaistoimitukset kuolleille pohjautuvat ajatukseen kuolleiden vapaasta tahdosta. Esimerkiksi kuolleen siunaamisella pyritään parantamaan kuolleen taivaapaikkaa. MAP-kirkossa ihmiset **kastetaan vasta aikuisina tai aikaisintaan 8-vuotiaana upotuskasteella**, sillä vasta silloin he pystyvät ottamaan henkilökohtaisen uskon vastaan. Kasteen toimittaa aina lapsen isä ja kasteen jälkeen ihminen vielä **konfirmoidaan kirkon jäseneksi.**

Syntymän jälkeen lasta ei siis heti kasteta vaan hänet vain **siunataan nimenannon yhteydessä.** (Luumi 2009, 36; Mormonismi 2004; Rajala 2015, 24.)

Mormonien elämään kuuluu **lähetystyö**, joka on ollut aina tehokasta ja järjestelmällistä. 19-vuotiaana mormonimies lähtee tekemään lähetystyötä ulkomaille **kahden vuoden ajaksi.** Tämän ansiosta MAP-kirkko on levinnyt jo 160 maahan ja sillä on 13 miljoonaa jäsentä. Mormonikirkko on saanut odotettua enemmän kannattajia myös kehitysmaista, sillä se **näkee eri ihonväriset ihmiset tasa-arvoisina kirkon jäseninä.** (Luumi 2009, 35.)

Perhe on mormoneille kaikista tärkein ja tästä syystä perheen perustamista pidetään tärkeänä. Koska perhe-elämää pidetään suuressa arvossa, se huomioidaan myös kirkon toiminnassa. Ajatellaan, että **isä on perheen pää ja vaimon tärkeimpänä tehtävänä on olla hyvä äiti.** Kirkko järjestääkin joka viikko perhe iltoja, jotka on tarkoitettu perheen yhdessäololle. Joka sunnuntai mormonit osallistuvat koko perheen voimin jumalanpalvelukseen, johon kuuluu puheita, lauluja ja ehtoollisen vietto. **Avoliitto** solmitaan aina ikuisiksi ajaksi, eli yhdistämään paria niin maan päällä kuin taivaassakin. **Avioeroa ei tästä syystä hyväksytä.** (Luumi 2009, 37.)

Mormonit pyrkivät elämään mahdollisimman hyvää elämää, **johon ei kuulu huumausaineet, alkoholi, tee, tupakka tai kahvi.**

Elämänarvoista mormonit pitävät tärkeinä rehellisyyttä, lahjomattomuutta, lainkuuliaisuutta, esiaviollisista suhteista pidättäytymistä sekä uskollisuutta avioliitossa. Kun mormoni **kuolee**, hänet **haudataan hyvin yksinkertaisin menoin.** Vainajan päälle puetaan valkoinen asu, jonka jälkeen hauta pyhitetään. Mormonien mielestä **kuollutta ei tarvitse surra, sillä hän on saavuttanut kuolemattomuuden.** Tähän jokainen mormoni elämässään pyrkii. (Luumi 2009, 37.)

MORMONIEN TÄRKEIMMÄT JUHLAT

Mormonit viettävät **normaaliin kristilliseen suomalaisen tapaan** esimerkiksi

- **Joulua**
- **Pääsiäistä**

Lisäksi halutessaan **voi viettää myös syntymäpäiviä**, mutta **kaikkien juhlien tulee olla savuttomia ja alkoholittomia.** (Mormonismi 2004.)

KOOSTE MORMONEISTA

- Mormonit uskovat Kristuksen toiseen tulemiseen.
- Mormonit uskovat käsitykseen taivaasta ja tavoittelevatkin paikkaa tästä paratiisista, johon pääsee vain osa ihmisistä.
- Jokainen mormonimies tekee elämässään vähintään 2 vuotta lähetystyötä ulkomailla.
- Mormonit arvostavat perhe-elämää ja pitävät perheen perustamista hyvin tärkeänä.

Uskonnottomuus

”OPPI”

Uskonnottomia ihmisiä on maailmassa n. 820 miljoonaa. Uskonnottomuudella tarkoitetaan elämäkatsomusta, johon **ei kuulu uskonnollisuutta**. Sanana **uskonnoton** käsittelee asiaa, joka ei perustu uskontoon tai jossa ei ole uskontoa. **Ateismi** sen sijaan tarkoittaa jumalan olemassaolon kieltämistä. Uskonnottomat ja ateistit eivät kuitenkaan ole yhtenäinen ryhmä, joka ajattelisi samalla tavalla vaan heihin kuuluu **paljon eri tavalla ajattelevia ihmisiä**. Uskonnottomat ja ateistit ajattelevat usein, että **luotettavaa tietoa elämästä saa vain tutkimusten avulla**. (Rajala 2015, 106.)

USKONNOTTOMUUDEN TÄRKEIMMÄT JUHLAT

Ihmisen elämässä olevat **juhlat eivät riipu uskonnosta**. Suomessa häit, nimenantoa ja hautajaisia viettävät sekä johonkin uskontoon kuuluvat että uskonnottomat. Juhlan ydin ei ole kiinni uskonnosta vaan **läheisten ihmisten yhteenkuuluvuuden tunteesta**.

- **Nimenantojuhla eli nimiäiset** järjestetään lapsen nimenannon kunniaksi. Tällöin lapsi liitetään perheeseensä ja sukuunsa sekä perheen omaan ystäväpiiriin. Nimiäisissä on usein pientä tarjottavaa, puheita ja lauluja. Mitään kaavaa juhalle ei kuitenkaan ole. Lapselle voidaan myös nimetä kastekummien sijaan siviilikummit.

- **Prometheus-leiri** on tarkoitettu sellaisille nuorille, jotka eivät halua osallistua uskonnolliselle rippileirille. Leirillä käsitellään esimerkiksi erilaisuutta, syrjintää, yhteiskuntaa ja vaikuttamista, tulevaisuutta, maailmankatsomuksia, ympäristöä, ihmissuhteita ja seksuaalisuutta. Leirin tarkoituksena on haastaa nuoria itsenäiseen ajatteluun. Leirin jälkeen nuorelle järjestetään usein juhlat, jotka voidaan nähdä **aikuistumisjuhlan**a.

(Rajala 2015, 106-107.)

Lisäksi moni uskonnoton perhe viettää Suomessa kristinuskon pohjalta syntyneitä juhlia kuten **joulua** ja **pääsiäistä**. Tällöin juhlien perinteillä kuten lahjoilla, ruualla ja virpomisella ei kuitenkaan ole uskonnollista merkitystä.

USKONNOTTOMUUS ARJESSA

Kun perheeseen, joka ei tunnusta mitään uskontoa, syntyy lapsi, eivätkä vanhemmat halua liittää häntä kirkkoon, pidetään lapselle usein **nimiäiset**. Nimenantotilaisuudessa lapsi liitetään symbolisesti perheeseensä, sukuunsa ja perheen ystäväpiiriin. (pro-seremoniat.)

Naimisiinmeno ja häät onnistuvat ilman uskontoakin. Tällöin puhutaan siviilivihkimisestä, joka tapahtuu perinteisesti maistraatissa. Tämän jälkeen pidetään usein erikseen juhlit sukulaisille ja ystäville.

Uskonnottomien ihmisten **suru ja surutyö** eivät ole millään tavalla uskonnollisia. Vainaja usein tuhkataan ja tämän jälkeen tuhkat haudataan ilman minkäänlaisia uskonnollisia rituaaleja. Kuolinilmoituksessa käytetään esimerkiksi ristin sijaan **liekkimaljakuviota**. (Rajala 2015, 107.)

KOOSTE

USKONNOTTOMUUEDESTA

- Uskonnottomuus tarkoittaa sitä, ettei perhe tunnusta mitään uskontoa
- Ateistit kieltävät jumalan olemassaolon
- Uskonnottomat eivät ole yksi yhtenäisesti ajatteleva joukko, vaan sen sisällä on monia eri ajattelutapoja
- Uskonnottomat viettävät pääosin samoja juhlia kuin Suomen luterilaiset, mutta ilman uskonnollista näkökulmaa

Materiaalia

Videolinkkejä katsomuskasvatuksen toteutuksesta

- Katsomuskasvatus:
<https://www.youtube.com/watch?v=BLoQ8Fbvjwo>
- Muutokset:
<https://www.youtube.com/watch?v=0m7lGfvsYY>
- Vasu ja työntekijät:
<https://www.youtube.com/watch?v=SmUMxKxdCQQ>
- Yhteistyö seurakunnan kanssa:
<https://www.youtube.com/watch?v=yG-4LkgZ7Gs>
  - Korimalli (kumppanuuden korit):
<https://www.youtube.com/watch?v=tbv5QISidpA>

Opetushallituksen näkökulmia varhaiskasvatussuunnitelman toteuttamiseen (katsomuskasvatus) sivu 10→

<https://www.avi.fi/documents/10191/11024304/N%C3%A4k%C3%B6kulmia+varhaiskasvatussuunnitelman+toteutumiseen/c5d24bed-c7f2-42d6-b6bd-588c9fe0b8a6>

Opetushallituksen ohje varhaiskasvatuksen

katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisista tilaisuuksista varhaiskasvatuksessa

[https://www.oph.fi/download/189008 Ohje varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksen toteuttamisesta ja uskonnollisis.pdf](https://www.oph.fi/download/189008_Ohje_varhaiskasvatuksen_katsomuskasvatuksen_toteuttamisesta_ja_uskonnollisis.pdf)

Lisätieto uskonnoista

- Uskonnot Suomessa:
<http://www.uskonnot.fi/>
- Uskontojen maailma:
<http://www.uskontojenmaailma.fi/index>
- Uskonnot pähkinäkuoressa:
https://www.edu.fi/perusopetus/uskonto_ja_elamankatsomustieto/uskontonetti/uskonnot_pahkinankuoressa
- Uskonto:
<https://peda.net/p/Ari.Laamanen/e7lum>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Aiheeseen liittyvää kirjallisuutta

- Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sandén, M., Pulkkinen, H. & Tahvanainen, I. (toim.) **Varhaiskasvatus katsomusten keskellä**. Helsinki: Lasten keskus ja Kirjapaja Oy.
- Paavola, H. & Talib, M-T. 2010. **Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa**. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pyhäranta, T., Raudaskoski, J. & Seppälä, O. 2016. **Adventista Ramadaniin. Uskonnolliset juhlat Suomessa**. Helsinki: Kirjapaja Oy.

28 Uskontokalenterista löytyvät kristilliset, juutalaiset ja islamilaiset juhlapäivät

<http://www.uskontokalenteri.fi/>

Jokaisen uskonnon lopullinen päämäärä on pyrkimys hyvään.

(Alla olevan kaavion lähde: Salonen 2017, 180.)

<i>Uskonto</i>	<i>Kultainen sääntö</i>
<i>Kungfutselaisuus</i>	<i>"Mitä et itse toivo, sitä älä tee myöskään toisille ihmisille." Kungfutse n. 551-481 eKr.</i>
<i>Islam</i>	<i>"Kukaan teistä ei ole uskovainen niin kauan kuin hän ei toivo veljelleen sitä, mitä hän toivoo itselleen"</i>
<i>Kristinuskko</i>	<i>"Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekvän teille, tehkää se heille." Jeesus Nasaretilainen</i>
<i>Buddhalaisuus</i>	<i>"Tila joka ei ole miellyttävä tai ilahduttava minulle, ei voi olla sellainen myöskään toiselle; ja miten voin vaatia toista hyväksymään tilan, joka ei ole miellyttävä tai ilahduttava minulle."</i>
<i>Hindulaisuus</i>	<i>"Kenenkään ei tule käyttäytyä toista kohtaan epämiellyttävästi. Tämä on moraalin perusta."</i>
<i>Juutalaisuus</i>	<i>"Älä tee toisille sellaista, mitä et tahdo tehtävän itselle." Rabbi Hillel 60 eKr.-10 jKr.</i>

"Kaikki voittavat, jos rakennamme yhteiskunnan, jossa ihmisen arvokkuuden mitaksi riittää se, että on syntynyt ihmiseksi."

-Arto. O. Salonen-

Lähteet

PAINETUT

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Haapsalo, T. 2017. Kohti yhteistä ymmärrystä katsomuskasvatuksesta. Teoksessa: Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sandén, M., Pulkkinen, H. & Tahvanainen, I. (toim.) Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten keskus ja Kirjapaja Oy, 6-8.

Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. 2008. Varhaiskasvatuksen uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio. Teoksessa: Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. (toim.) Lapsenkaltainen, Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus, 34-61.

Ketola, K. 2008. Uskonnot Suomessa. Käsikirja uskontoihin ja uskonnollistaustaisiin liikkeisiin. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisu 102. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

Kokkonen, J. 2008. Uskonnollisuus ja hengellisyys lapsen maailmassa. Teoksessa: Kangasmaa, T., Petäjä, H. & Vuorelma, P. (toim.) Lapsenkaltainen, Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten keskus, 74-81.

Luumi, J. 2009. Uskonnolliset yhteisöt Suomessa. Helsinki: Multiprint Oy.

Paavola, H. & Talib, M-T. 2010. Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pyhäranta, T., Raudaskoski, J. & Seppälä, O. 2016. Adventista Ramadaniin. Uskonnolliset juhlat Suomessa. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Rajala, P. 2015. Perustietoa uskonnoista selkosuomeksi. Maailman uskonnot. 2. painos. Turku: Hansaprint Oy.

Salonen, A. 2017. Suuri tarina täyteen ihmisyyteen kasvamisessa. Teoksessa: Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sandén, M., Pulkkinen, H. & Tahvanainen, I. (toim.) Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten keskus ja Kirjapaja Oy, 177-193.

Tast, S. 2017. Oikeus omaan katsomukseen ja katsomuskasvatukseen. Teoksessa: Haapsalo, T., Petäjä, H., Vuorelma-Glad, P., Sandén, M., Pulkkinen, H. & Tahvanainen, I. (toim.) Varhaiskasvatus katsomusten keskellä. Helsinki: Lasten keskus ja Kirjapaja Oy, 6-8.

SÄHKÖISET

Evangelisuus. Suomen evankelisuterilainen kirkko. Viitattu 3.9.2018. <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Evangelisuus>

Heränneisyys. Suomen evankelisuterilainen kirkko. Viitattu 3.9.2018. <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Her%C3%A4nn%C3%A4isyys>

Herätysliikkeet ja kristilliset järjestöt. Suomen evankelisuterilainen kirkko. Viitattu 3.9.2018. <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/kirkko-ja-yhteiskunta/heratysliikkeet-ja-jarjestot>

Jw.org. 2018. Jeesuksen kuoleman muistojuhla. Viitattu 28.8.2018. <https://www.jw.org/fi/jehovan-todistajat/muistojuhla/>

30

Laamanen, A. 2014. Kungfutselaisuus. Viitattu 27.8.2018. <https://peda.net/p/Ari.Laamanen/e7lum/6-kiinan-uskonnot/kungfutselaisuus2>

Lestadiolaisuus. Suomen evankelisuterilainen kirkko. Viitattu 3.9.2018. <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Lestadiolaisuus>

Mormonismi. 2004. Elämäsi mormonina. Viitattu 28.8.2018. <http://www.mormonismi.net/elamasi.shtml>

Peltomaa, H. 2002. Maailmanuskonnot. Buddhalaisuus: Elämäntavat ja uskonnon harjoittaminen. Viitattu 24.8.2018. <http://www.opinto.net/web/parser.php?sec=usk&sub=maai&page=buddha-004>

Pro-seremoniat. Kauneimmat perhejuhlat uskonnottomasti. Viitattu 18.9.2018. <http://pro-seremoniat.fi/>

Rukoilevaisuus. Suomen evankelisuterilainen kirkko. Viitattu 3.9.2018. <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Rukoilevaisuus>

Uskonnot Suomessa-hanke. Adventismi. Viitattu 31.8.2018. <http://www.uskonnot.fi/uskonnot/view.php?religionId=27>

Uskonnot Suomessa-hanke. Helluntaisuus. Viitattu 31.8.2018. <http://www.uskonnot.fi/uskonnot/view.php?religionId=28>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. Opetushallitus. Viitattu 4.9.2018. https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

KUVAT (jos ei mainittu kuvan yhteydessä)

Pixabay. 2018. <https://pixabay.com/>

Kuva: Kumppanuuden korit. Opetushallitus. <https://www.avi.fi/documents/10191/11024304/N%C3%A4k%C3%B6kulmia+varhaiskasvatussuunnitelman+toteutumiseen/c5d24bed-c7f2-42d6-b6bd-588c9fe0b8a6>